

საქართველოს ირიგაციის 2017-2025

წლების სტრატეგია

საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო

შპს „საქართველოს მელიორაცია“

2017 წელი

წინამდებარე სტრატეგიის მომზადება დაფინანსდა წყლის პარტნიორობის პროგრამისა და მსოფლიო ბანკის „საქართველოს ირიგაციისა და მიწის ბაზრის განვითარების“ პროექტის დაფინანსებით

სარჩევი

მოკლე მიმოხილვა.....	5
<i>სოფლის მეურნეობა.....</i>	<i>6</i>
<i>წყლის რესურსები.....</i>	<i>6</i>
<i>ირიგაცია.....</i>	<i>6</i>
<i>რეფორმის სტრატეგია.....</i>	<i>8</i>
<i>რეაბილიტაცია და მოდერნიზაცია.....</i>	<i>8</i>
<i>ზედა რიგის სისტემების მართვა.....</i>	<i>9</i>
<i>ადგილობრივი დონის სამელიორაციო ინფრასტრუქტურის მართვა.....</i>	<i>10</i>
<i>რწყვის ტარიფები.....</i>	<i>11</i>
<i>დარგის რეგულირება.....</i>	<i>12</i>
1. შესავალი	13
2. პრინციპები და მიდგომა.....	16
<i>2025 წელს ირიგაციის და დრენაჟის ხედვა.....</i>	<i>16</i>
<i>ირიგაციის და დრენაჟის დარგის განვითარების სახელმძღვანელო პრინციპები.....</i>	<i>16</i>
<i>სახელწიფო სტრატეგია.....</i>	<i>17</i>
<i>სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგია</i>	<i>18</i>
<i>სტრატეგიის შემუშავების პროცესი.....</i>	<i>19</i>
3. სოფლის მეურნეობის დარგი	21
<i>დარგის წილი მთლიან შიდა პროდუქტში (მშპ) და დასაქმებაში.....</i>	<i>21</i>
<i>სიღარიბის დაძლევა.....</i>	<i>22</i>
<i>მიწათსარგებლობა</i>	<i>23</i>
<i>სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოება: ბოლო პერიოდის მდგომარეობა და მომავალი ტენდენციები.....</i>	<i>24</i>
<i>სასოფლო-სამეურნეო კულტურების ფართობები.....</i>	<i>24</i>
<i>სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოსავლიანობა და წარმოება</i>	<i>25</i>
<i>სარწყავი კულტურების წარმოება.....</i>	<i>28</i>
<i>სოფლის მეურნეობის მომგებიანობა</i>	<i>29</i>
<i>სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოებით მიღებული შემოსავალი</i>	<i>29</i>
<i>მეურნეობის ნეტო შემოსავალი და ფერმერთა გადახდისუნარიანობა</i>	<i>31</i>
4. წყლის რესურსები	34
<i>მიმოხილვა.....</i>	<i>34</i>
<i>სამართლებრივი ბაზისი.....</i>	<i>36</i>
<i>ზედაპირული წყლები.....</i>	<i>38</i>

წყალსაცავები	38
ეკოლოგიური ხარჯი	42
ტრანსსასაზღვრო საკითხები	42
<i>გრუნტის წყლები.....</i>	<i>43</i>
<i>დარგებს შორის კონკურენცია წყლისთვის.....</i>	<i>45</i>
<i>წყლის ხარისხი</i>	<i>46</i>
<i>კლიმატის ცვლილება.....</i>	<i>47</i>
5. ირიგაცია	48
<i>მოკლე ისტორია.....</i>	<i>48</i>
<i>მომავალი წყალმოთხოვნილება.....</i>	<i>49</i>
<i>ირიგაციის სამართლებრივი ბაზა</i>	<i>54</i>
<i>ფუნქციები და პროცედურები</i>	<i>54</i>
<i>სამელიორაციო ინფრასტრუქტურა</i>	<i>55</i>
<i>წყლის მართვა.....</i>	<i>56</i>
<i>მართვის გამოწვევები.....</i>	<i>56</i>
<i>წყლის მართვა მაგისტრალურ სისტემებში</i>	<i>57</i>
<i>წყლის მართვა ადგილობრივი დონეზე</i>	<i>57</i>
<i>სამართლებრივი ბაზისი.....</i>	<i>58</i>
<i>მართვის პრაქტიკა</i>	<i>58</i>
<i>წყლის მართვა შიდასამეურნეო დონეზე</i>	<i>59</i>
<i>ირიგაციასთან დაკავშირებული ორგანიზაციები</i>	<i>59</i>
<i>სოფლის მეურნეობის სამინისტრო.....</i>	<i>59</i>
<i>წყალმომარაგებასთან დაკავშირებული სხვა ორგანიზაციები.....</i>	<i>61</i>
6. შპს „საქართველოს მელიორაცია“	63
<i>ზოგადი ინფორმაცია.....</i>	<i>63</i>
<i>იურიდიული საფუძველი.....</i>	<i>66</i>
<i>მიმდინარე რეფორმები</i>	<i>68</i>
<i>მოვლა-შენახვის და ექსპლუატაციის ხარჯები და დაფინანსება.....</i>	<i>68</i>
<i>რწყვის ტარიფები</i>	<i>70</i>
7. სტრატეგიის კომპონენტები	74
<i>საირიგაციო სისტემების რეაბილიტაცია და მოდერნიზაცია</i>	<i>74</i>
<i>რეზიუმე</i>	<i>74</i>
<i>ირიგაციის გაფართოება.....</i>	<i>74</i>
<i>პოტენციური ინვესტიციების სკრინინგი</i>	<i>76</i>
<i>რეაბილიტაციის დაფინანსების მოთხოვნები.....</i>	<i>78</i>

სისტემების მოდერნიზაცია	80
წყალმოსარგებლებთან კონსულტაციები	81
მონიტორინგი და ზედამხედველობა	83
საჭირო რეფორმები	83
<i>ზედა რიგის სისტემების მართვა</i>	84
რეზიუმე	84
საორგანიზაციო სტრუქტურა	84
ზედა რიგის სისტემების მართვა.....	87
საჭირო რეფორმები	89
<i>ლოკალური სისტემების მართვა</i>	89
რეზიუმე	89
წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციები საქართველოში	93
შპს „საქართველოს მელიორაციის“ ახალი გამოცდილება ქვედა რიგის სისტემების მართვასთან დაკავშირებით	96
ლოკალური სისტემების ექსპლუატაცია და მოვლა-შენახვა.....	98
საჭირო რეფორმები	98
<i>რწყვის ტარიფები</i>	98
რეზიუმე	98
ტარიფების სტრუქტურა და სუბსიდიები	99
საჭირო რეფორმები	101
<i>დარგის რეგულირება</i>	102
რეზიუმე	102
განხილვა	102
საჭირო რეფორმები	104
8. განხორციელება.....	105
<i>საჭირო რეფორმები</i>	105
ირიგაციის გაფართოება.....	105
ზედა რიგის სისტემების მართვა.....	105
ადგილობრივი დონის სისტემების მართვა	106
რწყვის ტარიფები.....	106
დარგის რეგულირება.....	106
<i>სტრატეგიის ღონისძიებების განხორციელებაზე პასუხისმგებლობა</i>	107
<i>შემდგომი ნაბიჯები</i>	108
დანართი 1. სარწყავი ფართობები და შპს-ს რეგიონული საზღვრები.....	110
დანართი 2. სარეაბილიტაციო სისტემების სკრინინგის მეთოდოლოგია.....	111

მოკლე მიმოხილვა

წინამდებარე სტრატეგია წარმოადგენს საქართველოსთვის მომავალი ათი წლის¹ განმავლობაში ირიგაციის განვითარების სახელმძღვანელო დოკუმენტს. მასში გათვალისწინებულია როგორც მწყობრიდან გამოსული ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაცია, ასევე მონაცემებზე დაფუძნებული, პროფესიული და ფართო მონაწილეობაზე დამყარებული თანამედროვე ირიგაციის მართვის პოტენციალის განვითარება.

სტრატეგიის მიდგომას განსაზღვრავს **ხუთი სტრატეგიული კითხვა**:

1. რა კრიტერიუმების, სტანდარტების და პროცედურების შესაბამისად ხდება რეაბილიტაციის საინვესტიციო პროექტების შერჩევა?
2. როგორ უნდა იყოს ორგანიზებული მაგისტრალური (ზედა რიგის) სისტემების მართვა? მას უნდა ახორციელებდეს მოგებაზე ორიენტირებული კომპანია, მოგებაზე არაორიენტირებული კომპანია თუ სახელმწიფო უწყება? ეს ორგანიზაცია რეგიონული უნდა იყოს თუ ეროვნული? როგორ უნდა იყოს ორგანიზებული ამგვარი უწყება მაქსიმალურად ეფექტური და ეფექტიანი მუშაობის უზრუნველსაყოფად და რა სახის დახმარება ესაჭიროება მას პოტენციალის განვითარებითვის?
3. რა ორგანიზაციული ფორმით უნდა მოხდეს ადგილობრივ დონეზე წყლის განაწილება? იქნება ეს პირდაპირი მომსახურება, რომელსაც უზრუნველყოფს საირიგაციო მომსახურების მიმწოდებელი კომპანია, ფერმერთა არაფორმალური ჯგუფები, ფერმერთა ოფიციალურად დაფუძნებული ორგანიზაციები, კერძო კომპანიები, კომპანიის აგენტები თუ რაიმე სხვა ფორმის ერთეული? ადგილობრივ დონეზე სისტემების მართვისთვის მხოლოდ ერთი ტიპის ორგანიზაცია უნდა იყოს ნებადართული, თუ ფერმერებს რამდენიმე ტიპის ორგანიზაციას შორის არჩევანის გაკეთების შესაძლებლობა ექნებათ?
4. როგორ უნდა დაფინანსდეს საირიგაციო სისტემების ექსპლუატაციის და მოვლა-შენახვის ხარჯები? იქნეს ეს მთავრობის სახსრები, ფერმერთა გადასახადები, თუ ორივეს კომბინაცია? როგორ უნდა განაწილდეს დაფინანსებაზე პასუხისმგებლობა და როგორ უნდა მოხდეს სუბსიდიების ორგანიზება და გაცემა?
5. ვინ გაუწევს ზედამხედველობას როგორც ზედა, ასევე ქვედა რიგის სისტემებზე პასუხისმგებელი ორგანიზაციების საირიგაციო მომსახურების ხარისხს? როგორ უნდა განხორციელდეს რენტაბელური რეგულირება?

ზემოაღნიშნული საკითხები შეტანილია წინამდებარე დოკუმენტში და უშუალოდ განხილულია „სტრატეგიის კომპონენტების“ თავში. ქვემოთ მოცემულია სტრატეგიის დოკუმენტის თითოეული თავის მოკლე აღწერა.

¹ საქართველოს ირიგაციის სტრატეგიაზე მუშაობა საერთაშორისო და ადგილობრივმა ექსპერტებმა დაიწყეს 2016 წელს და იგი მოიცავს 10 წლიან პერიოდს 2016-2025 წლებს. იმის გათვალისწინებით, რომ სტრატეგია მტკიცდება 2017 წელს აღნიშნული სტრატეგიის სათაურში წერია 2017-2025 წელი. სტრატეგია ასევე მოიცავს 2016 წელს დაწყებულ აქტივობებს.

სოფლის მეურნეობა

საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო წარმოება მკვეთრად შემცირდა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ. ამჟამად სოფლის მეურნეობა მთლიანი შიდა პროდუქციის (მშპ) მხოლოდ 10%-ს შეადგენს, თუმცა სოფლის მეურნეობა ამასთანავე წარმოადგენს საარსებო წყაროს საქართველოს ნახევარი მოსახლეობისთვის. ამჟამად სასოფლო-სამეურნეო წარმოება ძირითადად შემოიფარგლება მარცვლეული კულტურებით, თუმცა ქვეყნის ნიადაგები და ხელსაყრელი კლიმატური პირობები იძლევა მებაღეობა-მეზოსტნეობის უფრო ფართოდ განვითარების საშუალებას. ამ ცვლილების განხორციელების უმთავრესი პირობაა საირიგაციო სისტემების რეაბილიტაცია. ამასთან ერთად საჭიროა პროდუქციის მარკეტინგის და სწავლება-კონსულტირების (ექსტენციის) მომსახურების ხელშეწყობა და წვეთური რწყვის ტექნოლოგიების დანერგვა. ფერმერები, რომელთა საირიგაციო მომსახურება გაუმჯობესდება, შეძლებენ უფრო მაღალი გადასახადების გადახდას საირიგაციო წყლის მიწოდებაზე, ვიდრე ამჟამად. თუმცა გასათვალისწინებელია, რომ ფერმერთა გადახდისუნარიანობა შეზღუდულია მეურნეობების მცირე ზომების, დაბალი მოსავლიანობის და პროდუქციის მარკეტინგის პრობლემების გამო.

წყლის რესურსები

საქართველოში უხვად არის წყლის რესურსები, თუმცა წყლის ხელმისაწვდომობა მკვეთრად იცვლება სეზონის მიხედვით. ამჟამად მოქმედი ექვსი საირიგაციო რეზერვუარი აღმოსავლეთ საქართველოს მდინარეების წლიური ხარჯის 4%-ზე ნაკლებს იტევს. ამას ემატება მთებზე არსებული თოვლის რეზერვი, მაგრამ კლიმატის დათბობასთან ერთად ეს ბუნებრივი მარაგები მცირდება. ამჟამად ქვეყანაში არ არსებობს წყლის რესურსების განაწილების ოფიციალური სისტემა. ცვლილებები „წყლის შესახებ“ საქართველოს კანონში, რომელიც ჯერ არ დამტკიცებულა, განსაზღვრავს წყალზე ნებართვების გაცემის სისტემას 2018 წელს. ზედაპირული წყლების გარდა, საქართველო მდიდარია გრუნტის წყლებით, რომლებიც შეიძლება გამოყენებული იქნეს სარწყავი მიზნებისათვის, კერძოდ, წვეთური რწყვის სისტემებისთვის. ზედაპირული და გრუნტის წყლების ჰიდროლოგიურ კვლევებს ხელს უშლის ის ფაქტი, რომ ქვეყანაში ფაქტიურად მოშლილია ჰიდროლოგიურ მონაცემთა შეგროვებისა და ანალიზის სისტემა.

ირიგაცია

საბჭოთა პერიოდში სარწყავი ფართობი საქართველოში დაახლოებით 400 000 ჰა-ს შეადგენდა. მორწყული ფართობი 2015 წლისთვის ერთ მეათედამდე შემცირდა. საირიგაციო სისტემების რეაბილიტაციაში ინვესტიციების განხორციელების საშუალებით დაგეგმილია 2025 წლისთვის სარწყავი ფართობის 200 000 ჰა-მდე გაზრდა. ამ ფართობის სრულად ათვისების შემთხვევაში წყალმომთხოვნილება, რომელიც ამჟამად წლიურ 150 მილიონ კუბურ მეტრს შეადგენს, გაიზრდება 900 მილიონ კუბურ მეტრამდე. აღმოსავლეთ საქართველოში არსებული წყლის მარაგები საკმარისია ამ გაზრდილი მოთხოვნის

დასაკმაყოფილებლად. თუმცა, ვინაიდან არ არის საკმარისი რეზერვუარების მოცულობები და თანდათან თოვლის საფარიც იკლებს მთებში, მოსალოდნელია წყლის ნაკლებობა სავეგეტაციო სეზონზე, როდესაც მაღალია წყალმოთხოვნილება და მდინარეებში წყლის ხარჯი მინიმალურია.

2010 წელს „მიწების მელიორაციის შესახებ“ საქართველოს კანონის გაუქმების გამო საქართველოში არ არსებობს იურიდიული საფუძველი ირიგაციის დარგისთვის. ზემოაღნიშნული კანონის ანულისების შედეგად გაუქმდა ადგილობრივ დონეზე წყლის მართვის ორგანიზაციებისთვის აუცილებელი იურიდიული ბაზისიც. შედეგად, შპს „საქართველოს მელიორაცია“ (შპს) ამჟამად ახორციელებს წყლის მიწოდებას სათავე ნაგებობიდან მეურნეობამდე, თუმცა 50 000 ფერმერთან მუშაობა უზარმაზარი გამოწვევაა და სიტუაცია კიდევ უფრო გართულება სარწყავი ფართობის ზდასთან ერთად. სისტემების გაუმართავი მდგომარეობის გამო ბევრ ადგილას წყლის რეგულირება მხოლოდ წყლის გაშვება-გადაკეტვით და არხებში წყლის დონის მიახლოებითი კონტროლით შემოიფარგლება.

1990 წლიდან მოყოლებული ირიგაციის მართვა სხვადასხვა ფორმით ხორციელდებოდა. პირველი რიგის სისტემების მართვა საბჭოთა პერიოდში წარმოადგენდა მელიორაციის სამინისტროს ფუნქციას. საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ ეს სამინისტრო გადაკეთდა დეპარტამენტად და შემდეგ მის ბაზაზე ჩამოყალიბდა ოთხი შპს. ეს იყო სახელმწიფო კომპანიები, რომლებსაც ჰქონდათ როგორც ფინანსური აგრეთვე სათანადო ცოდნა-გამოცდილების პრობლემები, რომლის შედეგადაც აღნიშნულმა შპს-ებმა შეწყვიტეს ფუნქციონირება. ოთხი შპს შემდეგ გაერთიანდა სახელმწიფო კომპანიად, რომელიც დღეს პასუხისმგებელია სახელმწიფო საირიგაციო ინფრასტრუქტურის მართვაზე ქვეყანაში.

საბჭოთა პერიოდში ადგილობრივ დონეზე ქვედა რიგის სისტემებზე პასუხისმგებელი იყო საბჭოთა და კოლექტიური მეურნეობები, რომლებსაც შემდეგი 20 წლის განმავლობაში სხვადასხვა ორგანიზაციები ჩაენაცვლნენ. 2000-იანი წლების დასაწყისში ჩამოყალიბდა სამელიორაციო ასოციაციები, რომლებიც პერსპექტიული ჩანდა, მაგრამ მოგვიანებით ასოციაციები გააუქმეს იდეოლოგიური მოსაზრებებიდან გამომდინარე, ვინაიდან აუცილებლად იქნა მიჩნეული საზოგადოებრივი მომსახურების პრივატიზაცია.

2012 წლის ბოლოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს და შპს „საქართველოს მელიორაციის“ (შპს) ახალმა ხელმძღვანელებმა დაიწყეს სტრუქტურული რეფორმა, რომელიც ამჟამად მიმდინარეობს. ამ რეფორმის მიზანია, რომ შპს გახდეს ფინანსურად მდგრადი ორგანიზაცია, რომელიც უზრუნველყოფს საირიგაციო მომსახურებას ზედა რიგის სისტემებზე და მისი კლიენტები იქნებიან ადგილობრივი წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციები. შპს „საქართველოს მელიორაციის“ მიერ დღემდე განხორციელებული რეფორმებიდან აღსანიშნავია რეგიონალური დეცენტრალიზაცია, საწარმოს მართვის ახალი პროგრამული უზრუნველყოფა, რომელიც ხელს შეუწყობს მენეჯმენტის მიერ მონაცემებზე დაფუძნებული გადაწყვეტილებების მიღებას. ამასთან ერთად მიმდინარეობს აქტივების კომპიუტერიზებული ინვენტარიზაციის სისტემის ჩამოყალიბება, განიხილება სხვადასხვა

ტიპის კონტრაქტების გაფორმების ვარიანტები ადგილობრივ ფერმერთა ორგანიზაციებთან და რადიკალურად განსხვავებული ტარიფების სისტემის შემუშავება. ამჟამინდელი საოპერაციო შემოსავალი, მთავრობის სუბსიდიების გამოკლებით, შეადგენს ხარჯების მხოლოდ 13%-ს. ამ რეფორმების წარმატება საბოლოო ჯამში დამოკიდებული იქნება ტარიფების სისტემის გარდაქმნაზე, სისტემების ეფექტურ ექსპლუატაციაზე და ადგილობრივ დონეზე სიცოცხლისუნარიანი ორგანიზაციების შექმნაზე.

რეფორმის სტრატეგია

რეაბილიტაცია და მოდერნიზაცია

2025 წელს საქართველოში იქნება 200 000 ჰა სარწყავი სასოფლო-სამეურნეო მიწა. ეს ნიშნავს, რომ 2015 წელთან შედარებით სარწყავი ფართობი 112 000 ჰა-ზე მეტით გაიზრდება. ზრდა ძირითადად მოხდება არსებული თვითდინებითი საირიგაციო სისტემების რეაბილიტაციის შედეგად, რასაც დაემატება ზედაპირული და გრუნტის წყლების სატუმბი სისტემების ამუშავება კერძო პირთა მიერ. შესწავლილი იქნება გრუნტის წყლების გამოუკვლეველი პოტენციალი და შემუშავდება ზომები კერძო სექტორის მიერ გრუნტის წყლების საირიგაციოდ გამოყენებისთვის, განსაკუთრებით წვეთური რწყვის სისტემებისთვის, რომლებიც სავარაუდოდ 2025 წლისთვის სარწყავი ფართობის 10%-ს მოიცავს.

შპს „საქართველოს მელიორაციაში“ (შპს) შეიქმნება სპეციალური ერთეული, რომელიც განხორციელებს 100-ზე მეტი პოტენციური პროექტის შეფასება-პრიორიტეზაციას ჰიდროლოგიური, ეკონომიკური და ფინანსური ასპექტების მიხედვით. შეიქმნება იმ სისტემების ჩამონათვალი, რომლებმაც გაიარეს წინასაკვალიფიკაციო შერჩევა. ამ სამუშაოს შესასრულებლად საჭირო 361 მილიონი აშშ დოლარი გამოიყოფა საქართველოს მთავრობის და საერთაშორისო ორგანიზაციების დაფინანსების სახსრებიდან.

სარეაბილიტაციო პროექტები მოიცავს ასევე სისტემების მოდერნიზაციას, მათი მართვის გაუმჯობესების და უფრო ეფექტური და ეფექტიანი მომსახურების განხორციელების მიზნით. ამ კატეგორიის ინვესტიციები ძირითადად მიმართული იქნება წყალმზომი და მარეგულირებელი ნაგებობების გაუმჯობესების, მართვის საინფორმაციო სისტემების დანერგვა-გაუმჯობესებისკენ და პერსონალის კვალიფიკაციის ამაღლებისთვის.

პროექტის შემუშავების და განხორციელების ყველა ეტაპზე ჩატარდება ინტენსიური კონსულტაციები ფერმერებთან, რომ განხორციელებული სამუშაოები შეესაბამებოდეს ადგილობრივ საჭიროებებს და ირიგაციის პრაქტიკას. შეიქმნება ახალი ერთეული ფერმერების მობილიზაციის და მათთან კონსულტაციების და დიალოგის ხელშეწყობის მიზნით. ქვედა რიგის სისტემების რეაბილიტაცია ჩატარდება ადგილობრივ ფერმერებთან მჭიდრო თანამშრომლობის საფუძველზე და წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციები (წმო) განვითარდება რეაბილიტაციის პროცესის პარალელურად.

შპს „საქართველოს მელიორაციაში“ უნდა გაძლიერდეს აქტივების მართვის ერთეული, რომელმაც უფრო აქტიური როლი უნდა ითამაშოს მონიტორინგისა და რეაბილიტაციის ხარისხის უზრუნველყოფაში.

ზედა რიგის სისტემების მართვა

საშუალო ვადიან პერსპექტივაში შპს „საქართველოს მელიორაცია“ იმუშავებს, როგორც ერთიანი კერძო კორპორაცია, რაც განაპირობებს კომპანიის ფინანსურ დისციპლინას და შედეგებზე ორიენტაციას, რომელიც ამგვარ ორგანიზაციებს ახასიათებს. თუმცა სანამ შპს სახელმწიფო საკუთრებაშია, ის იმუშავებს ნულოვანი მოგებით, დაფარავს ექსპლუატაციის და მოვლა-შენახვის, ადმინისტრაციულ და ამორტიზაციის ხარჯებს. მარეგულირებელი უწყების თანხმობით ტარიფში შეიძლება გათვალისწინებული იქნეს პროცენტი კერძო კაპიტალზე, თუ მომავალში ამგვარი შესაძლებლობა გაჩნდება. შპს შეინარჩუნებს თავის ამჟამინდელ დეცენტრალიზებულ სტრუქტურას, რომლის მიხედვითაც რეგიონული ფილიალები ფუნქციონირებენ ერთიანი სახელმწიფო კორპორაციის ფარგლებში, რაც ამცირებს ზედნადებ ხარჯებს.

კორპორაციისთვის შესაფერისი მმართველობითი სტრუქტურის ჩამოყალიბების მიზნით, სოფლის მეურნეობის სამინისტრო შექმნის ფართო შემადგენლობის სამეთვალყურეო საბჭოს შპს „საქართველოს მელიორაციისთვის“. ამ საბჭოს შემადგენლობაში შევლენ პროფესიონალები როგორც სახელმწიფო, ასევე არასამთავრობო სექტორიდან.

შპს გახდება წყლის საბითუმო მიწოდებელი ადგილობრივი ორგანიზაციებისთვის, რომლებიც გაანაწილებენ წყალს და ექსპლუატაციას გაუწევენ ქვედა რიგის ინფრასტრუქტურას, რომელიც წყალს აწვდის ინდივიდუალურ მეურნეობებს. ამ პროცესის ხელშეწყობის მიზნით წმო-ების ჩამოყალიბებას და დახმარებას უხელმძღვანელებს ახლად შექმნილი წმო-ების დახმარების ერთეული. წმო-ები, თავის მხრივ, მოემსახურებიან ინდივიდუალურ მომხმარებლებს. წმო-ების დაფუძნების შემდეგ შპს გააფორმებს მათთან კონტრაქტებს წყლის საბითუმო მიწოდებაზე. შპს განახორციელებს ზედა რიგის სისტემების, მათ შორის წყალსაცავების კაშხლების, მაგისტრალური არხების, მარეგულირებელი ნაგებობების და მაგისტრალებიდან წყალგამშვებების ექსპლუატაციას და მოვლა-შენახვას და დანერგავს თანამედროვე მონაცემებზე დაფუძნებულ მართვის სისტემებს, ინფრასტრუქტურის მოვლა-შენახვაში, ფინანსურ და ადმინისტრაციულ მართვაში.

ახლო მომავალში შპს მოვლა-შენახვის და სარემონტო სამუშაოებს განახორციელებს საკუთარი შიდა რესურსების გამოყენებით. მომავალში ექსპერიმენტის სახით მოხდება გარკვეული სამუშაოებისთვის კერძო სექტორის წარმომადგენლების დაქირავება და შეფასდება მიღებული შედეგები სამუშაოების ხარისხის, შესაბამისობის და ხარჯების თვალსაზრისით შიდა რესურსებით შესრულებულ სამუშაოებთან შედარებით.

ადგილობრივი დონის სამელიორაციო ინფრასტრუქტურის მართვა

პირველადი ადგილობრივი ორგანიზაცია, რომელიც პასუხისმგებელი იქნება ინდივიდუალური მეურნეობებისთვის წყლის მიწოდების მართვაზე იქნება წყალმომხმარებელთა ორგანიზაცია (წმო). ამ მიზნით აუცილებელია მიღებულ იქნეს ახალი კანონი წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციების შესახებ. წყლის საცალო მიწოდება შეიძლება ასევე განახორციელონ მსხვილმა კომერციულმა მეურნეობებმა, რომლებიც გააფორმებენ კონტრაქტს შპს-თან წყლის საბითუმო მიწოდებაზე ან მუნიციპალიტეტებთან. ირიგაციის მართვის ორმხრივი სტრუქტურის ჩამოსაყალიბებლად, შპს ადგილობრივ ფერმერებთან კონსულტაციების საფუძველზე, მის პასუხისმგებლობაში არსებულ საირიგაციო სისტემებს დაჰყოფს უფრო მცირე ფართობებად ჰიდროტექნიკური ერთეულის საზღვრების შესაბამისად. ეს ერთეულები საშუალოდ 1000 ჰა ფართობს მოიცავს, თუმცა ადგილობრივი პირობების შესაბამისად ეს ფართობი შეიძლება იყოს მეტი ან ნაკლები.

წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციები ჩამოყალიბდება გამოყოფილი ფართობის ფარგლებში მცხოვრები ფერმერების უმრავლესობის თანხმობის საფუძველზე, რასაც მოჰყვება წმო-ს შექმნა, რომელშიც ყველა მიწათმფლობელი უნდა გაწევრიანდეს. ამის შემდეგ წმო მიიღებს უფლებას, გამოიყენოს ადგილობრივი საირიგაციო ინფრასტრუქტურა მისი ფართობის საზღვრებში შპს-თან დადებული კონტრაქტის საფუძველზე. წმო-ეს ექნება თავის ფართობზე წყლის ბითუმად შესყიდვის, მისი განაწილების და ფერმერებისგან საირიგაციო ტარიფების აკრეფის ექსკლუზიური უფლება. წყლის ბითუმად მიწოდებას განახორციელებს შპს, რომელსაც ექნება კონტრაქტი წმო-თან ან სხვა ადგილობრივ ორგანიზაციასთან. წმო-ებმა შეიძლება საკუთარი წევრები დაიქირაონ ქვედა რიგის სისტემის ექსპლუატაციისთვის ან კონტრაქტი გააფორმონ კერძო ფირმასთან თავის ფართობზე ექსპლუატაციის და მოვლა-შენახვის მომსახურების განსახორციელებლად.

წმო კონტრაქტებს გაუფორმებს ინდივიდუალურ ფერმერებს საირიგაციო მომსახურებაზე მომსახურების გადასახადის გადახდის სანაცვლოდ. მომსახურების გადასახადს დაადგენს წმო-ს გამგეობა ექსპლუატაციის ხარჯების საფუძველზე. წმო-ს ასევე ევალება ქვედა რიგის ინფრასტრუქტურა შეინარჩუნოს შპს-თან მითითებული სტანდარტების შესაბამის დონეზე და გადაუხადოს შპს-ს წყლის საბითუმო მიწოდების საფასური.

თუ რეფერენდუმზე მიწათმფლობელები უარყოფენ წმო-ს შექმნის იდეას, შპს ან პირდაპირ გაუწევს მომსახურებას ინდივიდუალურ ფერმერებს ან დაიქირავენ კერძო კომპანიას, რომელიც განახორციელებს ქვედა რიგის სისტემების ექსპლუატაციას და აკრეფს გადასახადებს ფერმერებისგან. მოსალოდნელია, რომ მცირე ფერმერებთან კონტრაქტების გაფორმება მოხდება წმო-ებთან კოლექტიური კონტრაქტების საშუალებით 5-7 წელიწადში.

სტრატეგიის დამტკიცების შემდეგ შეიქმნება წმომ-ების დახმარების ერთეული, რომელიც შეიმუშავებს წმომ-ების დაფუძნების პროცედურებს, ტრენინგებს ჩაუტარებს და დახმარებას გაუწევს წმომ-ების გამგეობებს, მენეჯერებს და თანამშრომლებს დაახლოებით 5-10 წლიანი პერიოდის განმავლობაში.

რწყვის ტარიფები

სარწყავი წყალი წარმოადგენს სარწყავი სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისთვის საჭირო მასალას, ისევე როგორც სასუქები და მოხვნა, რომლის ღირებულება მომხმარებლებმა უნდა გადაიხადონ. ამავ დროს ქვეყნის მთავრობას მიაჩნია, რომ სარწყავი წყლის მიწოდება წარმოადგენს მძლავრ იარაღს სოფლად ეკონომიკური განვითარებისთვის, რომელიც დაკავშირებულია სოფლად ეკონომიკის უამრავ ასპექტთან და შესაბამისად ამ დარგისთვის გამოიყოფა სახელმწიფო დაფინანსება.

დამოუკიდებელი მარეგულირებელი ორგანო დაადგენს წყლს ტარიფებს შპს-ს მიერ ექსპლუატირებადი თითოეული სისტემისთვის ან სისტემების ჯგუფისთვის. დადგენილი ტარიფები დაფარავს კონკრეტული სისტემის ექსპლუატაციის და მოვლა-შენახვის და ამორტიზაციის ხარჯებს.

წყლის საბითუმო მიწოდების ტარიფი (საბითუმო ტარიფი) შედგება ორი, ფიქსირებული და ცვლადი ნაწილისგან. ტარიფის ფიქსირებული ნაწილი ეფუძნება სასოფლო-სამეურნეო მიწის ფართობს მოცემული ერთეულის ფარგლებში, როგორც მითითებულია მარეგულირებელი ორგანოს მიერ შპს-ზე გაცემულ ექსპლუატაციის ლიცენზიაში. ტარიფის ცვლადი ნაწილი ეფუძნება წყლის საცალო მიმწოდებელი თითოეული ორგანიზაციისთვის (იქნება ეს წმომ, მუნიციპალიტეტი თუ კორპორატიული მეურნეობა) მიწოდებული წყლის მოცულობას კონტრაქტში მითითებული განაკვეთების საფუძველზე.

წმომ-ები დაადგენენ და აკრეფენ საკუთარ საცალო ტარიფებს, რომელშიც გათვალისწინებული იქნება შპს-თან კონტრაქტში მითითებული საბითუმო გადასახადი. შუალედურ პერიოდში შპს-მ შეიძლება გააგრძელოს საბითუმო და საცალო სარწყავი წყლის მიწოდების მომსახურება ცალკეული ფერმერებისთვის ზოგიერთ სისტემაზე (განსაკუთრებით არა რეაბილიტირებულზე). ამგვარ შემთხვევებში მარეგულირებელი ორგანო დაადგენს ცალ-ცალკე საბითუმო და საცალო ტარიფებს.

საქართველოს მთავრობა სისტემების რეაბილიტაციის საწყისი კაპიტალის გამოყოფით მხარს დაუჭერს ეკონომიკური განვითარების მიზნებს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაფართოების და სოფლად მოსახლეობის შემოსავლების ზრდის გზით. გარდამავალ პერიოდში საქართველოს მთავრობას სოფლის მეურნეობის სამინისტროს საშუალებით შეუძლია დამატებითი დახმარება გაუწიოს ფერმერებს მაღალი საირიგაციო ტარიფების გადახდაში.

დარგის რეგულირება

შპს „საქართველოს მელიორაცია“ წარმოადგენს მოგების მიღებაზე ორიენტირებულ მონოპოლისტ მომსახურების პროვაიდერს. აქედან გამომდინარე, აუცილებელია დამოუკიდებელი ზედამხედველობის უზრუნველყოფა იმ ხარჯებზე, რომლის დაკისრებასაც შპს აპირებს თავის კლიენტებზე ტარიფების სახით, ასევე საჭიროა შპს-ს მიერ წმო-ებისთვის განხორციელებული მომსახურების ხარისხის მონიტორინგი და უზრუნველყოფა.

მომსახურების ხარისხის რეგულირება შესაძლებელია შპს-ს და წმო-ებს შორის გაფორმებული კონტრაქტების საშუალებით, სადაც განსაზღვრული უნდა იყოს სანქციები შეთანხმებული საირიგაციო მომსახურების განუხორციელებლობის შემთხვევაში. დადგენილი მარეგულირებელი ორგანო განსაზღვრავს საარბიტრაჟო პროცედურებს შპს-ს და მის კლიენტებს შორის დავების გადასაჭრელად.

რეგულირების მესამე ასპექტია წმო-ებისთვის გადაცემული ინფრასტრუქტურის სათანადო მოვლა-შენახვა. ამის განხორციელება შესაძლებელია მომსახურების კონტრაქტებში შესაბამისი დებულებების შეტანის და პერიოდული ერთობლივი ინსპექტირების საშუალებით.

1. შესავალი

1980-იან წლებში საქართველოს განვითარებული სოფლის მეურნეობის უმნიშვნელოვანეს ელემენტს წარმოადგენდა ეფექტიანი საირიგაციო და სადრენაჟო სისტემების მომსახურება. იმ პერიოდში საირიგაციო სისტემებით ირწყვებოდა საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო მიწების თითქმის ნახევარი მილიონი ჰა. 2015 წელს სარწყავი ფართობი ამ რიცხვის მეხუთედამდე იყო შემცირებული და ფაქტიურად მოირწყა მხოლოდ 43 000 ჰა. ფართობის შემცირების პარალელურად მკვეთრად დაეცა სასოფლო-სამეურნეო წარმოება და პროდუქტიულობა. 2000-2010 წლებში ერთწლიანი კულტურების წარმოება 44%-ით შემცირდა, ხოლო მრავალწლიანი კულტურების პროდუქტიულობა 10%-ით. მცირე რაოდენობით გამონაკლისების გარდა, ძირითადი სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოსავლიანობა საქართველოში გაცილებით უფრო დაბალია, ვიდრე მეზობელ ქვეყნებში. მაგალითად, სიმინდის მოსავლიანობა საქართველოში შეადგენს 2.5 ტონას/ჰა-ზე, ხოლო სომხეთში 6.7 ტონას/ჰა-ზე. კარტოფილის მოსავლიანობა საქართველოში შეადგენს 11.5 ტონას/ჰა-ზე, ხოლო თურქეთში - 30-ზე მეტ ტონას/ჰა-ზე.

საბჭოთა პერიოდში საქართველოს წამყვანი ადგილი ეკავა მაღალი ღირებულების სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტირებაში. საქართველოს, როგორც ექსპორტიორი ქვეყნის, პოზიციების აღსადგენად უდიდესი მნიშვნელობა აქვს სასოფლო-სამეურნეო მიწების დიდი ფართობების გასარწყავებას. ეს არ ნიშნავს 1990-იან წლებამდე არსებული მოდელის აღდგენას, ვინაიდან დღევანდელი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში იმ პერიოდში გასარწყავებული მიწების გარკვეული ნაწილის მორწყვა ეკონომიკურად არასიცოცხლისუნარიანი იქნება. თუმცა სარწყავი ფართობების გაზრდას დიდი მნიშვნელობა აქვს და ეკონომიკურად სიცოცხლისუნარიანი რწყვის დონე წარმოდგენს საშუალო მაჩვენებელს ამჟამინდელ მარგინალურ დონეს და 30 წლის წინ არსებულ რწყვის მაქსიმალურ დონეს შორის. უფრო მეტიც, საქართველოში სარწყავი მიწების პროდუქტიულობა ძალიან დაბალია რეგიონის და საერთაშორისო სტანდარტებთან შედარებით. საირიგაციო მომსახურების გაუმჯობესება საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო წარმოების პროდუქტიულობის ამაღლების ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორი იქნება.

წინამდებარე სტრატეგიის მიზნებია:

- იმ კომპლექსური გარემოს აღწერა, რომელშიც მომავალი ათი წლის განმავლობაში განხორციელდება საირიგაციო სისტემების რეაბილიტაცია, ექსპლუატაცია და მოვლა-შენახვა;
- იმ მიმართულებების განსაზღვრა, რომლებსაც საქართველო განახორციელებს წყლის რესურსების მართვაში, საირიგაციო სისტემების რეაბილიტაცია-მოდერნიზაციაში, ფერმერებისთვის საირიგაციო მომსახურების ორგანიზებაში, მართვაში და დაფინანსებაში.

ირიგაციის და დრენაჟის კონტექსტი მოიცავს ჰიდროლოგიურ, სასოფლო-სამეურნეო, ფინანსურ, ეკონომიკურ, პოლიტიკურ, სამართლებრივ, საორგანიზაციო და სოციალურ ასპექტებს. ამ ასპექტების მნიშვნელოვანი მახასიათებლები წინამდებარე სტრატეგიაშია გათვალისწინებული იმ ჩარჩოს ჩამოსაყალიბებლად, რომლის ფარგლებში იქნა მიღებული სტრატეგიული გადაწყვეტილებები.

სტრატეგიის გრაფიკი მოიცავს ათწლიან პერიოდს 2016 წლიდან 2025 წლამდე. ეს პერიოდი საკმარისად ხანგრძლივია შერჩეული მიმართულებებით განხორციელებელი მუშაობის შედეგების მისაღებად და ამასთან არ სცილდება დაგეგმვის რაციონალური ინტერვალის ფარგლებს.

ხუთი სტრატეგიული კითხვა განსაზღვრავს ამ სტრატეგიის მიმართულებებს და თვითონ სტრატეგიის სტრუქტურას.

1. რა კრიტერიუმებით, სტანდარტებით და პროცედურებით უნდა შეირჩეს რეაბილიტაციის საინვესტიციო პროექტები?
2. როგორც უნდა იქნეს ორგანიზებული ზედა რიგის სისტემების მართვა (მოგებაზე ორიენტირებული კომპანია, მოგებაზე არაორიენტირებული კომპანია თუ სახელმწიფო უწყება)? ეს ორგანიზაცია რეგიონული მასშტაბით უნდა ფუნქციონირებდეს, თუ მთელი ქვეყნის მასშტაბით? როგორ უნდა იქნეს ორგანიზებული მმართველი უწყება მაქსიმალურად ეფექტური და ეფექტიანი ფუნქციონირებისთვის და რა სახის პოტენციალის განვითარების ღონისძიებებია საჭირო ამ მიზნის მისაღწევად?
3. რა ფორმით უნდა მოხდეს ადგილობრივ დონეზე წყალგანაწილების ორგანიზება? იქნება ეს პირდაპირი მომსახურება შპს „საქართველოს მელიორაციის“ მხრიდან, ფერმერთა არაოფიციალური ან ოფიციალური გაერთიანებები, კერძო კომპანია, კონცესიის მფლობელი, კომპანიის აგენტი თუ სხვა? ადგილობრივ დონეზე წყლის მართვის მხოლოდ ერთი მოდელი იქნება ნებადართული, თუ რამდენიმე მოდელიდან ერთ-ერთის არჩევა იქნება შესაძლებელი?
4. როგორ უნდა დაფინანსდეს საირიგაციო სისტემების ექსპლუატაცია და მოვლა-შენახვა? სახელმწიფო სახსრებით, ფერმერებიდან აკრეფილი გადასახადებით თუ დაფინანსების ამ ორი წყაროს კომბინაციით? თუ ამგვარი კომბინაცია იქნება გამოყენებული, როგორ უნდა განაწილდეს დაფინანსების პასუხისმგებლობა და როგორი იქნება სუბსიდირების მექანიზმი?
5. ვინ გააკონტროლებს მაგისტრალური სისტემების მმართველი ორგანიზაციის და ადგილობრივი წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციის მიერ ფერმერებისთვის გაწეული საირიგაციო მომსახურების ხარისხს? როგორ შეიძლება რენტაბელური რეგულირების უზრუნველყოფა?

სტრატეგია სტრუქტურულად შემდეგი ფორმით არის წარმოდგენილი. მე-2 თავში მოცემულია 2025 წელს დარგის ხედვა და სტრატეგიის განმსაზღვრელი პოლიტიკა და პრინციპები. შემდეგ ორ თავში აღწერილია სტრატეგიის საფუძველი და ირიგაციის სასოფლო-სამეურნეო და წყლის რესურსების ასპექტები. მე-5 თავში აღწერილია ირიგაციის დარგი, მისი წარსული, ახლანდელი მასშტაბები, სამართლებრივი ბაზა, წყლის მართვის პრაქტიკა და საორგანიზაციო სტრუქტურა. ამ თავში ასევე გაანაგარიშებულია ირიგაციის დარგის გაფართოებასთან დაკავშირებით მომავალი წყალმობიანი ღონისძიებები. მე-6 თავში აღწერილია შპს „საქართველოს მელიორაცია“ , რომელიც მაჟამად არის პასუხისმგებელი ქვეყნის ირიგაციის და დრენაჟის მომსახურების განხორციელებაზე. მე-7 თავში წარმოდგენილია თვითონ სტრატეგია, არჩევანი და მიმართულებები. და ბოლოს, მე-8 თავში განხილულია საჭირო რეფორმები და აუცილებელი ზომები და მოცემულია საფუძველი სამოქმედო გეგმის შემუშავებისთვის ამ დარგის პროტენციალის განვითარების მიზნით.

2. პრინციპები და მიდგომა

2025 წელს ირიგაციის და დრენაჟის ხედვა

2025 წელს თვითდინებითი სარწყავი სისტემებით მოირწყება სასოფლო-სამეურნეო მიწების 200 ათასი ჰა. ამ ფართობებზე იქნება გარანტირებული წყალუზრუნველყოფა. დაშრობილი ფართობი შეადგენს 100 ათას ჰა-ს. საირიგაციო მომსახურებას ეფექტურად და ეფექტიანად განახორციელებს ზედა რიგის სისტემების მმართველი ორგანიზაცია (კომპანია) და ადგილობრივი დონის ინფრასტრუქტურაზე პასუხისმგებელი ორგანიზაციები², რომელსაც კომპანიასთან იქნება კონტრაქტი წყლის საბითუმო მიღებაზე და გაანაწილებს წყალს ფერმერებს შორის. ზედა რიგის სისტემებზე გამოყენებული იქნება წყლის ხარჯის გაზომვის და კონტროლის თანამედროვე ტექნოლოგიები. როგორც ზედა, ასევე ქვედა რიგის სისტემებზე განხორციელდება მდგრადი მოვლა-შენახვის სამუშაოები. ფერმერები დაფარავენ საირიგაციო და სადრენაჟო მომსახურების ხარჯების შეთანხმებულ პროცენტს და დროულად გადაიხდიან ამ გადასახადს.

ირიგაციის და დრენაჟის დარგის განვითარების სახელმძღვანელო პრინციპები

ირიგაციის სტრატეგიის სახელმძღვანელო პრინციპები, რომლებიც ქვემოთ არის წარმოდგენილი, განვითარების სახელმწიფო სტრატეგიიდან და სოფლის მეურნეობის სტრატეგიიდან არის ამოღებული. ქვემოთ ეს ორი სტრატეგია დაწვრილებით არის განხილული.

- გარემო პირობების გაუმჯობესება მაღალი ღირებულების კულტურებისა და მაღალი დამატებითი ღირებულების პროდუქციის საწარმოებლად;
- არსებული სისტემების რეაბილიტაციის და მოდერნიზაციის საშუალებით საირიგაციო და სადრენაჟო მომსახურების გაფართოება-გაუმჯობესება ქვეყანაში;
- ფერმერების მიერ წვეთური რწყვის ტექნოლოგიებში ინვესტიციების ჩადების დიდი მნიშვნელობა და ხელშეწყობა მაღალი ღირებულების კულტურების მოყვანის და პროდუქციის მაღალი ხარისხის უზრუნველყოფის მიზნით.
- ეკოლოგიურად და ფინანსურად მდგრადი სარწყავი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ხელშეწყობა;

² აღსანიშნავია, რომ ადგილობრივი დონის ინფრასტრუქტურაზე პასუხისმგებელ ორგანიზაციებს შეუძლიათ საჯარო ან კერძო ორგანიზაციების დაქირავება მათი წევრებისთვის მომსახურების განსახორციელებლად.

- მართვის სისტემის მოდერნიზაციის დიდი მნიშვნელობა, თანამედროვე მონაცემთა შეგროვების და საირიგაციო და სადრენაჟო მომსახურებისთვის გამოყენების ჩათვლით;
- თვითმმართველი ადგილობრივი ორგანიზაციების შექმნის დიდი მნიშვნელობა წყლის საცალო მიწოდების და ქვედა რიგის სისტემების მოვლა შენახვის უზრუნველსაყოფად.

სახელმწიფო სტრატეგია

საქართველოს საგარეო და შიდა პოლიტიკის ქვაკუთხედს წარმოადგენს ევროკავშირში ინტეგრაცია. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის („საქართველო 2020“) შესაბამისად საქართველოს მთავრობას აღებული აქვს დემოკრატიული განვითარების კურსი და მტკიცედ უჭერს მხარს უნივერსალურ ევროპულ ღირებულებებს. უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ევროკავშირსა და საქართველოს შორის ახლახან ხელმოწერილი ასოცირების ხელშეკრულების ეფექტურ განხორციელებას, როგორც ევროკავშირთან პოლიტიკური ასოცირების და თანდათანობითი ეკონომიკური ინტეგრაციის წინაპირობას. ამჟამად საქართველოს მთავრობის პრიორიტეტია იმგვარი ეკონომიკური პოლიტიკის განხორციელება, რომელიც უზრუნველყოფს ქვეყნის მდგრად განვითარებას თავისუფალი ეკონომიკის და საკუთრების უფლების დაცვის პრინციპების საფუძველზე. ამავე დროს სახელმწიფო იქნება ეკონომიკური პროცესების სამართლიანობის გარანტორი.

განვითარების სტრატეგიაში განსაზღვრულია სამი ძირითადი პრინციპი:

- ეკონომიკის სამრეწველო სექტორის განვითარების საშუალებით სწრაფი და ეფექტიანი ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფა
- ინკლუზიური ეკონომიკური ზრდა;
- ბუნებრივი რესურსების რაციონალური გამოყენება გარემოს დაცვის და მდგრადობის უზრუნველსაყოფად და ბუნებრივი კატაკლიზმების თავიდან ასაცილებლად.

სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ფუნდამენტური პრინციპებია დემოკრატიის განვითარება, კანონის უზენაესობა, ეფექტური ადმინისტრირება, ადამიანის უფლებების დაცვა. ეკონომიკური განვითარების მამოძრავებელი ძალა იქნება ოპტიმალური, ეფექტური და გამჭვირვალე მთავრობის პირობებში მოქმედი თავისუფალი კერძო სექტორი. მთავრობის ერთ-ერთი ფუნქციაა იმგვარი გარემოს უზრუნველყოფა, სადაც კერძო სექტორს ექნება გადაწყვეტილების თავისუფლად მიღების შესაძლებლობა და გარანტირებული იქნება საკუთრების უფლებები. თავისუფალი საბაზრო ურთიერთობები შერწყმული უნდა იყოს ოპტიმალურ სახელმწიფო რეგულირებასთან. ოპტიმალური და ეფექტური მმართველობის პრინციპების საფუძველზე სამეწარმეო საქმიანობაში სახელმწიფოს ჩარევა მინიმალური იქნება და სახელმწიფო არ გაუწევს კონკურენციას კერძო სექტორს. სახელმწიფოს

მონაწილეობა ეკონომიკურ საქმიანობაში შემოიფარგლება იმ დარგებით, სადაც კერძო სექტორი სუსტი ან არაფექტურია (საქართველო 2020).

სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგია

საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია „საქართველო 2020“ პრიორიტეტს ანიჭებს ქვეყნის სასოფლო-სამეურნეო წარმოების საექსპორტო პოტენციალის განვითარებას. სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ შემუშავებულ 2015-2020 წლების სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგიაში ნათქვამია:

„სოფლის მეურნეობის კონკურენტუნარიანობის ზრდისთვის, საქართველოს მთავრობა უზრუნველყოფს სასოფლო-სამეურნეო ინფრასტრუქტურის, მათ შორის, ირიგაციის და დრენაჟის სისტემების განვითარებას. ირიგაციის და დრენაჟის სისტემების გაუმჯობესების კუთხით მოხდება: წყლის გამოყენების და დრენაჟის ეფექტიანი სისტემების (მათ შორის, წვეთური რწყვა, გაფრქვევითი ირიგაცია და სხვა) შექმნა/განვითარება და მათზე ფერმერთა ხელმისაწვდომობის ზრდის ხელშეწყობა. ასევე წარმოების თანამედროვე ტექნოლოგიების მიწოდება ფერმერებისათვის რესურსების ოპტიმალური გამოყენებისა და პროდუქტიულობის ამაღლების მიზნით“.

ეკონომიკის განვითარების სტრატეგიაში ხაზგასმით არის აღნიშნული, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს მაღალი ღირებულებების სასოფლო-სამეურნეო კულტურების და მაღალი დამატებული ღირებულების სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების ზრდას, განსაკუთრებით ექსპორტირების მიზნით.

2015 წლის „საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგიაში“ ეს მიზნები უფრო დეტალურად არის გაწერილი და აღნიშნულია, რომ „საქართველოს კლიმატური პირობებიდან გამომდინარე, მიწების მელიორაცია, სარწყავი და დამშრობი სისტემების მშენებლობა, ექსპლუატაცია და მართვა წარმოადგენს მნიშვნელოვან სფეროს, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს ქვეყანაში ინტენსიური და ეფექტიანი სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისთვის საჭირო პირობების შექმნა“. მასში განსაზღვრულია შემდეგი პრიორიტეტები ირიგაციის და დრენაჟის ქვედარგისთვის:

„სამინისტროს ერთ-ერთ ძირითად ამოცანას წარმოადგენს სამელიორაციო სისტემების რეაბილიტაციითა და მოდერნიზაციით ტექნიკური დონის ამაღლება და მათი ეფექტიანი ფუნქციონირების ტექნოლოგიური და ორგანიზაციული სრულყოფა. ამ კუთხით გასატარებელი ღონისძიებები გულისხმობს შემდეგს: ირიგაციული დანიშნულების წყალსაცავებისა და სარწყავი სისტემების მშენებლობას და რეაბილიტაციას; დამშრობი სისტემების რეაბილიტაციას; სარწყავი წყლის ეფექტიანი გამოყენებისათვის თანამედროვე ტექნოლოგიებისა და მართვის მიდგომების დეტალური კვლევების განხორციელებას; ჰიდრომეტრიული სამსახურის სრულყოფას; წვეთური და დაწვიმებითი მორწყვის სისტემების აღდგენის პროცესის ხელშეწყობას; წყლის რესურსების ოპტიმალური და სამართლიანი განაწილებისა და სატარიფო სისტემის სრულყოფას და ოპტიმიზაციას; წყალმომხმარებელთა ჯგუფების ჩართვას შიდასამეურნეო სისტემების სარეაბილიტაციო და

მოვლა-შენახვის პროცესში; ფერმერთა ორგანიზებას და ინსტიტუციური გაერთიანების ხელშეწყობას; გეოინფორმაციულ მონაცემთა ბაზის სრულყოფას; პროგრამულ უზრუნველყოფას; ბილინგვის სისტემის (მომსახურებაზე ხელშეკრულების გაფორმებისა და საფასურის გადახდის აღრიცხვის სისტემა) გაუმჯობესებას; მელიორირებული ფართობების კადასტრის მომზადებას და მდგომარეობის მონიტორინგის უზრუნველყოფას“.

სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგიაში ნათქვამია, რომ *”დარგის რეფორმირებისთვის, მისი სიცოცხლისუნარიანობისა და მდგრადობის მისაღწევად, უმთავრესი პრიორიტეტია შპს „გაერთიანებული სამელიორაციო სისტემების კომპანიის“ კომერციალიზაცია და მომგებიან ორგანიზაციად გარდაქმნა“.*

„საქართველო 2020“ განვითარების სტრატეგიაში ჩამოთვლილია განვითარების სტრატეგიის სხვა პრიორიტეტები, რომლებიც ირიგაციის და დრენაჟის სტრატეგიას ეხება. ეს პრიორიტეტები მოიცავს ა) სახელმწიფო ადმინისტრირების გაუმჯობესებას, (ბ) თანამედროვე საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების ფართოდ გამოყენებას; გ) მდგრადი განვითარების მასტიმულირებელ საგადასახადო სისტემას.

სტრატეგიის ამ დებულებების ერთობლიობა ქმნის ირიგაციის და დრენაჟის განვითარების, მოდერნიზაციის და მართვის გაუმჯობესების პირობას.

სტრატეგიის შემუშავების პროცესი

ეს სტრატეგია შემუშავებული იქნა სოფლის მეურნეობის სამინისტროს და საქართველოს მელიორაციის³ თანამშრომლობის შედეგად მსოფლიო ბანკის დაფინანსებული საქართველოს ირიგაციის და მიწის ბაზრის განვითარების პროექტის (GILMD) და მსოფლიო ბანკის წყლის პარტნიორობის პროგრამის ხელშეწყობით. სტრატეგიის შემუშავების დაწყება დაემთხვა საკადრო ცვლილებებს სამინისტროსა და შპს „საქართველოს მელიორაციაში“ და მიღებული იქნა გადაწყვეტილება კომპანიის ძირეული რეფორმის თაობაზე. რეფორმირების პროცესის ფარგლებში მელიორაციის კომპანიამ დაიწყო ახალი კორპორატიული სტრატეგიის მომზადება, რომელიც საფუძვლად დაედება მის სტრუქტურაში და ბიზნეს პრაქტიკაში განსახორციელებელ ცვლილებებს. ამგვარად სტრატეგიის მომზადება წარმართა ორი პარალელური, მაგრამ ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული მიმართულებით და მსგავსი გრაფიკებით, მაგრამ გარკვეულ წილად განსხვავებული პროცესებით.

ირიგაციის და დრენაჟის დარგის განვითარების შედარებით ფართო სტრატეგიის შემუშავება მოიცავდა მთელ რიგ კვლევებს, რომლებიც ჩაატარეს ადგილობრივი და საერთაშორისო სპეციალისტების ჯგუფებმა. ამ კვლევების საშუალებით შეფასდა არსებული მდგომარეობა და პრაქტიკა ისეთ სფეროებში, როგორცაა სამართლებრივი სტრუქტურები, წყლის რესურსები, ზედა რიგის სისტემების ექსპლუატაციის და მოვლა-შენახვის პრაქტიკა, ადგილობრივ დონეზე წყლის მართვა და სარწყავი მიწათმოქმედების ეკონომიკური

³ ყოფილი გაერთიანებული სამელიორაციო სისტემების კომპანია

ასპექტები. კვლევებმა ხელი შეუწყო რეფორმების სხვადასხვა ვარიანტების შემუშავებას საერთაშორისო გამოცდილების და მოწინავე პრაქტიკის და ადგილობრივი პირობების და პოტენციალის გათვალისწინებით.

ორივე მხარეს მომუშავე სპეციალისტები მჭიდროდ და ინტენსიურად თანამშრომლობდნენ ერთმანეთთან და თავისუფლად უზიარებდნენ ერთმანეთს ინფორმაციას და იდეებს.

3. სოფლის მეურნეობის დარგი

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო წარმოება მკვეთრად შემცირდა და ამჟამად მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ) 10%-ზე ნაკლებს შეადგენს, თუმცა სოფლის მეურნეობაში საქართველოს მოსახლეობის ნახევარია დასაქმებული. ამჟამად ძირითადად მოჰყავთ მარცვლოვანი კულტურები, თუმცა ქვეყანაში არსებობს ხილის და ბოსტნეული წარმოების დიდი პოტენციალი. მისი განვითარებისთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს საირიგაციო სისტემების რეაბილიტაციას და მათი მართვის სისტემის რეფორმირებას, ასევე წვეთური მორწყვის სისტემების დანერგვას.

დარგის წილი მთლიან შიდა პროდუქტში (მშპ) და დასაქმებაში

საბჭოთა პერიოდში საქართველო ახდენდა მაღალი ღირებულების სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის დიდი მოცულობით ექსპორტირებას. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ სასოფლო-სამეურნეო წარმოება მკვეთრად შემცირდა. 1990-იან წლებში დაიშალა კოლექტიური და საბჭოთა მეურნეობები, რომლებიც წამყვან როლს ასრულებდნენ საბჭოთა სოფლის მეურნეობის სისტემაში. ამჟამად საქართველოს სოფლის მეურნეობაში წვრილი ნატურალური მეურნეობები ჭარბობს. ამ გარდაქმნას თან ახლდა საირიგაციო და სადრენაჟო ინფრასტრუქტურის, ენერგომომარაგების ქსელის და სასოფლო-სამეურნეო მექანიზმების მასიური განადგურება.

ბოლო ათწლეულის განმავლობაში მნიშვნელოვნად შემცირდა სოფლის მეურნეობის წილი მთლიან შიდა პროდუქტში (მშპ) (22%-დან 2002 წელს 8.4%-მდე 2010 წელს). მთავრობის ბოლოდროინდელმა ინვესტიციებმა სოფლის მეურნეობაში შეაჩერა დარგის ნგრევის პროცესი გრძელვადიან პერსპექტივაში და 2014 წელს სოფლის მეურნეობის წილმა მშპ-ში 9% შეადგინა. 3.1 ცხრილში ნაჩვენებია სოფლის მეურნეობის წილი მშპ-ში და მეზობელი ქვეყნების მონაცემები შედარებისთვის. მოსალოდნელია, რომ მომავალი 10 წლის განმავლობაში სოფლის მეურნეობის წილი თანდათანობით შემცირდება და 2015 წელს 7%-მდე დაეცემა, ვინაიდან წარმოება და მომსახურების სფერო გაცილებით სწრაფი ტემპებით ვითარდება. ქვეყნის ეკონომიკაში მისი წილის შემცირების მიუხედავად მოსალოდნელია დაახლოებით 4%-იანი წლიური ზრდა სოფლის მეურნეობაში, რაც შეადგენს 5.5%-6%-იან საერთო ეკონომიკურ ზრდას წელიწადში.

ცხრილი 3.1 სოფლის მეურნეობის წილი მშპ-ში

ქვეყანა	2000	2005	2010	2015
საქართველო	21.9%	16.7%	8.4%	9.4%
სომხეთი	25.5%	20.9%	19.2%	21.9%
აზერბაიჯანი	17.1%	9.9%	5.2%	5.7%
რუსეთი	6.4%	5.0%	3.9%	3.9%

წყარო: მსოფლიო განვითარების ინდიკატორები, მსოფლიო ბანკი, 2015 წლის მაისი.

სოფლის მეურნეობა ძლიერ მნიშვნელოვანი დარგია დასაქმების თვალსაზრისით. საქართველოს მოსახლეობის 50%-ზე მეტი სოფლის მეურნეობაში დასაქმებული, ძირითადად როგორც თვითდასაქმებული ნატურალური მეურნეობის მქონე ფერმერები. სოფლად დასაქმებას უზრუნველყოფს მსხვილი კომერციული მეურნეობები და აგრობიზნესები. საქართველოში სოფლად დასაქმების 75% და სოფლად შემოსავლების 45% სოფლის მეურნეობაზე მოდის. სოფლის მეურნეობაში დასაქმებული მოსახლეობის პროცენტული წილი ნაჩვენებია 3.2 ცხრილში. საქართველოში ეს წილი შედარებით მაღალია, ვიდრე მეზობელ სომხეთში ან აზერბაიჯანში.

ცხრილი 3.2. სოფლის მეურნეობის დარგის წილი დასაქმებაში

ქვეყანა	2000	2005	2010	2015
საქართველო	53.0%	54.0%	52.0%	50.0%
სომხეთი	45.0%	46.0%	39.0%	38.0%
აზერბაიჯანი	41.0%	39.0%	38.0%	37.0%
რუსეთი	15.0%	10.0%	10.0%	9.0%

წყარო: მსოფლიო განვითარების ინდიკატორები, მსოფლიო ბანკი, 2015 წლის მაისი.

სოფლად ეკონომიკის სტრუქტურა და დემოგრაფიული მახასიათებლები იძლევა იმ ვარაუდის საფუძველს, რომ საშუალო ვადიან პერსპექტივაში სოფლის მეურნეობა კვლავ მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს ქვეყნის ეკონომიკაში. შესაბამისად, გრძელვადიან პერსპექტივაში სოფლის მეურნეობის დარგის განვითარების ყველაზე დიდი გამოწვევები იქნება პროდუქტიულობის ამაღლება, ფერმერთა შემოსავლების ზრდა და სოფლად სიღარიბის დაძლევა.

სიღარიბის დაძლევა

2010 წლის გაანგარიშებით საქართველოს მასშტაბით სიღარიბის ზღვარს მიღმა მცხოვრებ მოქალაქეთა პროცენტული ოდენობა 35.6%-ს შეადგენს (სიღარიბის ზღვარი შეადგენს 2 აშშ დოლარს დღეში) და მათი უმრავლესობა სოფლად ცხოვრობს. სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისთვის საჭირო ინფრასტრუქტურის (მათ შორის საირიგაციო ინფრასტრუქტურის) ნაკლებობა, სოფლად არსებული ინსტიტუტების სისუსტე, მარკეტინგის დაბალი დონე, მეურნეობის ფარგლებს გარეთ დასაქმების მცირე შესაძლებლობა განაპირობებს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების პროდუქტიულობის დაქვეითებას, ფერმერთა მცირე შემოსავლებს და სოფლად სიღარიბის მაღალ დონეს. ამ სიტუაციას კიდევ უფრო ამძიმებს მცირე მეურნეობების დიდი პროცენტი და მიწების დანაწევრების მაღალი დონე.

ქვეყნის სტაბილური ეკონომიკური ზრდის მიუხედავად, სიღარიბის ზღვარს მიღმა მცხოვრებ მოქალაქეთა რაოდენობა უმნიშვნელოდ შემცირდა და 2000 წელს დაფიქსირებული 38.9%-დან 2010 წელს 35.8%-მდე დაიწია. ამის ძირითადი მიზეზია სასოფლო-სამეურნეო წარმოების შემცირება და მდგომარეობა კიდევ უფრო დაამძიმა 2008 წლის კონფლიქტმა რუსეთთან. სოფლის მეურნეობაში და მათ შორის საირიგაციო სისტემების რეაბილიტაციაში

ინვესტიციების ზრდასთან ერთად სიღარიბის დონემ დაწევა დაიწყო და 2010 წელს დაფიქსირებული 35.8%-დან დავიდა დაახლოებით 30.0%-მდე 2013 წელს. სოფლის მეურნეობის დარგის შემდგომი განვითარება მნიშვნელოვნად შეამცირებს სიღარიბეს მომავალში.

მიწათსარგებლობა

საქართველოს არა აქვს ცალკე მიწის კანონი. ამის ნაცვლად მიწის საკუთრება, სხვა აქტივების საკუთრების მსგავსად, რეგულირდება სამოქალაქო კოდექსით. მიწის რეგისტრაციის შესახებ დებულებები შეტანილია „საჯარო რეესტრის შესახებ“ საქართველოს კანონში.

1990-იან წლებში განხორციელებული აგრარული რეფორმების შედეგად, როდესაც ყოფილი კოლექტიური და საბჭოთა მეურნეობების მიწა და სხვა აქტივები განაწილდა გლეხებს შორის, მიწის ნაკვეთები ძალიან მცირე ზომისაა, რაც ართულებს ეკონომიკურად სიცოცხლისუნარიანი სარწყავი მიწათმოქმედების განვითარებას. ამკარაა მიწების კონსოლიდაციის აუცილებლობა მომგებიანი სოფლის მეურნეობის და ეფექტური ირიგაციის განვითარების მიზნით. საქართველოს სოფლის მეურნეობის სტრატეგიაში გათვალისწინებულია მიწის ამგვარი ფრაგმენტაციით გამოწვეული პრობლემები და რეკომენდებულია მიწის კონსოლიდაცია და მოქმედი მიწის ბაზრის ჩამოყალიბება. სტრატეგიაში ასევე შემოთავაზებულია ამ მიზნის მისაღწევად საჭირო ზომები⁴.

აქამდ არ არსებობს გამოკვეთილი სამართლებრივი ბაზისი მიწების კონსოლიდაციისთვის და ამგვარი ბაზისის არსებობის შემთხვევაშიც, გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ მიწების კონსოლიდაცია ხანგრძლივი და ძვირადღირებული პროცესია. მიწის არაოფიციალური კონსოლიდაცია დროთა განმავლობაში მოხდება, როდესაც ზოგიერთი მესაკუთრე გაყიდის მიწას და სხვები იყიდიან. ამ პროცესს ართულებს მიწების რეგისტრაციის დაბალი მაჩვენებელი, ვინაიდან მიწის რეგისტრაცია აუცილებელი პირობაა ამგვარი გარიგების განსახორციელებლად. ზოგიერთ ქვეყანაში ეფექტური ინსტრუმენტი აღმოჩნდა სასოფლო-სამეურნეო მიწების იჯარით გაცემის შესახებ კანონი. ეს კანონი აღმოჩნდა გამოსავალი იმ ადამიანებისთვის, რომლებიც აღარ მისდევენ მეურნეობას, მაგრამ ამასთან ერთად არ უნდათ მიწის გაყიდვა. იჯარის შესახებ კანონში დადგენილია იჯარის სტანდარტული ფორმა და არ არის საჭირო იჯარის თითოეული შემთხვევის ცალკე შეთანხმება. ფორმებში გათვალისწინებულია იჯარის ხანგრძლივობის და საიჯარო გადასახადის გაზრდის დებულებები. ამგვარი კანონი საქართველოში არ არსებობს და იჯარა რეგულირდება სამოქალაქო კოდექსის დებულებებით. შესაბამისად, იჯარის თითოეული ხელშეკრულება ცალკე უნდა იქნეს შედგენილი და შეთანხმებული.

⁴საქართველოს სოფლის მეურნეობის განვითარების სტრატეგია: 2015-2020. სოფლის მეურნეობის სამინისტრო (გვ 21)

მიწების რეგისტრაციის დაბალი მაჩვენებლის გამო ძნელია იმის დადგენა, ვინ რომელი მიწის ნაკვეთს ფლობს, განსაკუთრებით დაუმუშავებელი მიწის შემთხვევაში. ამის გამო ფერხდება საირიგაციო ტარიფების დადგენა და აკრეფა. ეს მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს საირიგაციო სისტემების ეკონომიკურ სიცოცხლისუნარიანობაზე.

სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოება: ბოლო პერიოდის მდგომარეობა და მომავალი ტენდენციები

სასოფლო-სამეურნეო კულტურების ფართობები

ერთწლიანი კულტურებიდან საქართველოში ძირითადად მარცვლოვანები (მაგ. სიმინდი, ხორბალი, ქერი) მოჰყავთ. 2010-2014 წლებში აღნიშნული კულტურები ყოველწლიურად საშუალოდ 184100 ჰა-ზე მოჰყავდათ (იხ. ცხრილი 3.3). ძირითადი ერთწლიანი კულტურაა სიმინდი, რომელიც ერთწლიანი კულტურების ნათესების 44%-ს შეადგენს. მეორე ადგილზეა ხორბალი (17%). ასევე მნიშვნელოვანი სასოფლო-სამეურნეო კულტურებია კარტოფილი და ბოსტნეული, რომლებიც შესაბამისად შეადგენს ერთწლიანი ნათესების 8%-ს და 7%-ს. დანარჩენი კულტურებია ლობიო, მზესუმზირა, ნესვი და ბალახი. 2000-2010 წლებში ერთწლიანი კულტურების ფართობი დაახლოებით 40%-ით (ან 193520 ჰა) შემცირდა

სოფლის მეურნეობის დარგში ინვესტიციების ზრდასთან ერთად მოსალოდნელია, რომ ერთწლიანი კულტურების ნათესები სტაბილურად გაიზრდება მომავალი 10 წლის განმავლობაში და 2025 წელს შეადგენს დაახლოებით 327000 ჰა-ს, რაც 21%-იან ზრდას წარმოადგენს. სავარაუდოდ სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მოდელები მომავალში ძირითადად იგივე იქნება, რაც ამჟამად, თუმცა შესაძლოა შედარებით გაიზარდოს კარტოფილის და ბოსტნეულის წილი.

მრავალწლიანი სასოფლო-სამეურნეო კულტურების საშუალო ფართობი 2010-2014 წლებში 127160 ჰა-ს შეადგენდა (3.3 ცხრილი). მათ შორის ყველაზე მნიშვნელოვანი კულტურაა ვაზი (მრავალწლიანი სს კულტურების საერთო ფართობის 41%). სხვა მრავალწლიანი კულტურები მოიცავს ვაშლის/მსხლის ბაღებს (14%), თხილის/კაკლის ბაღებს (15%), ციტრუსებს (13%) და სხვა კურკოვანებს (5%). 2000-2010 წლებში მრავალწლიანი კულტურების ფართობი შემცირდა 34255 ჰა-თი (20%). ყველაზე მეტად შემცირდა ვაშლის, მსხლის და ჩაის ფართობები. ვენახების და კურკოვანების ფართობი უმნიშვნელოდ შემცირდა. ციტრუსების და თხილის/კაკლის ფართობები პირიქით გაიზარდა, კერძოდ ციტრუსების - 28%-ით და თხილის/კაკლის - 52%-ით.

სასოფლო-სამეურნეო ინფრასტრუქტურის და მომსახურების გაუმჯობესებასთან ერთად, მოსალოდნელია მრავალწლიანი ნარგავების ფართობის ზრდა 26000 ჰა-თი (20%-ით) და 2025 წელს მათი ფართობი 153100 ჰა-ს შეადგენს. ჩაის გარდა, სხვა კულტურების ფართობებიც მსგავსი პროპორციით გაიზრდება. მრავალწლიანი კულტურების წარმოების მოდელი სავარაუდოდ უცვლელი დარჩება.

ცხრილი 3.3 ერთწლიანი და მრავალწლიანი სს კულტურების ფართობი (ჰა/წელი)

სს კულტურა	2000-04	2005-09	2010-14	2015-19	2020-25
ერთწლიანი					
ხორბალი	107,223	58,860	46,475	51,123	56,235
ქერი	37,586	29,472	19,250	21,175	23,293
სიმინდი	188,031	139,825	118,375	130,213	143,234
მზესუმზირა	6,107	5,297	4,935	5,429	5,972
ლობიო	11,003	6,909	6,625	7,288	8,016
კარტოფილი	36,101	25,139	23,125	25,438	27,981
ნესვი	7,694	4,651	2,725	2,998	3,297
ბოსტნეული	35,660	26,180	19,775	21,753	23,928
ბალახი/სხვა სს კულტურები	34,352	29,633	28,954	31,850	35,035
ქვეჯამი	463,758	325,965	270,239	297,263	326,990
მრავალწლიანი					
ვენახები	55,334	48,520	51,775	56,953	62,648
ვაშლის ხეები	29,954	19,863	15,700	17,270	18,997
მსხლის ხეები	4,086	2,880	2,400	2,640	2,904
კურკოვანი	8,550	8,947	6,625	7,287	8,016
ციტრუსები	13,200	15,000	16,875	18,563	20,419
თხილი/კაკალი	12,436	16,300	18,975	20,873	22,960
ჩაი	23,180	9,597	3,250	3,250	3,250
სხვა კულტურები	14,674	12,111	11,560	12,683	13,919
ქვეჯამები	161,414	133,218	127,159	139,518	153,112
სს კულტურების ფართობი სულ (ჰა)	625,172	459,183	397,399	436,781	480,102

შენიშვნა: კულტურების ფართობი ნიშნავს ფართობს, საიდანაც აღებული იქნა მოსავალი და არა ნათესების ან ნარგავების ფართობს.

წყარო: სურსათის და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციის (FAO) სტატისტიკის განყოფილება (FAOSTAT), სს კულტურების მოყვანა, 2015. კონსულტანტების გაანგარიშებები 2015-2020 წლების პროგნოზებისთვის.

სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მოსავლიანობა და წარმოება

3.4 ცხრილიდან აშკარაა, რომ ერთწლიანი კულტურების საშუალო მოსავლიანობა დაბალია. სიმინდის და ხორბლის მოსავლიანობა შესაბამისად შეადგენს მხოლოდ 2.2 ტონას და 1.5 ტონას 1 ჰა-ზე. ასევე დაბალია ბოსტნეულის მოსავლიანობა. კარტოფილის მოსავლიანობა შეადგენს 11.5 ტონას ჰა-ზე და სხვა ბოსტნეულის - 7.6 ტონას ჰა-ზე. 2000 და 2010 წლებს შორის ხორბლის, ქერის, მზესუმზირის და ბოსტნეულის მოსავლიანობა ოდნავ შემცირდა. სამაგიეროდ, მცირედით გაიზარდა სიმინდის, ლობიოს, კარტოფილის და ნესვის მოსავლიანობა.

მრავალწლიანი კულტურების მოსავლიანობა შედარებით დაბალია. ვენახში ვაზის მოსავლიანობა საშუალოდ შეადგენს 3.1 ტონას/ჰა-ზე, ხოლო ვაშლების, ციტრუსების და

თხილის/კაკლის საშუალო მოსავლიანობა შესაბამისად არის 3.7 ტონა/ჰა-ზე, 4.2ტონა/ჰა-ზე და 2.0ტონა/ჰა-ზე. 2000-2010 წლებში მრავალწლიანი კულტურების მოსავლიანობა მნიშვნელოვნად არ შეცვლილა. სარწყავი წყალუზრუნველყოფის გაუმჯობესება და სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოების უკეთესი მოდელების დანერგვა ხელს შეუწყობს ერთწლიანი და მრავალწლიანი კულტურების მოსავლიანობის თანდათანობით ზრდას. 2025 წლისთვის მოსავლიანობა საშუალოდ 20%-ით მოიმატებს. იმ ფართობებზე, სადაც გამოყენებული იქნება წვეთური მორწყვის სისტემები, მოსავლიანობა კიდევ უფრო მეტად გაიზრდება.

ცხრილი 3.4 ერთწლიანი და მრავალწლიანი კულტურების მოსავლიანობა: ფაქტიური და პროგნოზირებული (ტონა/ჰა)

სს კულტურა	2000-04	2005-09	2010-14	2015-19	2020-25
ერთწლიანი					
ხორბალი	1.84	1.53	1.66	1.82	2.00
ქერი	1.53	1.37	1.47	1.62	1.78
სიმინდი	1.97	2.22	2.16	2.37	2.61
მზესუმზირა	0.61	0.53	0.49	0.54	0.60
ლობიო	0.69	1.77	1.33	1.47	1.61
კარტოფილი	10.96	9.84	11.47	12.61	13.88
ნესვი	13.77	14.75	17.33	19.06	20.97
ბოსტნეული	9.94	6.76	7.60	8.36	9.19
მრავალწლიანი					
ვენახები	3.00	3.62	3.09	3.40	3.74
ვაშლის ხეები	2.54	3.57	3.66	4.03	4.43
მსხლის ხეები	6.88	7.35	6.78	7.46	8.21
კურკოვანი	5.26	4.85	5.11	5.63	6.19
ციტრუსები	4.22	4.41	4.15	4.56	5.02
თხილი/კაკალი	1.99	1.78	1.98	2.08	2.19
ჩაი	1.00	1.00	0.94	0.99	1.04

წყაროსურსათის და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციის (FAO) სტატისტიკის განყოფილება (FAOSTAT), სს კულტურების მოყვანა, 2015. კონსულტანტების გაანგარიშებები 2015-2020 წლების პროგნოზებისთვის.

3.5 ცხრილში საშუალო მოსავლიანობა საქართველოში შედარებულია სომხეთის, აზერბაიჯანის, თურქეთის, უკრაინის საშუალო მოსავლიანობასთან. ნესვის, თხილის / კაკლის და კურკოვანების გარდა, ყველა სხვა კულტურების მოსავლიანობა ამ ქვეყნებში უფრო მაღალია, ვიდრე საქართველოში.

ცხრილი 3.5 სს კულტურების მოსავლიანობა საქართველოში და ამავე რეგიონის სხვა ქვეყნებში 2013 (ტონა/ჰა)

სს კულტურა	საქართველო	სომხეთი	აზერბაიჯანი	თურქეთი	უკრაინა
წლიური					

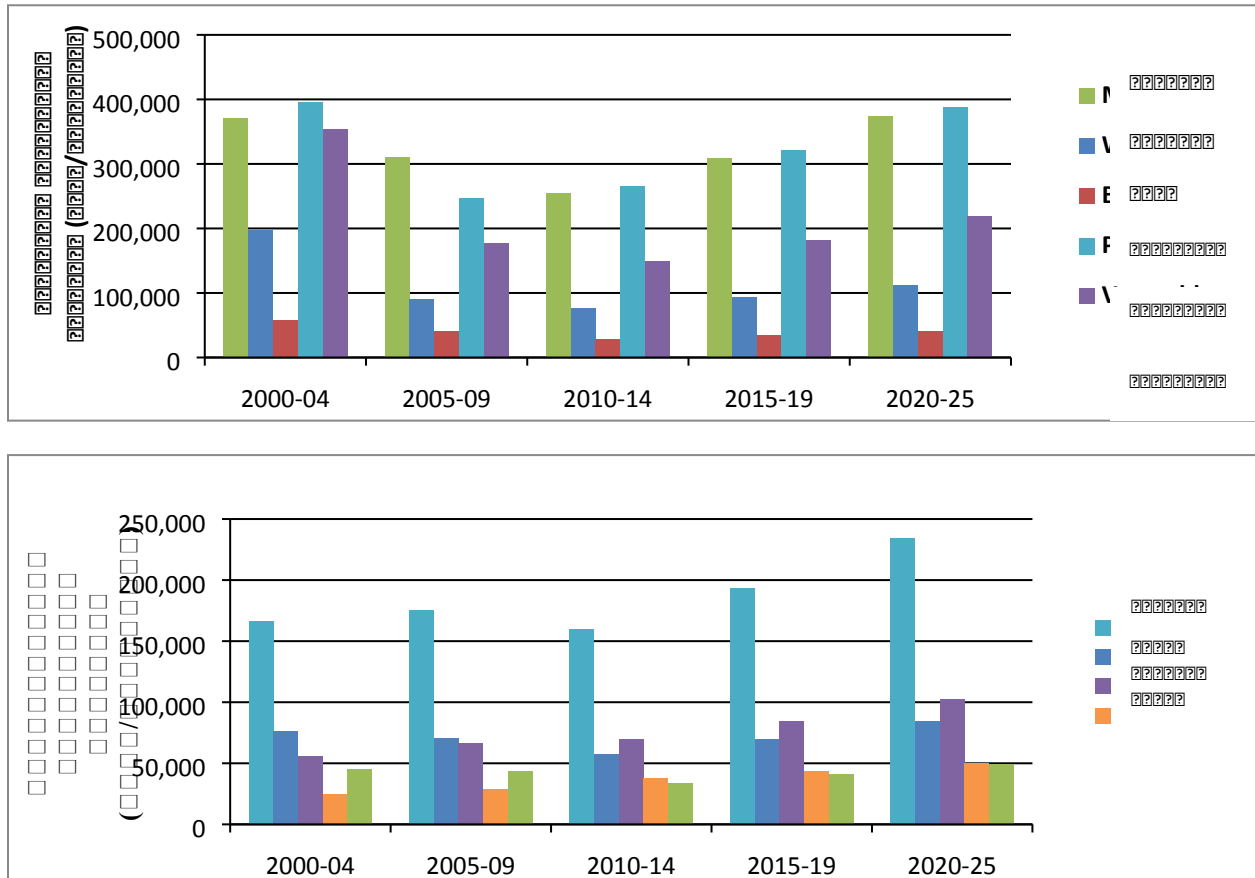
ხორბალი	1.8	3.1	2.7	2.8	3.4
ქერი	1.3	2.9	2.4	2.3	2.9
სიმინდი	2.5	6.7	5.4	7.4	6.4
მზესუმზირა	0.6	n/a	1.9	2.4	2.2
ლობიო	1.3	2.6	2.4	2.3	1.4
კარტოფილი	11.5	21.5	15.2	31.6	16.0
ნესვი	17.5	n/a	n/a	16.9	7.3
ბოსტნეული	8.2	30.5	18.6	16.4	8.9
მრავალწლიანი					
ვენახები	3.5	15.0	11.7	8.6	8.5
ვაშლის ხეები	3.8	11.5	9.4	18.0	11.7
მსხლის ხეები	6.3	8.9	8.7	13.4	12.7
კურკოვანი	5.2	4.3	5.8	5.1	4.4
ციტრუსები	4.1	n/a	4.1	15.5	n/a
თხილი/კაკალი	2.3	n/a	n/a	1.3	1.0
ჩაი	0.9	n/a	n/a	2.8	n/a

წყარო: სურსათის და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციის (FAO) სტატისტიკის განყოფილება სს კულტურების მოყვანა, 2015.

რაც შეეხება მთლიანად სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოებას, ერთწლიანი კულტურების წარმოება შემცირდა 44%-ით. 2000 წელს ის შეადგენდა 1.49 მილიონ ტონას, ხოლო 2010 წელს - 0.83 მილიონ ტონას. სიმინდის და ხორბლის წარმოება შესაბამისად 31%-ით და 61%-ით შემცირდა. ასევე მნიშვნელოვნად შემცირდა კარტოფილის და ბოსტნეულის წარმოება (იხ. სურათი 3.1). მთლიანობაში შემცირდა ასევე მრავალწლიანი სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოება. 2000 წელს ის 0.42 მილიონ ტონას შეადგენდა, ხოლო 2010 წელს 0.38 მილიონ ტონას, რაც დაახლოებით 10%-იან შემცირებას ნიშნავს. ყურძნის წარმოება უმნიშვნელოდ შემცირდა, ხოლო ვაშლის, მსხლის, კურკოვანების და ჩაის წარმოებამ კი მნიშვნელოვნად იკლო. ოდნავ გაიზარდა ციტრუსების და თხილის წარმოება.

ბაზარზე (როგორც ადგილობრივ, ასევე საექსპორტო) მოთხოვნის ზრდის გათვალისწინებით ერთწლიანი და მრავალწლიანი კულტურების წარმოების ზრდის პროგნოზის მიხედვით 2025 წლისთვის ერთწლიანი სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოება შეადგენს 1.22 მილიონ ტონას, ხოლო მრავალწლიანი სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოება კი - 0.55 მილიონ ტონას. ეს ნიშნავს, რომ ერთწლიანი კულტურების წარმოება გაიზარდება 46%-ით, ხოლო მრავალწლიანი კულტურების - 45%-ით.

სურათი 3.1. ერთწლიანი და მრავალწლიანი კულტურების წარმოება: ფაქტიური და პროგნოზირებული

სარწყავი კულტურების წარმოება⁵

საბჭოთა პერიოდში მიმდინარეობდა საირიგაციო ინფრასტრუქტურის მასშტაბური მშენებლობა. შედეგად, 1980-იან წლების ბოლოს სარწყავი ფართობი შეადგენდა 386000 ჰა-ს. 1980-იან წლებში მთლიანად ან ნაწილობრივ მორწყვად ფართობებზე ძირითადად გაშენებული იყო ვენახები, ხეხილის ბაღები, კარტოფილი, ბოსტნეული, ხორბალი სიმინდი, მზესუმზირა, საფურაჟე კულტურები და საძოვრები. 1986 წელს სარწყავი კულტურების საშუალო მოსავლიანობა შეადგენდა 3.0 ტონას/ჰა-ზე საშემოგომო ხორბლისთვის, 3.3 ტონას/ჰა-ზე სიმინდისთვის, 4.8 ტონას/ჰა-ზე ყურძნისთვის, 5.0 ტონას/ჰა-ზე ხილისთვის და 12.0 ტონას/ჰა-ზე კარტოფილისთვის.

1990-იან წლებში ყოფილი საბჭოთა კავშირის საექსპორტო ბაზრის დაკარგვამ და საირიგაციო სისტემების მწყობრიდან გამოსვლამ მნიშვნელოვნად შეამცირა სარწყავი ფართობები. 2000 წლისთვის ირწყევბოდა მხოლოდ 160 000ჰა,რაც 1980-იანი წლების სარწყავი ფართობის

⁵ საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ არ არსებობს სარწყავი და არასარწყავი კულტურების წარმოების და მოსავლიანობის ცალ-ცალკე მონაცემები. ეს ფაქტორი ხელს უშლის ირიგაციის სოფლის მეურნეობაზე ზემოქმედების ანალიზის ჩატარებას.

ნახევარზე ნაკლებია. საირიგაციო სისტემების განადგურება გაგრძელდა შემდეგი ათი წლის განმავლობაში და 2010 წელს ირწყევბოდა მხოლოდ 24 000 ჰა.

კულტურების წარმოების მკვეთრი შემცირების შესაჩერებლად (იხ. სურათი 3.1) დაუყოვნებლივ საჭიროა დამატებითი ფართობების გასარწყავება საირიგაციო სისტემების რეაბილიტაციის და მათი მართვის, ექსპლუატაციის და მოვლა-შენახვის გაუმჯობესების მიზნით. რწყვას გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ნაყოფიერი სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისთვის, განსაკუთრებით საქართველოს ცენტრალურ და აღმოსავლეთ რეგიონებში. გარანტირებული და დროული წყლის მიწოდება ხელს შეუწყობს მთელ რიგ ასპექტებს, მათ შორის:

- ძირითადი კულტურების მოსავლიანობის მნიშვნელოვან ზრდას. ეს განსაკუთრებით ეხება სიმინდს, ლობიოს, ზეთოვან კულტურებს, ბოსტნეულს, ხილს, ყურძენს, რომელთა მოსავალი ამჟამად ნალექებზეა დამოკიდებული;
- ერთწლიანი და მრავალწლიანი სასოფლო-სამეურნეო კულტურების ფართობების ზრდას;
- სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოების მოდელის გარდაქმნას უფრო მაღალი ღირებულების ბოსტნეულ კულტურების დანერგვით;
- ფერმერთა ნეტო შემოსავლების და დასაქმების შესაძლებლობის ზრდა, სოფლად სიღარიბის დაძლევა;
- სოფლის მეურნეობის წილის გაზრდა მშპ-ში და ეკონომიკურ ზრდაში;
- სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ექსპორტის ზრდას (მაგ. ხილი, თხილი, ბოსტნეული, ღვინო და სხვა), სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის იმპორტის შემცირება (მაგ. ხორბლის, პარკოსნების და ზეთოვანი კულტურების) და სასოფლო-სამეურნეო სავაჭრო დეფიციტის შემცირებას.

სოფლის მეურნეობის სამინისტროს და მელიორაციის კომპანიის მიერ 2012-2014 წლებში განხორციელებული სარეაბილიტაციო სამუშაოების შედეგად საირიგაციო ინფრასტრუქტურა ისევ ფართოვდება და ფაქტიურად მორწყული ფართობი 43 000 ჰა-მდე გაიზარდა 2015 წელს. პროგნოზების შესაბამისად რეაბილიტაცია გაგრძელდება მომავალი 5-10 წლის განმავლობაში და ამის შემდეგაც და 2020 წელს საირიგაციო ფართობი შეადგენს 150 000 ჰა-ს, ხოლო 2025 წლისთვის - 200 000 ჰა-ს.

სოფლის მეურნეობის მომგებიანობა

სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოებით მიღებული შემოსავალი

მომზადდა რვა სასოფლო-სამეურნეო კულტურის, კერძოდ ხორბლის, სიმინდის, ლობიოს, კარტოფილის, ბოსტნეულის, ბალახების, ხეხილის და ვაზის ბიუჯეტი როგორც ურწყავ, ასევე სარწყავ მიწებზე. ვინაიდან უმცირეს/მცირე (< 3 ჰა) და საშუალო/მსხვილ (> 3 ჰა) მეურნეობებს შორის ძალიან დიდი სხვაობაა როგორც მუშახელის და მექანიზმების

მოთხოვნების, ასევე პროდუქტიულობის თვალსაზრისით, ამიტომ შემუშავებული იქნა ბიუჯეტები ორივე ტიპის მეურნეობებისთვის.

ანალიზის დროს ნავარაუდები იქნა, რომ სასოფლო-სამეურნეო კულტურების 35-50%-იან ზრდას განაპირობებს სარწყავი წყლის მიწოდება საირიგაციო ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაციის და გაუმჯობესებული აგროტექნიკის დანერგვის შედეგად (მაგ. სასუქების დაბალანსებული გამოყენება, სარეველებთან და პარაზიტებთან ბრძოლის მოწინავე მეთოდები და სხვა). სს კულტურების ბიუჯეტის ანალიზისას გათვალისწინებული იქნა პროდუქციის ბრუტო ღირებულების, მასალების, მუშახელის და მექანიზმების ხარჯების ზრდა.

ურწყავი და სარწყავი სასოფლო-სამეურნეო კულტურების ბიუჯეტების საფუძველზე გაანგარიშებული იქნა სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოებით მიღებული ბრუტო შემოსავალი როგორც უმცირესი/მცირე, ასევე საშუალო/მსხვილი მეურნეობებისთვის (ცხრილი 3.6), რომ როგორც სარწყავი, ასევე ურწყავ მიწებზე ნეტო შემოსავალი ბოსტნეულის, კარტოფილის და ვენახის 1ჰა-ზე გაცილებით უფრო მაღალია, ვიდრე ხორბლის, სიმინდის, ლობიოს და ბალახების 1ჰა-ზე. თუმცა ბოსტნეულისგან მიღებულ მაღალ შემოსავალს ანეიტრალებს ფასების სერიოზული სეზონური მერყეობის რისკი. ამ რისკს ზრდის ის ფაქტორი, რომ აღარ არსებობს გადამამუშავებელი საწარმოები სასოფლო-სამეურნეო კულტურების უმეტესობისთვის (გამონაკლისია ყურძენი).

ცხრილში ასევე აშკარად ჩანს, რომ სარწყავი სასოფლო-სამეურნეო კულტურებიდან მიღებული ბრუტო შემოსავალი გაცილებით უფრო მაღალია ურწყავ კულტურებთან შედარებით. აქედან გამომდინარე, ორივე ზემოაღნიშნული ტიპის მეურნეობაში სარწყავი კულტურებიდან მიღებული მაღალი ბრუტო შემოსავალი აკომპენსირებს საწარმოო ხარჯების ზრდას და ეკონომიკურად მომგებიანია.

ცხრილი 3.6. ბრუტო შემოსავალი (ლარი/ჰა)

სს კულტურა	საშუალო/მსხვილი მეურნეობა		უმცირესი/მცირე მეურნეობა	
	ურწყავი	სარწყავი	ურწყავი	სარწყავი
წლიური				
ხორბალი	357	623	451	738
სიმინდი	521	785	594	921
ლობიო	858	1,337	811	1,239
კარტოფილი	2,507	5,336	3,248	5,402
ბოსტნეული	4,138	6,967	3,683	5,460
ბალახები	548	872	318	649
მრავალწლიანი				
ხეხილი	3,605	5,134	3,936	5,216
ვაზი	2,201	3,803	2,494	3,481

წყარო: კონსულტანტის გაანგარიშებები კულტურების ბიუჯეტის ანალიზის საფუძველზე.

მეურნეობის ნეტო შემოსავალი და ფერმერთა გადახდისუნარიანობა

არ არსებობს დეტალური ინფორმაცია სხვადასხვა ზომის მეურნეობებში სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოების მოდელების შესახებ. აქედან გამომდინარე, ორივე ტიპის მეურნეობის ანალიზისას გამოყენებული იქნა აღმოსავლეთ საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოების ზოგადი მოდელი. ასევე ხელმიუწვდომელია სანდო მონაცემები სარწყავი სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოების მოდელების შესახებ. ამის გამო, გაანგარიშებული იქნა სავარაუდო ცვლილებები, რომლებიც მოხდება სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოების ამჟამინდელ ურწყავ მოდელში ფართობების გასარწყავების შემდეგ (იხ. 3.7 ცხრილი). კულტურების ბრუტო შემოსავლების და სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოების მოდელების შესახებ ინფორმაციის საფუძველზე მომზადდა მეურნეობის ბიუჯეტის ანალიზი სარწყავ და ურწყავ მიწებზე მეურნეობების საშუალო ნეტო შემოსავლების დასადგენად. ეს ანალიზი მოიცავს როგორც უმცირეს/მცირე მეურნეობებს (0.8ჰა), ასევე საშუალო/მსხვილ მეურნეობებს (6ჰა)⁶.

ცხრილი 3.7 სს კულტურების წარმოების მოდელები აღმოსავლეთ საქართველოში

სს კულტურა	კულტივირებული ფართობის %	
	ურწყავი	სარწყავი
წლიური		
ხორბალი	33.3%	28.3%
სიმინდი	19.4%	20.4%
ლობიო	6.8%	10.3%
კარტოფილი	4.4%	5.3%
ბოსტნეული	9.9%	11.9%
ბალახები	4.3%	2.0%
მრავალწლიანი		
ხეხილი	10.6%	10.6%
ვაზი	11.2%	11.2%
	100.0%	100.0%

წყარო: კონსულტანტის გაანგარიშებები აღმოსავლეთ საქართველოში კულტურების ფართობების საფუძველზე

ცხრილი 3.8 მეურნეობის ნეტო შემოსავალი და ფერმერების გადახდისუნარიანობა

მეურნეობის ტიპი	მეურნეობის ნეტო შემოსავალი (ლარი მეურნეობაზე)		
	ურწყავი	სარწყავი	ნამატი
საირიგაციო მომსახურების გადასახადამდე			
უმცირესი/მცირე მეურნეობა (0.8 ჰა)	1,190	1,890	700

⁶ ეს წინასწარი გაანგარიშებები განახლებას საჭიროებს კულტურების წარმოების მოდელის და მოსავლიანობის უფრო დეტალური სავსე ინფორმაციის საფუძველზე. ამჟამინდელი მონაცემები მიახლოებითია და არა ზუსტი.

საშუალო/მსხვილი მეურნეობა (63ა)	7,923	14,643	6,720
---------------------------------	-------	--------	-------

წყარო: კონსულტანტის გაანგარიშებები მეურნეობის ბიუჯეტის ანალიზის საფუძველზე

მეურნეობის ბიუჯეტის წინასწარი ანალიზის შედეგები მოცემულია 3.8 ცხრილში. აშკარაა, რომ საშუალოდ მეურნეობის ნეტო შემოსავალი მნიშვნელოვნად გაიზრდება და შეადგენს 700 ლარს უმცირესი/მცირე მეურნეობებისთვის და 6720 ლარს საშუალო/მსხვილი მეურნეობებისთვის, საირიგაციო მომსახურების გადასახადების გამოქვითვამდე.

ფერმერთა მიერ საირიგაციო მომსახურების გადასახადების გადახდის უნარიანობის შესაფასებლად გამოყენებული იქნა ვარაუდი, რომ ფერმერები შეძლებენ იმ გადასახადის გადახდას, რომელიც შეადგენს საირიგაციო წყლის მიწოდებით მიღებული მეურნეობის ნეტო შემოსავლის ნამატის 50%-ს ამ ემპირიული მეთოდის გამოყენებით (რომელიც უზრუნველყოფს ადეკვატურ წახალისებას სარწყავი წყლის შეძენისთვის და ითვალისწინებს სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოებასთან დაკავშირებულ რისკს) გაანგარიშებული იქნა, რომ საშუალოდ უმცირესი/მცირე მეურნეობები შესძლებენ 440 ლარის გადახდას 13ა-ზე, ხოლო საშუალო/მსხვილი მეურნეობები - 560 ლარს 3ა-ზე.

აღსანიშნავია, რომ თუმცა მცირე მეურნეობებში რწყვასთან ერთად მნიშვნელოვნად გაიზრდება ნეტო შემოსავალი, მაგრამ მცირე ფართობის გამო ამგვარი მეურნეობიდან მიღებული შემოსავალი შეიძლება მაინც არ იყოს საკმარისი ოჯახის სარჩენად. აუცილებელია ამ ფაქტორის გათვალისწინება რწყვის ტარიფების და ფინანსური დახმარების დონეების დადგენისას.

საირიგაციო მომსახურების გადასახადის გადახდის უნარიანობა მნიშვნელოვან წილად დამოკიდებულია ფერმერთა მიერ არჩეული წარმოების მოდელზე. მაგალითად, მარტო ხორბლის მოყვანის შემთხვევაში, საშუალო/მსხვილი ფერმერი შესძლებს მხოლოდ 144 ლარი/3ა-ზე გადახდას, ხოლო მცირე/უმცირესი ფერმერები 132 ლარს/3ა-ზე. ბოსტნეულის მოყვანის შემთხვევაში უმცირესმა/მცირე მეურნეობებმა შეიძლება გადაიხადონ 880 ლარი/3ა-ზე, ხოლო საშუალო/მსხვილმა მეურნეობებმა - 1420 ლარი/3ა-ზე. ამის მსგავსად, თუ მეურნეობაში მარტო ხეხილია გაშენებული, უმცირესი/მცირე მეურნეობები გადაიხდიან 640 ლარს/3ა-ზე, ხოლო საშუალო/მსხვილი მეურნეობები - 760 ლარს/3ა-ზე. ვენახების შემთხვევაში გადასახადების თანხები შესაბამისად შეადგენს 490 ლარს/3ა-ზე და 800 ლარს/3ა-ზე. ეს ანალიზი ცხადყოფს, რომ ფერმერები შესძლებენ დაახლოებით 500 ლარს/3ა-ზე გადახდას, მაგრამ მათი გადახდის უნარიანობა დამოკიდებულია წარმოებულ კულტურაზე.

3.8 ცხრილიდან აშკარაა, რომ მსხვილ მეურნეობებში ნამატი ნეტო შემოსავალი 13ა-ზე (1120 ლარი/3ა) უფრო მაღალია ვიდრე მცირე მეურნეობებში (875 ლარი/3ა-ზე). მომავალ 10 წელიწადში მოსალოდნელია მეურნეობების ზომის თანდათანობით ზრდა, ვინაიდან მცირე ნაკვეთები გაიყიდება ან იჯარით გაიცემა და მეურნეობები გამსხვილდება. მიწების

კონსოლიდაციას ხელს შეუწყობს მიწების რეგისტრაციის სისტემის სრულყოფა და ლიზინგის მარტივი სტანდარტული პროცედურების შემუშავება. გრძელვადიან პერსპექტივაში მიწების კონსოლიდაციას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს სასოფლო-სამეურნეო წარმოების პროდუქტიულობის ასამაღლებლად.

4. წყლის რესურსები

საქართველოს უხვად აქვს წყლის რესურსები, თუმცა ექვსი მოქმედი საირიგაციო რეზერვუარი აღმოსავლეთ საქართველოს მდინარეების წლიური ჩამონადენის 4%-ზე ნაკლებს იტევს. თოვლის საფარი მთებზე დამატებით რეზერვს წარმოადგენს, მაგრამ კლიმატს დათბობასთან ერთად ეს რეზერვი მცირდება. საქართველო ასევე მდიდარია გრუნტის წყლებით, რომლებიც ნაკლებად გამოიყენება სარწყავად. წყლის მონაცემთა შეგროვება-ანალიზის სისტემა ფაქტიურად აღარ არსებობს, რაც ამნელებს ზედაპირული და გრუნტის წყლების ანალიზს. ამჟამად ქვეყანაში არ არსებობს წყალაღების ნებართვების სისტემა, თუმცა „წყლის შესახებ“ საქართველოს კანონის შესაბამისად ეს სისტემა აღდგება 2018 წელს.

მიმოხილვა

გაეროს სურსათის და სოფლის მეურნეობის ორგანიზაციის (FAO) ინფორმაციით 2014 წელს საქართველოში ერთ სულ მოსახლეზე განახლებადი წყლის რესურსის მოცულობა შეადგენდა 14589 კუბურ მეტრს. ეს მოცულობა მნიშვნელოვნად აღემატება საყოველთაოდ მიღებულ საერთაშორისო სტანდარტს, რომლის მიხედვითაც ერთ სულ მოსახლეზე 1000მ³ წყალი წყლის რესურსის სიმწირის მაჩვენებელია. 3.9 ცხრილში წარმოდგენილია საქართველოს წყლის რესურსების მონაცემები.

ცხრილი 4.1 მოკლე შეჯამებული ინფორმაცია საქართველოს წყლის რესურსების შესახებ

საქართველოს წყლის რესურსები
მდინარეების რაოდენობა: 26,060
ჯამური სიგრძე: 58,987 კმ.
შავ ზღვაში ჩამდინარი ძირითადი მდინარეები დასავლეთ საქართველოში: ფსოუ (53კმ), ბზიფი (110კმ), კოდორი (84 კმ), ენგური (213 კმ), ხობი (150კმ), რიონი (327 კმ), ყვირილა (140 კმ), ძირულა (83 კმ), ცხენისწყალი (176 კმ), ტეხურა (10 კმ), აბაშა (66კმ), სუფსა(108 კმ), ნატანები (61 კმ), ჭოროხი (438 კმ), და აჭარისწყალი (90კმ)
კასპიის ზღვაში ჩამდინარი ძირითადი მდინარეები აღმოსავლეთ საქართველოში: მტკვარი (1,364კმ), ფარავანი (74 კმ), ფოცხოვი (64 კმ), ქვაბლიანი (55 კმ), დიდი ლიახვი (98კმ), პატარა ლიახვი (63 კმ), ქსანი (84 კმ), არაგვი (66 კმ), ალგეთი (108 კმ), კცია-ხრამი (201 კმ), მაშავერა (84 კმ), დებედა (176 კმ), იორი (320 კმ), ალაზანი (351 კმ), ილტო (43 კმ), სტორი (38 კმ), ლოპოტა (33 კმ), კაბალი (48 კმ), და მაწიმი (39 კმ).
დასავლეთ საქართველოს მდინარეების საშუალო წლიური ხარჯი: 49.7 კმ ³ (76%)
აღმოსავლეთ საქართველოს მდინარეების საშუალო წლიური ხარჯი: 15.7 კმ ³ (24%).
ტბების რაოდენობა: 850 ტბა, რომელთა მთლიანი მოცულობა 0.720კმ ³ -ს შეადგენს. მათ შორის 43 ხელოვნურია, 9 გამოიყენება ელექტროენერჯის გენერირებისთვის და 34 სარწყავად. ამჟამად მუშა მდგომარეობაშია მხოლოდ 6 საირიგაციო წყალსაცავი. ყველაზე დიდი მოქმედი წყალსაცავებია სიონი (315 მილიონი მ ³), თბილისის (155 მილიონი მ ³), ალგეთის (60 მილიონი მ ³) და ჯანდარის (25 მილიონი მ ³). 6 საირიგაციო რეზერვუარი მდინარის ნაკადით ივსება, სხვები მკვენაბვი არხების და სატუმბი სადგურების საშუალებით. ამ მეორე ტიპის წყალსაცავების უმრავლესობა მწყობრიდან გამოსულია.
მყინვარების რაოდენობა: 734 მყინვარი 23.8 კმ ³ მოცულობის მტკნარი წყლით.
ჭაობები : 225 000 ჰა დასავლეთ საქართველოში და 31 000 ჰა აღმოსავლეთ საქართველოში
წყარო: საქართველოს მელიორაცია (2015)

ქვეყანაში ზედაპირული წყლების ორი წყალშემკრები აუზია. აღმოსავლეთ საქართველოს მდინარეები კასპიის ზღვისკენ მიედინება, ხოლო დასავლეთ საქართველოს მდინარეები - შავი ზღვისკენ. ძირითადი მდინარეებია მტკვარი და მისი მთავარი შენაკადები ალაზანი და იორი აღმოსავლეთ საქართველოში და რიონი დასავლეთში. აღმოსავლეთ საქართველოს კლიმატი სემიარბიდულია და ნალექების წლიური მოცულობა 600-800მმ-ს შეადგენს. დასავლეთ საქართველოს კლიმატი უფრო სუბტროპიკულია და ნალექების წლიური მოცულობა 1000მმ-ს შეადგენს. აქედან გამომდინარე, აღმოსავლეთ საქართველოში საჭიროა რწყვა, ხოლო დასავლეთ საქართველოში ხშირად აუცილებელია დრენაჟი. ძირითადი ისტორიული სარწყავი ფართობები მე-2 დანართშია წარმოდგენილი.

სამართლებრივი ბაზისი

წყლის რესურსების მართვის კანონპროექტი, რომელსაც ამჟამად ამზადებს გარემოს და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტრო, გამიზნულია წყლის რესურსების კომპლექსური მართვის პრინციპების ამოქმედებისთვის და საქართველო-ევროკავშირის ასოცირების ხელშეკრულების⁷ ვალდებულებების შესრულებისთვის (ასოცირების ხელშეკრულება), რომელსაც ხელი მოეწერა 2014 წლის 24 ივნისს⁸.

ვინაიდან ევროკავშირის არა აქვს სპეციალური კანონმდებლობა მელიორაციის დარგში, ასოცირების ხელშეკრულება მცირე პირდაპირ გავლენას მოახდენს სტრატეგიის შემუშავებაზე. მეორე მხრივ, ასოცირების ხელშეკრულებას ექნება პოტენციური არაპირდაპირი გავლენა მელიორაციის დარგზე. ეს გავლენა განპირობებულია ევროკავშირის გარემოსდაცვითი კანონებით, წყლის ჩარჩო დირექტივის, წყალდიდობის რისკის მართვის დირექტივის და ნიტრატების დირექტივის ჩათვლით. თუმცა ხელშეკრულების დებულებების ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ეს ვალდებულებები არ არის განსაკუთრებით მძიმე, ვინაიდან საქართველოს არ მოეთხოვება მისი კანონების სრულ შესაბამისობაში მოყვანა ამ ინსტრუმენტებთან.

ზოგადად, „წყლის შესახებ“ საქართველოს კანონპროექტი⁹ წყლის რესურსების (როგორც ზედაპირული, ასევე გრუნტის) მართვის ძირითად პასუხისმგებლობას აკისრებს გარემოს დაცვის სამინისტროს და მის ერთეულებს მდინარის აუზების მიხედვით. წყლის მართვა მოხდება მდინარეების სააუზო უბნების საფუძველზე და ყველა უბანს ეყოლება სააუზო მართვის საკონსულტაციო-საკოორდინაციო საბჭო.

„წყლის შესახებ“ საქართველოს კანონპროექტი ითვალისწინებს წყლის რესურსების განვითარების ეროვნული სტრატეგიის შემუშავებას. მართვის გეგმები უნდა მომზადდეს მდინარის სააუზო უბნებისთვის. ამ გეგმების მთავარი მიზანია წყლის ხარისხის/ეკოლოგიური მიზნების მიღწევა ევროკავშირის წყლის ჩარჩო დირექტივის შესაბამისად.

როგორც კანონპროექტშია აღნიშნული, ცალკე გეგმები უნდა მომზადდეს წყლის განაწილებისა და წყლის ხარისხისთვის. სამწუხაროდ ეს მიდგომა ეწინააღმდეგება წყლის ინტეგრირებული მართვის პრინციპებს და მისი განხორციელება შეამცირებს კანონის ეფექტურობას ქვეყნის წყლის რესურსების მართვაში. მდინარეში წყლის ხარჯი პირდაპირ კავშირშია წყლის ხარისხთან, ვინაიდან უზრუნველყოფს დამაბინძურებლების განზავებას.

⁷ ასოცირების ხელშეკრულება ერთის მხრივ ევროკავშირისა და ევროპის ატომური ენერჯის გაერთიანების დ მათი წევრი ქვეყნების და მეორე მხრივ საქართველოს შორის

⁸ ხელშეკრულების განხორციელება დაიწყო 2014 წლის 1 სექტემბერს რატიფიკაციის პროცედურის დასრულებამდე (ევროპარლამენტის და თითოეული წევრი ქვეყნის პარლამენტის მიერ).

⁹ ეს განხილვა ეფუძნება „წყლის შესახებ“ საქართველოს კანონპროექტის უახლეს ნათარგმნ ვერსიას (2015 წლის 1 აგვისტო) და შესაბამისად გასათვალისწინებელი, რომ კანონის საბოლოო დამტკიცებული ვერსია სხვაგვარი შეიძლება იყოს.

ამის მსგავსად, წყლის ხარისხი გავლენას ახდენს იმაზე, თუ რა დანიშნულებით გამოიყენება მდინარიდან ამოღებული წყალი. სააუზო უბნების საფუძველზე მართვის იდეა იმაში მდგომარეობს, რომ წყლის ხარისხი და წყალაღება ერთად იქნეს განხილული. ამჟამინდელი მიდგომა, რომელიც ცალ-ცალკე გეგმების მომზადებას ითვალისწინებს, გადასინჯული და მოდიფიცირებული უნდა იქნეს.

„წყლის შესახებ“ საქართველოს კანონპროექტში ერთმანეთისგან გამოყოფილია წყლის ზოგადი და სპეციალური სარგებლობა. მცირე მოცულობით ზოგადი წყალსარგებლობისთვის არ არის საჭირო ნებართვა, ხოლო სპეციალური წყალსარგებლობისა და დიდი მოცულობით წყალაღებისთვის საჭიროა ნებართვები. „წყლის შესახებ“ საქართველოს კანონპროექტში არ არის მკაფიოდ განსაზღვრული რომელ წყალსარგებლობას უნდა მიენიჭოს უპირატესობა, თუმცა აღნიშნულია, რომ პრიორიტეტულია სასმელად და საყოფაცხოვრებო საჭიროებებისთვის წყლის გამოყენება. სპეციალური წყალსარგებლობის ნებართვები უნდა გაიცეს გარემოს დაცვის სამინისტროს მდინარის სააუზო უბნის ოფისის მიერ 5 წლის ვადით, ცენტრალიზებული წყალმომარაგების ნებართვები გაიცემა 25 წლიანი ვადით და ჰიდროელექტროენერგეტიკის და ირიგაციის დარგისთვის ნებართვები გაიცემა 10 წლის ვადით. ზოგადად, ხუთწლიანი ნებართვა ძალიან მოკლეა ინვესტირებისთვის ხელსაყრელი გარემოს შესაქმენლად. საერთაშორისო პრაქტიკაში „ჩვეულებრივი“ ნებართვები 10-12 წლის ვადით გაიცემა. უფრო მეტიც, ათწლიანი ნებართვები არ არის საკმარისი ახალ ჰიდროელექტროსადგურებში და საირიგაციო სისტემებში ინვესტირებისთვის. „წყლის შესახებ“ საქართველოს კანონპროექტის მთავარი სისუსტე იმაშია, რომ ნებართვების გაცემა ეფუძნება სხვა კანონის, კერძოდ 2005 წლის „ლიცენზიების და ნებართვების შესახებ“ საქართველოს კანონის დებულებებს.

„წყლის შესახებ“ საქართველოს კანონპროექტში სარწყავი წყალი არ არის ცალკე ნახსენები. გამონაკლისს წარმოადგენს მხოლოდ მე-6 მუხლის (4) პუნქტი, სადაც “ირიგაციისა და დრენაჟის სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავება“, სოფლის მეურნეობის სამინისტროს კომპეტენციას მიეკუთვნება (ისევე როგორც სასმელი წყლის ხარისხის მონიტორინგი და ნიტრატების მიმართ სენსიტიური ზონების დადგენ და სათანადო სასოფლო-სამეურნეო პრაქტიკა). ასევე 32-ე მუხლში აღნიშნულია რწყვით გამოწვეული დაბინძურების თავიდან აცილების ზომები. განიხილება მელიორაციის დარგის მარეგულირებელი სპეციალური კანონის მომზადების შესაძლებლობა.

სააუზო გეგმებში დადგენილი გარემოსდაცვითი მიზნების მიღწევაზე პასუხისმგებლობა ეკისრება გარემოს დაცვის სამინისტროს. მისი დაქვემდებარებული გარემოს ეროვნული სააგენტო პასუხისმგებელია წყლის ხარისხის მონიტორინგზე „წყლის რესურსების მონიტორინგის სახელმწიფო სისტემის“ საშუალებით, როგორც 34-ე მუხლშია გათვალისწინებული.

და ბოლოს, უნდა აღვნიშნოთ, რომ კანონპროექტი ითვალისწინებს წყალსარგებლობისთვის გადასახადების დაწესებას, მაგრამ თვითონ კანონში არ არის

დეტალურად განსაზღვრული, თუ როგორ უნდა გაანგარიშდეს ამ გადასახადების მოცულობა ან როგორც უნდა მოხდეს მათი გამოყენება და განხორციელება. თუ ამგვარი გადასახადები ეხება შპს „საქართველოს მელიორაციას“, ისინი გათვალისწინებული უნდა იყოს ირიგაციის ტარიფების განსაზღვრისას.

ახალი კანონის ზოგიერთი დებულების განხორციელება 3-7 წლით გადაიდება. განხორციელებისთვის დაგეგმილი თარიღები მოიცავს შემდეგს:

- წყალსარგებლობის ნებართვები: 2018 წლის იანვარი;
- ჩამდინარე წყლების ჩაშვების გადასახადი: 2019 წლის იანვარი;
- წყლის რესურსებით სარგებლობის გადასახადი: 2021 წლის იანვარი;
- სააუზო მართვის გეგმები 2022 წლის იანვარი.

კანონპროექტი სავარაუდოდ შევა ძალაში 2017 წელს.

ზედაპირული წყლები

წყალსაცავები

4.2 ცხრილში წარმოდგენილია საირიგაციო წყალმომარაგებისთვის აშენებული და მელიორაციის კომპანიის მიერ ექსპლუატირებული წყალსაცავები. აღსანიშნავია, რომ თუმცა წყალსაცავების დიდი ნაწილი ამჟამად არ ფუნქციონირებს, მაგრამ მუშა მდგომარეობაში მყოფი წყალსაცავები მთლიანი სასარგებლო მოცულობის 71%-ს შეადგენს. მნიშვნელოვანი პოტენციალი აქვს 180 მილიონი მ³ მოცულობის დალის მთის წყალსაცავს, რომლის მშენებლობაც შეჩერდა 1989 წელს, საბჭოთა კავშირის დაშლის წინ და დაგეგმილის შესაბამისი საირიგაციო სისტემა არ აშენებულა. 6.8 მილიონი მ³ მოცულობის ნარეკვავის წყალსაცავი, რომელიც 1600 ჰა-ს მორწყვაზე არის დაპროექტებული, დაზიანდა მიწისძვრის შედეგად. ის დაცალეს და გაარემონტეს. სავარაუდოდ ეს წყალსაცავი შეივსება 2017 წელს. მისი საპროექტო მომსახურების ფართობი დაახლოებით 1 200 ჰა-ს შეადგენს.

ცხრილი 4.1. საირიგაციო წყალსავეები, რომელსაც მართავს შპს „საქართველოს მელიორაცია“

#	წყალსაცავის სახელი	მუნიციპალიტეტი	წყარო (მდინარე/არხი)	საირიგაციო სისტემა	წყალსაცავის მოცულობა (მ3)		საპროექტო სარწყავი ფართობი (ჰა)	ექსპლუატაციაში გაშვება
					ჯამური	სასარგებლო		
1	სიონი	თიანეთი	იორი	ზემო და ქვემო სამგორი	325.00	315.00	68,400	1964
2	თბილისი	თბილისი	იორი-არაგვი	ზემო სამგორი	308.00	155.00	22,500	1954
3	ალგეთი	თეთრიწყარო	ალგეთი	ტბისი-კუმისი, მარნეული	65.00	60.00	14,500	1983
4	დილის მთის	დედოფლისწყარო	იორი		180.00	140.00		1988
5	ჯანდარის ტბა	გარდაბანი	მტკვარი (გარდაბნის არხი)		54.28	25.03	8,000	1967
6	ნარეკვაკვი	დუშეთი	ნარეკვაკვი	საგურამო-მუხრანი	6.80	5.60	1,600	1977
7	იაყუბლო	დმანისი	დმანისი	დმანისი-განთიადი	11.00	10.80	5,000	1980
8	პანტიანი	დმანისი	ნაზიგულიძე	მაშავერას სისტემები	5.30	5.20	1,000	1963
9	ნადარბაზევის ტბა	გორი	დიდი ლიახვი (ტირიფონის არხი)	ტირიფონი	7.20	6.20	30,600	1966
10	ასურეთი	თეთრიწყარო	ასურეთი		0.91	0.91		1974
11	ბორბალო	თეთრიწყარო	ალგეთი (ტბისი-კუმისის არხი)	ტბისი-კუმისი	0.10	0.06	300	
12	მარაბდა	თეთრიწყარო	ალგეთი (ტბისი-კუმისის არხი)	ტბისი-კუმისი	1.50	1.20	400	
13	კუმისხევი	დედოფლისწყარო	იორი	ივრისპირა მიწები	5.00	4.00	2,020	1977

#	წყალსაცავის სახელი	მუნიციპალიტეტი	წყარო (მდინარე/არხი)	საირიგაციო სისტემა	წყალსაცავის მოცულობა (მ3)		საპროექტო სარწყავი ფართობი (ჰა)	ექსპლუატაციაში გამშვება
					ჯამური	სასარგებლო		
14	კრანჭისხევი	დედოფლისწყარო	იორი	ივრისპირა მიწები	1.92	1.25	490	1984
15	თრიალა	ადიგენი	შავწყალა	სს მიწები	0.30	0.30	150	1977
16	ზრესის	ახალქალაქი	მურჯახეთი	მურჯახეთის არხი	4.00	3.20	1,600	1976
სხვა უწყებების მიერ მართული წყალსაცავები								
17	თელათწყლის	დედოფლისწყარო	იორი		1.30	1.20		1978
18	მწარეწყლის	დედოფლისწყარო	იორი		1.50	1.30		1976
19	ზილიჩა	დედოფლისწყარო	ალაზანი		4.50	4.00		1986
20	კუდიგორა „ილიას ტბა“	ყვარელი	დურუჯი		3.60	3.00	950	1971
21	ჭალის „ყვარლის ტბა“	ყვარელი	ჩაგურგულა		1.50	1.00	850	1966
22	ახალსოფლის	ყვარელი	ავანიხევი		1.40	1.00		1984
23	კუსწყაროს	ყვარელი	კუსწყარო		0.60	0.40		1985
24	დევისწყლის	საგარეჯო	იორი		3.70	3.20		
25	ვაკის	სიღნაღი	იორი		1.29	1.05		1978
26	ჭერემის	გურჯაანი	პატარავეთი		1.20	1.06		1981
27	ცქისის ჭის (ტბა)	ადიგენი	ზაზალო		1.53	1.45		1966

#	წყალსაცავის სახელი	მუნიციპალიტეტი	წყარო (მდინარე/არხი)	საირიგაციო სისტემა	წყალსაცავის მოცულობა (მ3)		საპროექტო სარწყავი ფართობი (ჰა)	ექსპლუატაციაში გამშვება
					ჯამური	სასარგებლო		
28	მთისძირის	დმანისი	მამუთლი		3.07	2.95		1983
29	ხორხორას	დმანისი	ხევები		0.40	0.35		
30	ლიპი	თეთრიწყარო	ასლანისწყალი		1.77	1.53		1988
31	კუხის	ხონი	კუხისწყალი		1.90	1.85		
32	კუმისის ტბა	გარდაბანი	ალგეთი (ტბისი-კუმისის არხი)		11.00	7.67		
33	ზონკარის	ცხინვალი	პატარა ლიახვი	ვანათის არხი	40.30	39.00	21,000	1981
34	ხეთაგურის	ცხინვალი	დიდი ლიახვი (კეხვის არხი)		0.50	0.50		1967
წყალსაცავების ჯამური მოცულობა (მილიონი მ ³)					1,057.37	806.26		
მელიორაციის კომპანიის წყალსაცავების ჯამური მოცულობა (მილიონი მ ³)					976.31	733.75		
მელიორაციის კომპანიის მოქმედი წყალსაცავების ჯამური მოცულობა (მილიონი მ ³)					768.58	571.03		
მელიორაციის კომპანიის მოქმედი წყალსაცავების მოცულობის წილი წყალსაცავების მთლიან მოცულობაში					73%	71%		

შენიშვნა: ცისფრად მონიშნული წყალსაცავები ამჟამად მოქმედია და მათ მართავს მელიორაციის კომპანია (საქართველოს მელიორაცია)

აღმოსავლეთ საქართველოს მდინარეებში წყლის ხარჯი მატულობს თოვლის დნობის დროს, ანუ აპრილ-მაისში. წყალნაკლებობის პერიოდია ივლის-აგვისტო. სასოფლო-სამეურნეო კულტურების უმეტესი ნაწილი რწყვას საჭიროებს მაის-სექტემბრის პერიოდში, ანუ წყალზე მოთხოვნის პიკი ემთხვევა წყლის დაბალ დონეს მდინარეებში. ამგვარად, თუმცა ქვეყანაში წყლის ხელმისაწვდომობის დონე მაღალია, ვეგეტაციის სეზონში შეიძლება წყლს მიწოდება სერიოზულად შეფერხდეს, ვინაიდან სისტემების რეაბილიტაციის გამო ქვეყანაში გაიზრდება სარწყავი ფართობი, რასაც მოჰყვება წყალმოთხოვნილების ზრდა მინიმალური ხარჯის თვეებში. გლობალური კლიმატის ცვლილების გამო მთებში შემცირდება თოვლის საფარი და თოვლის დნობა უფრო ადრეულ პერიოდში მოხდება, რის გამოც გაიზრდება დატვირთვა წყლის არსებულ რესურსებზე.

აღმოსავლეთ საქართველოს არსებული რეზერვუარების მოცულობა მდინარეების წლიური ჩამონადენის 4%-ს შეადგენს. შედარებისთვის აშშ-ში მდინარე კოლორადოს (რომელიც ასევე თოვლით იკვებება) აუზში რეზერვუარების მოცულობა მდინარის წლიურ ჩამონადენზე ოთხჯერ მეტია. რეაბილიტაციის პროგრამის გაგრძელებასთან ერთად, საჭიროა აღმოსავლეთ საქართველოში რეზერვუარების მოცულობის გაზრდა. მდინარე ალაზანზე ახალი რეზერვუარი დაარეგულირებს წყლის მიწოდებას ორი დიდი საირიგაციო სისტემისთვის ალაზნის ველზე. ეს ხელს შეუწყობს იმ ცვლილებების კომპენსირებას, რომელიც კლიმატის ცვლილების ზემოქმედებით ხდება ნალექების მოცულობაში და თოვლის დნობაში.

ეკოლოგიური ხარჯი

საქართველოში არ არის დადგენილი ნორმები მდინარეებში ეკოლოგიური ხარჯის შენარჩუნებისთვის. ეკოლოგიურ-სანიტარული ხარჯი მდინარის საშუალო ხარჯის 10%-ს უნდა შეადგენდეს. ეს ნორმები საბჭოთა პერიოდის პრაქტიკის გადმონაშთს წარმოადგენს. ამჟამად ეკოლოგიური ხარჯის საკითხს განიხილავს გარემოს და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტრო.

ტრანსსასაზღვრო საკითხები

საქართველოს აქვს საერთო მდინარეები რუსეთთან, თურქეთთან, აზერბაიჯანთან და სომხეთთან. ევროპის წყლის ინიციატივის მიხედვით საქართველოს არ მოუწერია ხელი ძირითად სტრატეგიულ დოკუმენტებზე, რომლებიც არეგულირებს და იცავს ტრანსსასაზღვრო მდინარეებს და ტბებს¹⁰. ხუთი ქვეყნიდან მხოლოდ აზერბაიჯანი და რუსეთი მიუერთდა გაეროს ევროპის ეკონომიკური კომისიის (UNECE) „კონვენციას ტრანსსასაზღვრო წყლების და ტბების დაცვის და გამოყენების შესახებ“. ამჟამად საქართველოსა და მის მეზობელ ქვეყნებს შორის გაფორმებულია შემდეგი ხელშეკრულებები¹¹:

¹⁰ ევროპის წყლის ინიციატივა, 2011 “სახელმწიფო პოლიტიკური დიალოგი საქართველოში წყლის რესურსების კომპლექსურ მართვის შესახებ” http://www.euwi.net/files/euwi/715_tmpphpnbn3k9.doc შესვლა 2015 წლის 7 მაისს.

¹¹ გადასამოწმებელია, ამ ხელშეკრულებების მოქმედების ვადები.

- საბჭოთა კავშირის (ამჟამად რუსეთს) და თურქეთს შორის 1927 წელს გაფორმებული ხელშეკრულება, რომელიც ეხება მდინარეებს არაქსს, ჭოროხს და მტკვარს.
- თურქეთსა და საქართველოს შორის გარემოსდაცვითი ხელშეკრულება მდინარე ჭოროხის თაობაზე;
- თურქეთსა და საქართველოს შორის ოქმი მდ. ჭოროხზე ჰიდროენერგეტიკის განვითარების გარემოზე ზემოქმედების თაობაზე;
- შეთანხმება აზერბაიჯანთან მდინარე მტკვარში წყლის მოცულობის და ხარისხის თაობაზე;
- შეთანხმება აზერბაიჯანთან ტრანსსასაზღვრო ეკოსისტემების კონსერვაციის და რეგულირების თაობაზე;
- შეთანხმება აზერბაიჯანსა და საქართველოს შორის საქართველოდან ჯანდარის წყალსაცავში ყოველწლიურად 70 მილიონი მ³ წყლის მიწოდებაზე (2.22 მ³/წმ);
- საქართველოსა და სომხეთს შორის შეთანხმება, რომელშიც ნათქვამია, რომ „ორივე მხარე ეცდება დაამყარონ კავშირები ეკოლოგიური მონიტორინგის სახელმწიფო სისტემებს და შესაბამის მოანცემთა ბაზებს შორის“.

აღნიშნულის გარდა, საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ახლახან ხელმოწერილი ასოცირების ხელშეკრულება განაპირობებს საქართველოში წყლის მართვის სტანდარტების და პრაქტიკის თანდათანობით ჰარმონიზაციას ევროკავშირის სტანდარტებთან და პრაქტიკასთან.

გრუნტის წყლები¹²

გრუნტის წყლები წარმოადგენს ძალიან მნიშვნელოვან, მაგრამ არასაკმარისად გამოყენებულ რესურსს რწყვისთვის. საქართველოში გრუნტის წყლები ბევრგან არის ხელმისაწვდომი, თუმცა საჭიროებს ამოტუმბვას. ზოგადად, ეს გრუნტის წყლები სუფთაა და თანამედროვე დაწნევით საირიგაციო სისტემებში გაფილტვრის გარეშე შეიძლება იქნეს გამოყენებული.

1970-იან და 1980-იან წლებში საქართველო მელიორაციის დეპარტამენტმა გაბურღა 816 დიდდიამეტრიანი ჭაბურღილები მთელი ქვეყნის მასშტაბით, ძირითადად მუნიციპალიტეტების და ქარხნების წყალმომარაგების მიზნით, თუმცა ზოგრითი მთგანი ასევე გამოიყენებოდა ირიგაციისთვის. ამ ჭების დიამეტრი იყო 20-30სმ და სიღრმე 300მ-მდე. გამოყენებული წყალშემცველი ჰორიზონტების დიდი ნაწილი იყო არტეზიული ან ნახევად არტეზიული, ანუ წყალი ან თავისუფლად მოედინებოდა ან იწევდა ჭაში 50-100მ-მდე. წყლის ხარჯი შეადგენდა 10-100 ლიტრს/წამში. მე-2 და მე-3 ცხრილებში წარმოდგენილია რეგიონების მიხედვით განაწილება, საშუალო სიღრმე და ხარჯი მელიორაციის დეპარტამენტის მონაცემების

¹² მარკ სვენდესენი. 2005 „წყლის მიწოდება-მართვა სოფლის მეურნეობისთვის საქართველოში“. ანგარიში USAID-ის მიერ დაფინანსებული AgVantage პროექტის სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკის საკონსულტაციო ერთეულისთვის.

მიხედვით. სამ რეგიონში, მდ. ალაზნის აუზში, მუხრანის ცენტრში და აბაშაში (დასავლეთ საქართველო) ჭები ძირითადად არტეზიულია.

ამ ღრმა წყალშემცველი ჰორიზონტების გარდა, საქართველოს ზოგიერთ ნაწილში მდინარეების და წყაროების სიახლოვეს განლაგებულია ზედაპირული ჰორიზონტები, რომელთა წყალი გარკვეულ შემთხვევებში სარწყავად შეიძლება იქნეს გამოყენებული.

ცხრილი 4.3 დასავლეთ საქართველოს ჭები

რეგიონი	რაიონი	ჭების რაოდენობა	საშუალო სიღრმე [მ]	საშუალო სიმძლავრე [ლტრ/წმ]	პოტენციური სარწყავი ფართობი/ჭა [ჰა]
იმერეთი	სამტრედია	8	90	16.1	16
სამეგრელო	აბაშა	17	164	16.5	16
სამეგრელო	სენაკი	5	158	15.5	15
სამეგრელო	ხობი	9	152	14.9	14
სამეგრელო	ზუგდიდი	8	90	13.8	13
გურია	ლანჩხუთი	16	196	21.5	21
სამეგრელო	წალენჯიხა	2	50	40.0	39
აჭარა	ქობულეთი	3	140	25.9	25
აჭარა	ხელვაჩაური	5	54	27.2	26
იმერეთი	წყალტუბო	14	50	38.1	37
იმერეთი	თერჯოლა	1	50	12.0	12

შენიშვნა: პოტენციური სარწყავი ფართობი იანგარიშება ოთხი 100მმ-იანი რწყვისთვის 90 დღეზე სეზონზე და 50% გამოყენებით

ცხრილი 4.4 აღმოსავლეთ საქართველოს ჭები

რეგიონი	რაიონი	ჭების რაოდენობა	სიღრმე [მ]	საშუალო სიღრმე [მ]	საშუალო სიმძლავრე [ლტრ/წმ]	პოტენციური სარწყავი ფართობი/ჭა [ჰა]
ქართლი	ხაშური	1	40	40	10	10
ქართლი	ქარელი	1	40	40	30	29
ქართლი	გორი	60	4650	78	34	33
ქართლი	მცხეთა	25	2850	114	24	23
ქართლი	მარნეული	4	200	50	11	10
ქართლი	გარდაბანი	3	150	50	14	14
კახეთი	საგარეჯო	24	2915	121	21	20
კახეთი	გურჯაანი	16	2320	145	21	21
კახეთი	სიღნაღი	14	1650	118	24	23
კახეთი	ახმეტა	9	1000	111	10	10
კახეთი	თელავი	25	4140	168	31	31
კახეთი	ლაგოდეხი	25	4450	178	25	25
კახეთი	დედოფლისწყარო	4	900	225	13	13
შენიშვნა: პოტენციური სარწყავი ფართობი იანგარიშება ოთხი 100მმ-იანი რწყვისთვის 90 დღეზე სეზონზე და 50% გამოყენებით						

ზემოაღნიშნულის მიხედვით თითოეული ამ ტიპის ჭას შეუძლია 10-25ჰა-ს მორწყვა დასავლეთ საქართველოში და 15-30ჰა-ს მორწყვა - აღმოსავლეთ საქართველოში რწყვის ტრადიციული მეთოდების გამოყენებით. თუ ჭები გამოყენებული იქნება წვეთური რწყვის სისტემებისთვის, სარწყავი ფართობი ორჯერ გაიზრდება. ამასთან შეიძლება გაიზარდოს უფრო მცირე 100მმ-იანი ჭები, რომელსაც ექნება ნაკლები ხარჯი და ხარჯები იმავე ფართობის მოსარწყავად.

დარგებს შორის კონკურენცია წყლისთვის

არსებობს წყლის სარგებლობასთან დაკავშირებული კონფლიქტების საშიშროება რამდენიმე სფეროში. ერთ-ერთი ასეთი სფეროა დამატებითი ჰიდროელექტროსადგურების მშენებლობა საქართველოს მდინარეებზე. 29 მოქმედი ჰიდროელექტროსადგურის გარდა დაგეგმილია 175 მეგავატი სიმძლავრის კიდევ 40 სადგურის მშენებლობა. ჰიდროელექტროსადგურებთან კონფლიქტები ხდება საირიგაციო სეზონის დროს, როდესაც მიმდინარეობს ფართომასშტაბიანი ენერგოგენერაცია, ძირითადად ექსპორტის მიზნით, მდინარეში წყლის ხარჯი მცირეა და რწყვის

მოთხოვნილება მაღალი. ეს პრობლემა განსაკუთრებით მძაფრდება, როდესაც ხდება ენერგოგენერაციისთვის გამოსაყენებელი წყლის ნაკადის არინება მდინარის აუზიდან და შეუძლებელია მისი გამოყენება სარწყავად ქვედა ბიეფში. ზოგიერთ შემთხვევაში საირიგაციო არხებზე განლაგებული მცირე ჰიდროელექტროსადგურები ახდენენ წყლის ნაკადის არინებას მაგისტრალური სარწყავი არხიდან.

სასმელი და სარწყავი წყლის მიმწოდებლებს შორის კიდევ ერთი კონფლიქტი მიმდინარეობს. თუმცა საქართველოში სარწყავი წყლის 60%-ს გრუნტის წყლებიდან იღებენ. ქალაქ თბილისის, ისევე როგორც დმანისის, მარნეულის და წალკის რაიონებს სასმელი წყალი ზედაპირული წყლის ობიექტებიდან მიეწოდება. თბილისი სასმელი წყლის უდიდეს ნაწილს იღებს თბილისის წყალსაცავიდან (თბილისი ზღვიდან), რომელსაც დაახლოებით 45 მილიონი მ³ წელიწადში მიეწოდება მდინარე იორიდან და 40 მილიონი მ³ წელიწადში მდინარე არაგვიდან. ამ ჯამური მოცულობის 85% სასმელ წყლად გამოიყენება და 15% - ირიგაციისთვის¹³. პროგნოზის მიხედვით სისტემების რეაბილიტაციის შემდეგ მდინარე იორიდან სარწყავ წყალზე მოთხოვნილება შეადგენს 53 მილიონ მ³-ს. მოთხოვნა-მიწოდების პრობლემას კიდევ უფრო ართულებს სანიტარულ-ეკოლოგიური ხარჯის შენარჩუნების აუცილებლობა და კლიმატის ცვლილების შედეგად მდინარეებში წყლის ხარჯის შემცირება. გვალვის დროს პრიორიტეტი ენიჭება სასმელ წყალს და ქვედა ბიეფში ფერმერებმა შეიძლება ნაკლები წყალი მიიღონ. იგივე სიტუაციაა ბოლნისის, დმანისის, მარნეულის და წალკის რაიონებში, რომლებიც წყალს მდინარე ხრამიდან იღებენ. მდინარე ხრამი ასევე აწვდის სარწყავ წყალს საირიგაციო სისტემებს. ის ძირითადად თოვლის ნადნობი წყლით იკვებება. ამიტომ ზაფხულის ბოლოს, როდესაც მაღალია სარწყავ წყალზე მოთხოვნილება, მდინარეში არ არის საკმარისი წყალი სასმელი წყლით მომარაგების და რწყვის მიზნებისთვის.

პოტენციური კონფლიქტები შეიძლება წარმოიქმნას ერთსა და იმავე მდინარეზე განლაგებულ სისტემებს შორის. მდინარე თეძამზე, მაგალითად 9 საირიგაციო არხია მოწყობილი. ამ მდინარეში წყლის დონე მაღალია გაზაფხულზე და დაბალია შემოდგომაზე და ზაფხულში. სისტემების რეაბილიტაციის შედეგად იზრდება სარწყავ წყალზე მოთხოვნილება და ივლის-აგვისტოში ყოველთვიური წყალმოთხოვნილება 3 მილიონ მ³-ს შეადგენს. ამ პერიოდში კი მდინარეში საშუალო ყოველთვიური ხარჯი 2.5-3.5 მილიონი მ³-ია. შესაბამისად, ამ თვეებში დაუბალანსებელი წყალმოთხოვნილების და წყალმიწოდების გამო მოსალოდნელია წყლის დეფიციტი.

წყლის ხარისხი

საქართველოში ჩატარებულია მრავალრიცხოვანი კვლევები წყლის ხარისხზე. გარემოს ეროვნული სააგენტო ახორციელებს წყლის ხარისხის მონიტორინგს ზედაპირული წყლის ობიექტებში. 1990-იან წლებამდე მონიტორინგი ხორციელდებოდა 91 წერტილში. ამჟამად

¹³ USAID, 2015, წყლის სექტორის საწყისი შეფასების ანგარიში, ზრდის მართვა (G4G) საქართველოში, კონტრაქტი # AID-114-C-14-00007, 2015 წლის 28 იანვარი

ყოველთვიურად ხდება ნიმუშების აღება 22 მდინარის და 4 ტბის 41 წერტილიდან და ხორციელდება 31 პარამეტრის მონიტორინგი. მთლიანობაში წყლის ხარისხი კარგია და სარწყავად გამოყენებისას მისი მინერალიზაციის ხარისხი არ უქმნის საფრთხეს სარწყავ კულტურებს. თუმცა კვლევები გვიჩვენებს, რომ ურბანული ჩამდინარე წყლები, სამრეწველო ჩამდინარე წყლებით დაბინძურების წერტილოვანი წყაროები და სასოფლო-სამეურნეო ჩამონადენი წყლებით დაბინძურების არაწერტილოვანი წყაროები საფრთხეს უქმნის წყლის ხარისხს. ზემოქმედების ქვეშ მოხვედრილ ადგილებში უნდა ჩატარდეს კონკრეტული ადგილების შესწავლა ამ საფრთხეების დასადგენად და მათი მოცულობის განსასაზღვრად.

კლიმატის ცვლილება

ჩატარებულია მრავალრიცხოვანი კვლევები კლიმატის ცვლილების საქართველოზე ზემოქმედების შესასწავლად. ყველა ეს კვლევა ადასტურებს, რომ ტემპერატურის ზრდა გაგრძელდება. თუმცა, ამ კვლევებში განსხვავებულად არის გაანგარიშებული ნალექების და წყლის ხარჯის პროგნოზი. პროგნოზებს სხვაობას განაპირობებს შერჩეული კონკრეტული სცენარი და გამოყენებული ცირკულაციის ზოგადი მოდელი. მთის მდინარეების შემთხვევაში ზოგადად ნავარაუდევია, რომ ტემპერატურის მატებასთან ერთად დაჩქარდება თოვლის დნობა. შესაბამისად, საირიგაციო პერიოდის მეორე ნახევარში, როდესაც მაქსიმალურია სარწყავ წყალზე მოთხოვნილება, მდინარეებში ნაკლები წყლის ხარჯი იქნება. აღმოსავლეთ საქართველოში საშუალო წლიური წყლის ხარჯი მდინარეებში სავარაუდოდ შემცირდება 12-14%-ით შემდეგი 25 წლის განმავლობაში.

5. ირიგაცია

2014 წელს საქართველოში ფაქტიურად მოიწეა საბჭოთა პერიოდში გასარწყავებული 400 000 ჰა ფართობის ერთი მეათედი. სისტემების რეაბილიტაციაში განხორციელებული ინვესტიციების საშუალებით დაგეგმილია 2025 წელს გასარწყავებული ფართობის 200 000 ჰა-მდე გაზრდა. შესაბამისად, წყალმოთხოვნილება გაიზრდება ამჟამინდელი წლიური 150 მილიონი კმ³-დან 900 მილიონ კმ³-მდე პოტენციალის სრულად გამოყენების შემთხვევაში. რეზერვუარების სიმცირის გამო შეიძლება წარმოიქმნას წყლის დეფიციტი ვეგეტაციის პერიოდში, როდესაც მდინარეებში წყლის ხარჯი მინიმალურია.

ამჟამად საქართველოში არ არსებობს ირიგაციის დარგის მართვისათვის საჭირო სამართლებრივი ბაზა. შპს „საქართველოს მელიორაცია“ ცდილობს განახორციელოს სისტემების ექსპლუატაცია სათავე ნაგებობიდან ინდივიდუალურ მეურნეობებამდე, მაგრამ 50 000 ფერმერთან მუშაობა თითქმის შეუძლებელია. ამასთან ერთად ბევრი სისტემა იმდენად ამორტიზირებულია, რომ წყლის მართვა მხოლოდ წყლის გაშვება-გადაკეტვით და არხში წყლის დონის მიახლოებითი რეგულირებით შემოიფარგლება.

მოკლე ისტორია

საქართველოში არსებული თითქმის ყველა საირიგაციო სისტემა აშენდა საბჭოთა პერიოდში 1950-იან-1970-იან წლებში. ისინი დაპროექტებული იყოს მსხვილი საბჭოთა და კოლექტიური მეურნეობებისთვის. პროექტებს ამზადებდნენ საპროექტო და სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტები ზედაპირული წყლის ხელმისაწვდომობის, გეოლოგიური, ჰიდროგეოლოგიური, ნიადაგის და კლიმატის მონაცემების საფუძველზე. პროექტებში ასევე გათვალისწინებული იყო სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წყალმოთხოვნილება, რომელიც განსაზღვრული იყო საბჭოთა კავშირის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ მომზადებულ ხუთწლიან გეგმებში.

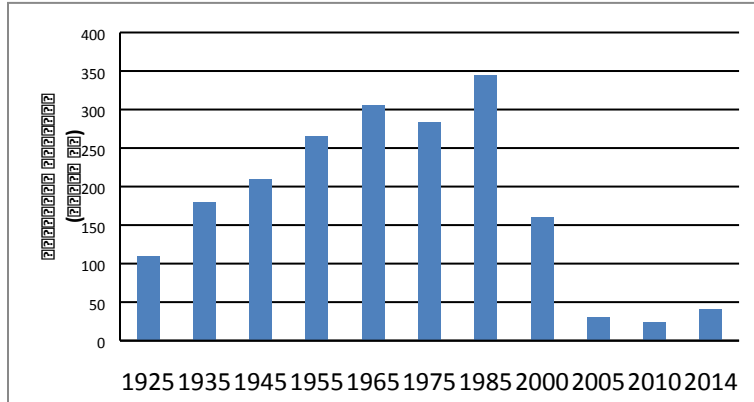
ზემოაღნიშნულ პერიოდში განხორციელებული მასშტაბური ინვესტიციების შედეგად გასარწყავებული იქნა დაახლოებით 500 000 ჰა¹⁴. 1980-იან წლების დასაწყისში ამ ფართობის 72% (357 000 ჰა) თვითდინებით ირწყვება და დანარჩენი 28% (143 000 ჰა) სატუმბი სადგურების საშუალებით (FAO, 2008). ზოგიერთი სისტემა წარმოადგენდა საინჟინრო კონსტრუქციას, სათავე ნაგებობებით, წყალსაშვებით, დიუკერებით, გვირაბებით, სატუმბი სადგურებით და ბეტონის ფილებით მოპირკეთებული მაგისტრალური არხებით. ზოგიერთი სისტემა კი არასაინჟინრო კონსტრუქცია იყო, ნაწილობრივ მოპირკეთებული ან მიწის არხებით. სისტემების უმეტესობა განლაგებულია შედარებით მშრალი კლიმატის მქონე აღმოსავლეთ საქართველოში.

1990-იან წლებში სამოქალაქო ომის, ვანდალიზმის და ძარცვის, ასევე დაფინანსების შემცირების, მიწის რეფორმასთან და საბაზრო ეკონომიკაზე გადასვლასთან დაკავშირებული პრობლემების, გასაღების ბაზრების დაკარგვის გამო მოხდა სარწყავი ფართობის მკვეთრი შემცირება (იხ.

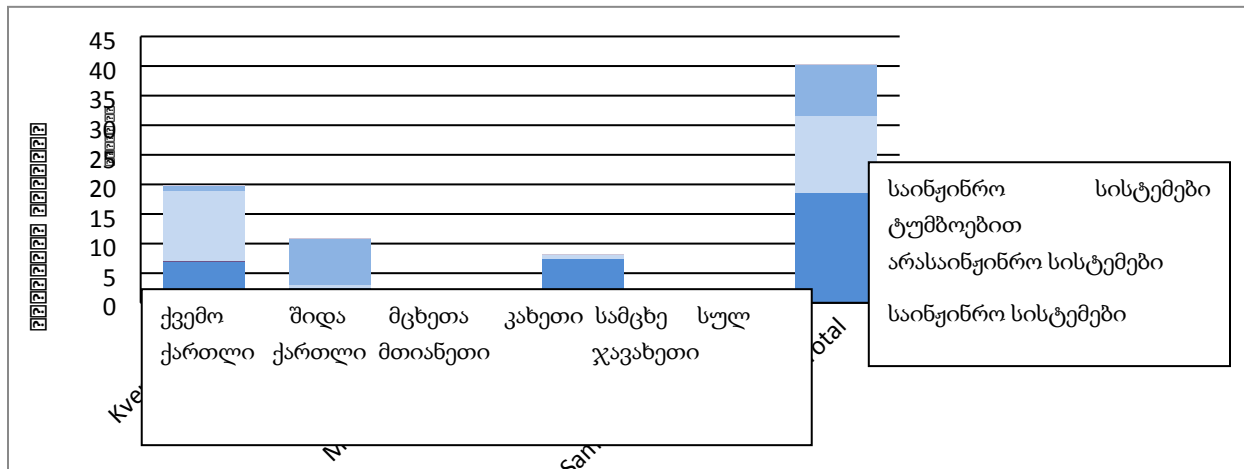
¹⁴ აღსანიშნავია, რომ გასარწყავება არ ნიშნავს ფაქტიურ მორწყვას. ფაქტიურად მორწყული ფართობი უფრო მცირეა. ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ საბჭოთა პერიოდში მონაცემები ხშირად გაბერილი იყო.

სურათი 5.1). 2000 წლის ძლიერი გვალვის დროს მოიწყა მხოლოდ 160 000 ჰა. 2015 წლის მონაცემებით აღმოსავლეთ საქართველოში ირწყვება დაახლოებით 43 000 ჰა და ამ სისტემების უმეტესობა ქვემო ქართლშია განლაგებული (იხ. სურათი 5.2).

სურათი 5.1 სარწყავი ფართობი აღმოსავლეთ საქართველოში

სურათი 5.2. 2014 წელს ფაქტიურად მოწყული ფართობი რაიონების და სისტემების ტიპის მიხედვით.

მომავალი წყალმომარაგების უზრუნველყოფა

მომავალი წყალმომარაგების უზრუნველყოფა დამოკიდებულია სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წყალმომარაგებაზე. სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წყალმომარაგებას განსხვავდება რეგიონების მიხედვით ისეთი კლიმატური ფაქტორების გათვალისწინებით, როგორცაა ევაპორატრანსპირაცია და ნალექები. ამასთან ერთად წყალმომარაგების უზრუნველყოფა დამოკიდებულია მაგისტრალურ, მეორე რიგის და შიდასამეურნეო სისტემებში წყლის მიწოდების ეფექტურობაზე. ამ მნიშვნელოვანი ასპექტის შესახებ მონაცემები ძალიან მცირეა. თუმცა ზოგიერთი კვლევები გვიჩვენებს, რომ მაგისტრალურ, მეორე და მესამე რიგის არხებში წყლის დანაკარგები შემოსული ხარჯის 50%-ს შეადგენს (Jacobs UK, 2007).

ფერმერების მცირე, მაგრამ მზარდი რაოდენობა ამონტაჟებს წვეთური რწყვის სისტემებს ბაღებში, ვენახებში, ველზე და ბოსტნებში. როდესაც ფერმერები დაინახავენ დაწვიმებითი რწყვის სისტემების სარგებელს, რომელიც გაზრდის მოსავლიანობას და აამაღლებს პროდუქციის ხარისხს, ისინი უფრო ფართოდ დანერგავენ ამ ტიპის მორწყვის სისტემებს. ამჟამად საქართველოში იყიდება დაწვიმებითი რწყვის სისტემები, წარმოებული ჩინეთში, თურქეთში და ისრაელში.

სოფლის მეურნეობის სამინისტრო ახორციელებს პროგრამას სახელწოდებით „დანერგე მომავალი“ (15 მილიონი ლარი 2015-2017 წწ). ეს პროგრამა აფინანსებს ახალი ბაღების და სანერგეების მოწყობას. სამინისტრო ფარავს ნერგების ხარჯების 70%-ს და წვეთური მორწყვის სისტემების ხარჯების 50%-ს. პროგრამით გათვალისწინებულია 1000-12000 ჰა მრავალწლიანი ხეხილის ბაღების გაშენება, რომელთა დიდი ნაწილი წვეთური სისტემებით მოირწყება.

5.1 ცხრილში წარმოდგენილია წვეთური რწყვის სისტემის გამოყენების გაფართოების წინასწარი გაანგარიშება. ნავარაუდევია, რომ 2025 წლისთვის წვეთური მორწყვის ფართობი მთლიანი სარწყავი ფართობის 10%-ს შეადგენს. საწყის ეტაპზე ფერმერების უმეტესობა შეიძენს შედარებით დაბალფასიან ჩინურ სისტემებს, თუმცა დროთა განმავლობაში გამოცდილების ზრდასთან ერთად მოსალოდნელია, რომ დაიწყება უფრო მაღალი ხარისხის თურქეთის და ისრაელის სისტემების შესყიდვა.

ცხრილი 5.1 .წვეთური რწყვის სისტემების გავრცელება, 2015-25

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
სარწყავი ფართობი სულ	41,357	41,357	41,357	66,300	90,000	120,000	150,000	170,000	185,000	195,000	200,000
წვეთური რწყვის ფართობი	2,000	2,500	3,000	4,000	5,000	6,500	8,000	10,000	12,500	15,500	19,000
პროცენტი	5%	6%	7%	6%	6%	5%	5%	6%	7%	8%	10%

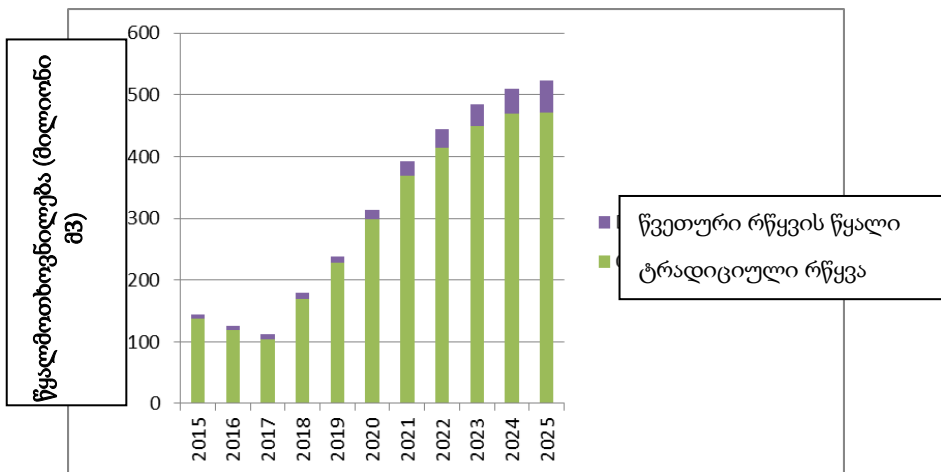
წვეთური რწყვის სისტემების გავრცელება დიდ ზემოქმედებას მოახდენს საირიგაციო სისტემების მმართველი ორგანიზაციის საქმიანობაზე. უპირველეს ყოვლისა, შემცირდება ამგვარი სისტემებით აღჭურვილ მეურნეობებში წყალმოთხოვნილება. შესაბამისად, მეტი წყალი დარჩება სისტემის სხვა ნაწილებში ან წყლის ერთსა და იმავე წყაროზე განლაგებულ სხვა სისტემებში გამოსაყენებლად.

მეორე ასპექტი იქნება შიდასამეურნეო სისტემაში წყლის მეტ-ნაკლებად უწყვეტი ხარჯის აუცილებლობა. თუმცა წვეთური რწყვის სისტემას წყლის გაცილებით მცირე მოცულობა სჭირდება, მაგრამ წყლის მიწოდება ყოველდღიური უნდა იყოს. წვეთური მორწყვის სისტემაში წყლის მიწოდებებს შორის ხანგრძლივი ინტერვალი დაუშვებელია. შესაბამისად, თუ არხიდან წყლის მიწოდება არარეგულარულია შეიძლება საჭირო გახდეს მეურნეობებში მცირე ტბორების მოწყობა წყლის ადგილობრივი რეზერვის უზრუნველსაყოფად. თანემდროვე დაწინეითი მორწყვის სისტემების გავრცელებისთვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს სოფლად ენერგომომარაგებას. მზის ბატარეებზე მომუშავე ტუმბოების ფასიც სწრაფად ეცემა და ეს საშუალებას მისცემს ფერმერებს, ენერგომომარაგების მათ შორის ელექტროენერჯის არმქონეთაც, ფართობებზე მაცხოვრებლებსაც კი, რომ დაამონტაჟონ ამგვარი სისტემები.

წვეთურ რწყვასთან დაკავშირებული მესამე ასპექტია წყლის ხარისხის გაუმჯობესების აუცილებლობა, ვინაიდან ფერმერის მიერ გაწეული ფილტრაციის ხარჯები პირდაპირ კავშირშია მიწოდებულ წყალში შეწონილი ნატანის მოცულობასთან. სისტემების რეაბილიტაციის და მოდერნიზაციის დაპროექტებისას აუცილებლად უნდა იქნეს გათვალისწინებული ირიგაციის თანამედროვე მეთოდების გავრცელება და მათი ზემოქმედება ზედა და ქვედა რიგის სისტემების მართვაზე.

FAO-ს CropWat პროგრამის გამოყენებით მომზადდა აღმოსავლეთ საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წყალმოთხოვნილების პროგნოზი 2025 წლის ჩათვლით. ეს პროგნოზი წარმოდგენილია 5.3 სურათში. გაანგარიშებები ეფუძნება იმ ვარაუდს, რომ ტრადიციულ საირიგაციო სისტემებში რეაბილიტაციის შემდეგ წყლის დანაკარგი 50%-დან 35%-მდე შემცირდება, ხოლო წვეთური მორწყვის სისტემებში - 25%-მდე. როგორც ქვემოთ გრაფიკში ნაჩვენებია, 2015-2017 წლებში ოდნავ შემცირდება წყალმოთხოვნილება, ვინაიდან სისტემების რეაბილიტაციის და მოდერნიზაციის შედეგად შემცირდება დანაკარგები.

სურათი 5.3 . საირიგაციო წყლის მოთხოვნილება 2025 წლის ჩათვლით

ქვემოთ ცხრილი გვიჩვენებს საანგარიშო წყალმოთხოვნილებას 2015 წლის ჩათვლით რეგიონების მიხედვით.

ცხრილი 5.2 საირიგაციო წყალზე არსებული და პროგნოზირებული მოთხოვნილება

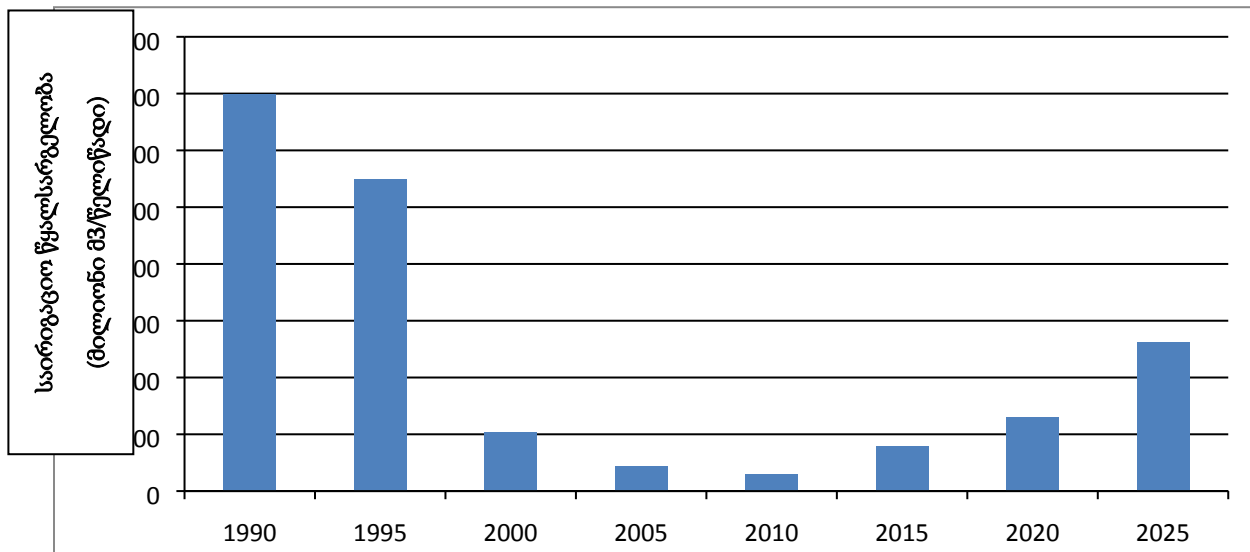
	კახეთი	შიდა ქართლი	ქვემო ქართლი	მცხეთა მთიანეთი	სამცხე ჯავახეთი	სულ
2015						
ფართობი [ჰა]	8078	11379	20261	1502	137	41357
წყლის მოთხოვნილება სს კულტურებისათვის (მლ მ³/წლ)	27.93	23.91	64.05	4.12	0.39	120.4

მოთხოვნილება თვითდენით და ტუმბოთი მოწოდებულ წყალზე (მლ მ ³ /წლ)	53.1	45.4	121.7	7.8	0.7	228.8
მოთხოვნილება წვეთოვან მორწყვაზე (მლ მ ³ /წლ)	2.5	2.2	5.8	0.4	0.04	10.9
მთლიანი მოთხოვნილება წყალზე (მლ მ ³ /წლ)	55.6	47.6	127.5	8.2	0.8	239.7
2020						
ფართობი [ჰა]	28721	26444	35113	4138	1584	100000
წყლის მოთხოვნილება სს კულტურებისათვის (მლ მ ³ /წლ)	99.3	55.6	111.0	11.3	15.7	293.0
მოთხოვნილება თვითდენით და ტუმბოთი მოწოდებულ წყალზე (მლ მ ³ /წლ)	139.0	77.8	155.4	15.9	22.0	410.2
მოთხოვნილება წვეთოვან მორწყვაზე (მლ მ ³ /წლ)	11.9	6.7	13.3	1.4	1.9	35.2
მთლიანი მოთხოვნილება წყალზე (მლ მ ³ /წლ)	150.9	84.5	168.7	17.2	23.9	445.3
2025						
ფართობი [ჰა]	57442	52889	70225	8276	11168	200000
წყლის მოთხოვნილება სს კულტურებისათვის (მლ მ ³ /წლ)	201.6	114.1	225.0	25.7	34.5	600.9
მოთხოვნილება თვითდენით და ტუმბოთი მოწოდებულ წყალზე (მლ მ ³ /წლ)	279.2	158.0	311.5	35.6	47.8	832.1

მოთხოვნილება წვეთოვან მორწყვაზე (მლ მ ³ /წლ)	26.9	15.2	30.0	3.4	4.6	80.1
მთლიანი მოთხოვნილება წყალზე (მლ მ ³ /წლ)	306.0	173.2	341.6	39.0	52.4	912.2

5.4 გრაფიკში მოცემულია წარსული და პროგნოზირებული წყალმოთხოვნილება აღმოსავლეთ საქართველოში

სურათი 5.4 წარსული და პროგნოზირებული წყალმოთხოვნილება აღმოსავლეთ საქართველოში 2025 წლის ჩათვლით

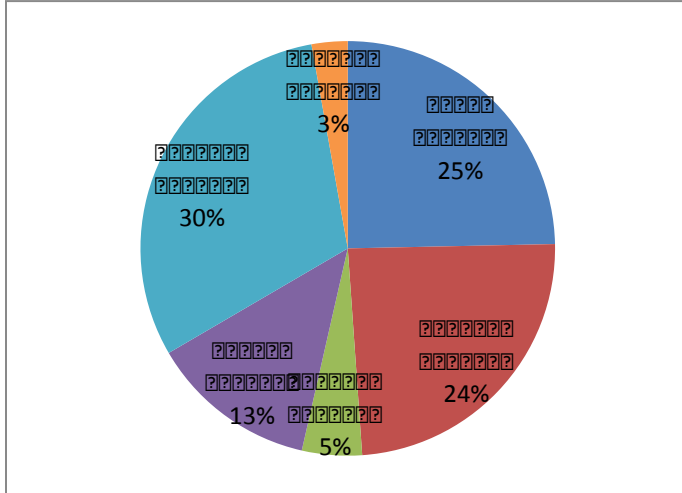

აღსანიშნავია, რომ 2025 წელს ჯამური პროგნოზირებული წყალმოთხოვნილება 1990 წლის მაჩვენებელზე მნიშვნელოვნად ნაკლებია იმ პირობით, რომ წყალუზრუნველყოფა არ იქნება შემაფერხებელი ფაქტორი. თუმცა რიგი ფაქტორების გამო ეს ვარაუდი შეიძლება არ გამართლდეს. უპირველეს ყოვლისა, თუმცა საერთო წყალუზრუნველყოფა შეიძლება ადეკვატური იყოს, მაგრამ კონკრეტულ მდინარეში წყლის ხარჯი შეიძლება არასაკმარისი აღმოჩნდეს რეაბილიტირებული სისტემის წყალმოთხოვნილებისთვის. მეორე, ხელისშემშლელი ფაქტორი შეიძლება იყოს წყალუზრუნველყოფა იმ თვეებში, როდესაც მატულობს წყლის დეფიციტი. და ბოლოს, გრძელვადიანი საშუალო ტემპერატურის მატება და ნახშირბადით გამოწვეული კლიმატის ცვლილება ცვლის ნალექების რეჟიმს, კერძოდ მაღალ მთებში თოვლის დნობის დროს. შესაბამისად, მდინარეებში წყლის ხარჯი შეიძლება მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდეს გრძელვადიანი საშუალო სტატისტიკური მონაცემებისგან. აღნიშნულიდან გამომდინარე, აუცილებელია დაგეგმილი რეაბილიტაციის განხორციელებამდე განისაზღვროს წყალუზრუნველყოფა.

საქართველოში დაახლოებით 50 მდინარე გამოიყენება რწყვისთვის. აღმოსავლეთ საქართველოში საირიგაციო სისტემების დაგეგმილი რეაბილიტაციის დასრულების შემდეგ,

სისტემებს წყლით მოამარაგებს ძირითადად მტკვრის, ივრის, ხრამის, არაგვის, ალგეთის და ალაზნის აუზის მდინარეები (სურათი 5.5).

სურათი 5.5. რეაბილიტაციის შემდეგ სარწყავი წყლის მოთხოვნილების განაწილება მდინარეების აუზების მიხედვით

ამჟამად გარემოს ეროვნული სააგენტოს ჰიდრომეტრული სამსახური თითქმის არ ახორციელებს მდინარეებში წყლის ხარჯის მონიტორინგს. უფრო მეტი, ეს მონაცემები ფასიანია და ფასი მიუღებლად მაღალია. შესაბამისად, გაანგარიშებები ძირითადად ეფუძნება საბჭოთა მონაცემებს, რომლებიც 20-ზე მეტი წლისაა. დაუშვებელია ამგვარი მონაცემების გამოყენება წყლის რესურსების დაგეგმვის და რეაბილიტაციისთვის. აუცილებელია ერთობლივი ძალისხმევა მდინარეების მონიტორინგის და ეროვნული სისტემის აღდგენისა და განახლების და ამ მონაცემების ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფის მიზნით.

ირიგაციის სამართლებრივი ბაზა

ფუნქციები და პროცედურები

2010 წლის 17 დეკემბერს საქართველოს „მიწების მელიორაციის შესახებ“ საქართველოს კანონის გაუქმება ნიშნავს, რომ ამჟამად საქართველოში არ არსებობს მელიორაციის დარგის მარეგულირებელი კანონები. საქართველოს კანონმდებლობაში აღარ არის განსაზღვრული ისეთი მნიშვნელოვანი საკითხები (რომლებიც „მიწების მელიორაციის შესახებ“ საქართველოს კანონში იყო გათვალისწინებული), როგორცაა: დარგის დაფინანსება, ირიგაციის და დრენაჟის მომსახურების ტარიფების დადგენა, სახელმწიფო უწყებების ფუნქციები მელიორაციის დარგში, სამელიორაციო ასოციაციების დაფუძნება- ფუნქციონირება, წყალსარგებლობა, სამელიორაციო ინფრასტრუქტურა და მიწა, მელიორირებული მიწების კადასტრი და რეგისტრაცია, სამელიორაციო ინფრასტრუქტურის ინვენტარიზაცია და მონიტორინგი.

ამჟამად მელიორაციის დარგს არეგულირებს მხოლოდ ზოგადი კანონები. მაგალითად, 1997 წელს მიღებული „წყლის შესახებ კანონი“ შესაბამისი ცვლილებების და დამატებების ჩათვლით,

შეიცავს დებულებებს ირიგაციის და სოფლის მეურნეობისთვის წყლის გამოყენების თაობაზე. ამ კანონის 53-ე მუხლში სასოფლო-სამეურნეო მიწებისთვის წყლის გამოყენება განისაზღვრება, როგორც სპეციალური წყალსარგებლობა და ჩამოყალიბებულია ამ სარგებლობის ზოგადი პირობები. თუმცა ამ კანონში არ არის შეტანილი დებულებები ზედაპირული წყლის ობიექტებიდან ან გრუნტის წყლებიდან წყალაღების ნებართვის ან წყლის რესურსებით სარგებლობისთვის გადასახდელი გადასახადების შესახებ. ადრე კანონი შეიცავდა ამგვარ დებულებებს, მაგრამ ისინი ამოღებული იქნა 2013 წლის მარტის საპარლამენტო გადაწყვეტილებით.

სამელიორაციო ინფრასტრუქტურა

სამელიორაციო ინფრასტრუქტურის სარგებლობა და საკუთრება რეგულირდება მიწის კანონმდებლობის ფარგლებში. სახელმწიფო თანხებით აშენებული ყოფილი მაგისტრალური, ანუ მეურნეობათა შორის არსებული სამელიორაციო ინფრასტრუქტურა, რომელსაც საბჭოთა პერიოდში განაგებდა საქართველოს რესპუბლიკის მელიორაციის და წყალთა მეურნეობის სამინისტრო, ხოლო დამოუკიდებლობის მოპოვების მერე - მელიორაციის და წყალთა მეურნეობის დეპარტამენტი და მისი სამართალმემკვიდრეები, ამჟამად მელიორაციის კომპანიის საკუთრებაშია. თუმცა არ არსებობს სისტემების სრულყოფილი ინვენტარიზაციის მონაცემები, მაგრამ ამჟამად მიმდინარეობს ინვენტარიზაციის პროცესი.

უფრო ბუნდოვანია მეურნეობებს შორის და შიდასამეურნეო ინფრასტრუქტურისას, მისი საკუთრების საკითხი. „მიწების მელიორაციის შესახებ“ საქართველოს კანონის გაუქმების შემდეგ (2010 წელი), სამელიორაციო ასოციაციების ქსელი გადაეცა საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს, მაგრამ ამ გადაწყვეტილების იურიდიული საფუძველი გაურკვეველია. ყოფილი საბჭოთა მეურნეობების ქსელი, ისევე როგორც თვითონ საბჭოთა მეურნეობები, სახელმწიფო საკუთრებაში იყო. ამგვარად, ლოგიკურია, რომ მიწის რეფორმის განხორციელების შემდეგ ეს ქსელი სახელმწიფო საკუთრებაში დარჩა. კოლექტიური მეურნეობების შიდასამეურნეო სისტემები, ისევე როგორც სხვა აქტივები, იყო არა სახელმწიფო, რამედ კოლმეურნეობის წევრების საერთო საკუთრება. აქედან გამომდინარე, გაურკვეველია, როგორც აღმოჩნდა ეს ქსელი სახელმწიფო საკუთრებაში. თეორიებს რომ თავი დავანებოთ, პრაქტიკაში ძნელი იქნება შიდასამეურნეო ქსელების ზუსტი იურიდიული სტატუსის დადგენა. საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტოს მონაცემებით ამგვარი სისტემების ნაწილი სახელმწიფო საკუთრებაშია (მუნიციპალიტეტების, შპს 'საქართველოს მელიორაციის' და ეკონომიკის სამინისტროს).

2016 წლამდე პრობლემას წარმოადგენდა საირიგაციო ინფრასტრუქტურის ქონების გადასახადი. 2016 წელს პარლამენტმა საირიგაციო ინფრასტრუქტურა გაათავისუფლა ქონების გადასახადისგან ენერგომომარაგების ინფრასტრუქტურის მსგავსად.

წყლის მართვა

მართვის გამოწვევები

საირიგაციო მომსახურების განხორციელების სამი ძირითადი გამოწვევაა: (1) სისტემების ექსპლუატაცია და მომხმარებლებისთვის სარწყავი წყლის მიწოდება; (2) სისტემების გამართულ მდგომარეობაში შენარჩუნება და (3) საკმარისი შემოსავლების მიღება ზემოაღნიშნული ორი საქმიანობის განსახორციელებლად.

მსხვილი საირიგაციო სისტემები ფართოდ არის დაქსელილი და მოიცავს წყალსაცავებს, კაშხლებს, მარეგულირებელ ნაგებობებს, მაგისტრალურ არხებს და უფრო მცირე არხების ქსელს, რომლებიც წყლით უზრუნველყოფენ ცალკეულ მეურნეობებსა და მიწდვრებს. ამ სისტემების მართვის სტრუქტურა ასევე სამი დონისგან შედგება. პირველ დონეს წარმოადგენს ზედა რიგის სისტემები, რომელთა ექსპლუატაციას და მოვლა-შენახვას სჭიდება სპეციალური კვალიფიკაცია და აღჭურვილობა. ბოლო დონე მოიცავს შიდასამეურნეო ქსელებს, რომლებსაც ფერმერები აკონტროლებენ¹⁵. სისტემის მეორე დონე, ანუ ადგილობრივი სისტემები, უფრო რთული გასასაზღვრია მათი მრავალფეროვანი ფორმის გამო.

წინა ათწლეულებში მსხვილ საირიგაციო სისტემებს თავიდან ბოლომდე სახელმწიფო უწყება აკონტროლებდა, ყოველ შემთხვევაში ქალაქში. პრაქტიკაში ხშირ შემთხვევებში არაოფიციალური ჯგუფები ან ადგილობრივი ორგანოები შუამავლობდნენ ფერმერებს და სახელმწიფო უწყებას შორის წყლის მიწოდების საკითხებში. ადგილობრივ ორგანოებს ბევრად კარგად ესმოდათ ფერმერთა საჭიროებები, პერსონალური ურთიერთობებიც გარკვეულ როლს თამაშობდა. ადგილობრივი ორგანოები შიდა სამეურნეო ქსელის მართვის კუთხით უფრო ეფექტურები იყვნენ ვიდრე სახელმწიფო ბიუროკრატიული უწყება და შესაბამისად მათი მომსახურებაც ნაკლებად ძვირი იყო. დროთა განმავლობაში ადგილობრივი ორგანიზაციები თანდათან იხვეწებოდა, იძენდა ოფიციალურ ხასიათს, იღებდა იურიდიულ სტატუსს, კონტრაქტების გაფორმების და საბანკო ანგარშების გახსნის უფლებას და სხვა. ამგვარი შუამავლების საორგანიზაციო ფორმა და ხასიათი გადამწყვეტი ფაქტორია ირიგაციის მართვის სისტემის ჩამოყალიბებაში. მაგისტრალური სისტემის ოპერატორი ორგანიზაციის მასშტაბები და მუშაობის რეჟიმი მნიშვნელოვან წილად დამოკიდებულია სწორედ ამ ადგილობრივი ორგანიზაციების ფორმაზე, ზომაზე და ფუნქციონირებაზე.

¹⁵ სამწუხაროდ, ტერმინი „შიდასამეურნეო“ ხშირად გამოიყენება ყოფილი კოლექტიური და საბჭოთა მეურნეობების შიგნით არსებული ქსელის აღსანიშნავად. ამ მეურნეობების დაშლის შემდეგ ტერმინის ამგვარი გამოყენება შეუსაბამოა. ამ სისტემებს უნდა ვუწოდოთ „ლოკალური“, ხოლო ტერმინი „შიდასამეურნეო“ უნდა ვიხმაროთ ერთი ფერმერული მეურნეობის შიგნით არსებულ ქსელზე, რომელსაც ფერმერი აკონტროლებს.

წყლის მართვა მაგისტრალურ სისტემებში

საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ მაგისტრალური სისტემების დონეზე წყლის მართვაზე პასუხისმგებლობა დააკისრა შპს „საქართველოს მელიორაციას“ (შპს). ამჟამად მაგისტრალური სისტემების უმეტესობა ამორტიზირებულია და დიდია მოვლა-შენახვის განუხორციელებლობის გამო დაგროვებული სამუშაოთა მოცულობები¹⁶. უფრო მეტიც, შეუძლებელია რეგულარული სარემონტო სამუშაოების საშუალებით მოვლა-შენახვის სამუშაოების განუხორციელებლობით გამოწვეული ზოგიერთი დეფექტის გასწორება. შესაბამისად, ბევრი სისტემა საჭიროებს სარეაბილიტაციო სამუშაოებს მათი გამართულ მდგომარეობაში მოსაყვანად.

მაგისტრალური სისტემების ამორტიზაციის გამო ხშირად წყლის რეგულირება შემოიფარგლება წყლის გაშვება-გადაკეტვით და არხის შიგნით წყლის დონის მიახლოებითი რეგულირებით. ამასთან ერთად, წყალმზომი მოწყობილობების არარსებობის გამო შეუძლებელია მონაცემებზე დაფუძნებული მართვის განხორციელება. მაგისტრალურ არხებზე მარეგულირებელი ნაგებობების ნაკლებობის გამო გართულებულია მეორე რიგის არხებში წყლის ზუსტი რაოდენობის მიწოდება. შესაბამისად, არხის ოპერატორები უშვებენ წყლის დიდ რაოდენობას და შემდეგ გამოუყენებელი წყალი მიედინება სადრენაჟო არხებით მდინარეში. მოკლევადიან პერსპექტივაში ეს სქემა მისაღებია, ვინაიდან მდინარეებში წყლის ხარჯი დიდია და სისტემების უმრავლესობა ამჟამად არ ემსახურება მომსახურების მთლიან ფართობს. როდესაც მოხდება სისტემების რეაბილიტაცია და რწყვა განხორციელდება მომსახურების მთლიან ფართობზე, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ექნება უფრო დახვეწილი მართვის პრაქტიკის შემოღებას მთელი ფართობის ადეკვატური და გარანტირებული წყალმომარაგებით უზრუნველსაყოფად.

წყლის მართვა ადგილობრივი დონეზე¹⁷

თუმცა შპს „საქართველოს მელიორაცია“ (შპს) ამჟამად ცდილობს საირიგაციო მომსახურების განხორციელებას მარეგულირებელი ნაგებობიდან ცალკეულ მეურნეობებამდე, მაგრამ ამგვარი მიდგომა არ იქნება ეფექტური და რენტაბელური საირიგაციო ფართობის გაზრდის შემდეგ. აქედან გამომდინარე, აუცილებელია ადგილობრივი ორგანიზაციების ჩართვა შპს-ს და ფერმერებს შორის ურთიერთობაში.

¹⁶ ეს სამუშაოები დეტალურად არის წარმოდგენილი GILMD პროექტს მართვის და ექსპლუატაციის და მოვლა-შენახვის კონსულტანტის ანგარიშის მე-2 და მე-3 დანართებში.

¹⁷ ტერმინი „ადგილობრივის“ მნიშვნელობა საკმაოდ მოქნილია და შეიძლება მოიცავდეს სხვადასხვა ფართობებს და სხვადასხვა რიგის და ზომის არხებს. ზოგადად, ლოკალური მართვის ერთეულს ემსახურება მეორე და მესამე რიგის არხები და მისი ფართობი დაახლოებით 1000ჰა-ს მოიცავს. ეს ფართობი ეფუძნება ჰიდროტექნიკური ერთეულის საზღვრებს და წყლის მიწოდება ამ ფართობზე მოხდება ერთ ან რამდენიმე ზუსტად განსაზღვრულ წერტილში.

სამართლებრივი ბაზისი

მელიორაციის შესახებ კანონის გაუქმების შედეგად ანულირებული იქნა წყალმომხმარებელთა ადგილობრივი ორგანიზაციების (რაოდენ არასრულყოფილიც უნდა იყოფილიყო ისინი) ჩამოყალიბებასთან დაკავშირებული დებულებები, რომლებიც ამ ორგანიზაციებს იურიდიულ სტატუსს ანიჭებდა (მათ ჰქონდათ აქტივების ფლობის, საბანკო ანგარიშების გახსნის, სასამართლოში მოსარჩელედ ან მოპასუხედ გამოსვლის უფლებები). თეორიულად, ამჟამად ადგილობრივ დონეზე სისტემების მართვის ორგანიზაციების ერთადერთი სამართლებრივი ფორმაა სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივები და ის იურიდიული პირები, როგორც განსაზღვრულია „მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონში. ფაქტიურად, არც ერთი ეს ფორმა არ არის შესაფერისი ფერმერთა მიერ მართული ადგილობრივი ორგანიზაციებისთვის. სამოქალაქო გაერთიანებები შეიძლება ჩამოყალიბდეს სამოქალაქო კოდექსის საფუძველზე (არ არსებობს სპეციალური კანონმდებლობა არასამთავრობო ორგანიზაციებისთვის), მაგრამ სამოქალაქო გაერთიანებები შეუფერებელია კომერციული საქმიანობისთვის.

იურიდიული პირის სტატუსის გარეშე პარტნიორობის შექმნა საკმაოდ პრობლემური იქნება სოლიდარული პასუხისმგებლობის საკითხის გამო. ფერმერთა ამგვარი გაერთიანებებისთვის გადასახადის შემცირებამ შეიძლება გაამარტივოს ეს პრობლემა. სამოქალაქო კოდექსის ფარგლებში შესაძლებელია გაფორმდეს ჯგუფური კონტრაქტები მელიორაციის კომპანიას და ფერმერთა გაერთიანებებს შორის. ეს მიდგომა შეიძლება გამოყენებული იქნეს ფერმერთა შედარებით მცირე ჯგუფებისთვის, სადაც ფერმერები იცნობენ და ენდობიან ერთმანეთს. თუმცა დავების წარმოქმნის შემთხვევაში აუცილებელია არსებობდეს დავების გადაწყვეტის გარკვეული მექანიზმი.

ამ ეტაპზე შპს აფორმებს კონტრაქტებს ინდივიდუალურ მომხმარებლებთან საირიგაციო მომსახურების განხორციელებაზე. კონტრაქტის ამჟამინდელი ვარიანტი უპირატესობას ანიჭებს შპს-ს და აკისრებს მას მცირე პასუხისმგებლობას გაწეული მომსახურების ხარისხზე. იქ, სადაც შპს გააგრძელებს ფერმერების პირდაპირ მომსახურებას, სამართლიანობის და ფერმერთა დაინტერესების მიზნით საჭიროა უფრო მარტივი და დაბალანსებული კონტრაქტის შემუშავება.

თუ ლოკალურ დონეზე წყლის მიწოდების და სისტემების მოვლა-შენახვის მიზნით დაფუძნდება შესაბამისი ორგანიზაციები, არც ერთი არსებული იურიდიული ფორმა არ არის მათთვის შესაბამისი. აუცილებელია ახალი კანონმდებლობა, რომელიც უზრუნველყოფს სამართლებრივ ბაზისს და მმართველობის სტრუქტურას ამგვარი ორგანიზაციებისთვის.

მართვის პრაქტიკა

ამჟამად ლოკალურ დონეზე წყლის მიწოდება დამოკიდებულია ფერმერების მოთხოვნაზე. ეს მოთხოვნა გადაეცემა შპს-მ მომუშავე არხების ოპერატორს, რომელიც მუშაობს შპს-ში და შემდეგ ეცნობება ზედა დონის სტრუქტურებს. ფერმერები თვალთვლით განსაზღვრავენ კულტურის რწყვის საჭიროებას და ხშირად ცდილობენ რწყვის გადავადებას, რომ თავიდან აიცილონ გადასახდის გადახდა. მათ ურჩევნიათ დამოკიდებული იყვნენ ნალექზე მანამდე, სანამ გვალვის გამო რწყვა

გარდაუვალი არ გახდება. პრაქტიკაში ერთსა და იმავე მესამე რიგის არხზე განლაგებული ფერმერები ერთმანეთში რიგდებიან რწყვის საკითხებზე. ზოგადად, ამ დონეებზე მოვლა-შენახვის სამუშაოები მცირე მოცულობით მიდინარეობს. ზოგჯერ ფერმერები თვითონ წმინდავენ არხებს ან თხოულობენ დახმარებას შპს-გან სარემონტო ან წმენდითი სამუშაოების განსახორციელებლად.

წყლის მართვა შიდასამეურნეო დონეზე

როგორც წესი, შიდასამეურნეო დონეზე რწყვა უხარისხო და არაეფექტურია. გამოიყენება კვლებში მიშვებით მორწყვა. კვლები არ არის სათანადოდ მოწყობილი, ფერდობები არათანაბარია და ნაკადი უკონტროლოდ მიედინება. საველე კულტურები კვლების გამოყენებით ირწყვება, ხოლო ხეები რიგებს შორის წყლის გაშვებით. ხეების რიგებს შორის ხშირად თესავენ შეთავსებულ კულტურებს, განსაკუთრებით როდესაც ხეები ახლად დარგულია.

დაწვიმებითი მორწყვის სისტემები განთავსებულია კახეთში, რომლებიც წყალს არხებიდან იღებენ და ქვემო ქართლში, სადაც ისინი გრუნტის წყლებიდან მარაგდება. დაწვიმებითი მორწყვის სისტემები არ არის ფართოდ გავრცელებული, ვინაიდან კაპიტალური ხარჯები მაღალია და მცირე ნაკვეთებში ეს სისტემები არ გამოიყენება.

ფერმერების მცირე, მაგრამ მზარდი რაოდენობა ამონტაჟებს წვეთური რწყვის სისტემებს ბაღებში, ვენახებში, ველზე და ბოსტნებში. როდესაც ფერმერები დაინახავენ დაწვიმებითი რწყვის სისტემების სარგებელს, რომლებიც გაზრდის მოსავლიანობას და აამაღლებს პროდუქციის ხარისხს, ისინი უფრო ფართოდ დანერგავენ ამ ტიპის რწყვის სისტემებს. მომავალში მაგისტრალური და ლოკალურის სისტემების გრაფიკში და პრაქტიკაში გათვალისწინებული უნდა იყოს დაწვიმებითი მორწყვის სისტემების მქონე ფერმერთა ინტერესები და მათთვის წყლის მუდმივი მიწოდების აუცილებლობა.

ირიგაციასთან დაკავშირებული ორგანიზაციები

სოფლის მეურნეობის სამინისტრო

საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო გეგმავს და ახორციელებს სახელმწიფო პოლიტიკას სოფლის მეურნეობის დარგში, მელიორაციის ჩათვლით. სამინისტრო მელიორაციის და მიწის მართვის დეპარტამენტის საშუალებით მართავს შპს „საქართველოს მელიორაციას“ ეკონომიკის სამინისტროს სახელით, რომელიც კომპანიის 100%-იან წილს ფლობს. სამინისტროს ხელმძღვანელობს მინისტრი, რომელსაც ხუთი მოადგილე ჰყავს. შპს „საქართველოს მელიორაცია“ განხილულია ამ სტრატეგიის შემდეგ თავში.

მელიორაციის და მიწის მართვის დეპარტამენტი

ირიგაციის დარგთან ყველაზე ახლო კავშირი აქვს მელიორაციის და მიწის მართვის დეპარტამენტს. ეს დეპარტამენტი თავიდან ჩამოყალიბდა, როგორც მელიორაციის

დეპარტამენტი და შემდეგ გაფართოვდა და იქცა მელიორაციის და მიწის მართვის დეპარტამენტად. ეს დეპარტამენტი პასუხისმგებელია ირიგაციასთან და სასოფლო-სამეურნეო მიწასთან დაკავშირებული პოლიტიკის შემუშავებასა და მონიტორინგზე, ასევე მის მანდატთან დაკავშირებული მონაცემების შეგროვება-გადამუშავებზე. დეპარტამენტის ფუნქციებში შედის ასევე ბიუჯეტის შემუშავება და რეაბილიტაციის პროექტების დაგეგმვა.

დეპარტამენტი მონაწილეობას იღებდა და იღებს შემდეგი ღონისძიებების განხორციელებაში:

- 4 საირიგაციო კომპანიის შერწყმა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მართველობის ქვეშ მოქცევა;
- დარგისთვის დაფინანსების ძიება სახელმწიფო ბიუჯეტიდან და საერთაშორისო დონორებისგან;
- USAID-ს პროექტის „მმართველობა განვითარებისათვის“ (G4G) საირიგაციო ტარიფების შესწავლის დაკვეთა;
- სარეაბილიტაციო პროექტების სატენდერო კომისიებში მონაწილეობა;

სოფლის მეურნეობის და სურსათის დეპარტამენტი

ეს დეპარტამენტი ხელს უწყობს სოფლის მეურნეობის განვითარებას. შეიმუშავებს პროგრამებს სოფლის მეურნეობის სხვადასხვა დარგების განვითარების მიზნით, განსაზღვრავს აგრარული სექტორის განვითარების პრიორიტეტულ მიმართულებებს.

ა(ა)იპ - სოფლის მეურნეობის პროექტების მართვის სააგენტო

ეს უწყება უზრუნველყოფს ვაუჩერებს ფერმერებისთვის ტრაქტორების დასაქირავებლად, თესვების, სასუქების და ა.შ. შესაძენად წინასწარ გადახდილი სადებეტო ბარათით. ეს მექანიზმი შეიძლება გამოყენებული იქნეს ფერმერებზე ირიგაციის სუბსიდიების გასაცემად.

პოლიტიკისა და ანალიტიკის დეპარტამენტი

ეს დეპარტამენტი ახორციელებს პოლიტიკის კვლევას, აანალიზებს ინვესტიციებს, განსაზღვრავს და აანალიზებს დარგის პრობლემებს, შეიმუშავებს სოფლის მეურნეობის განვითარების პოლიტიკას, სტრატეგიას და სამოქმედო გეგმებს. ამჟამად მიმდინარეობს ამ დეპარტამენტის პოტენციალის განვითარება.

დონორთა პროექტების მართვისა და მონიტორინგის სამსახური

დონორთა პროექტების მართვისა და მონიტორინგის სამსახური ასრულებს პროექტის მართვის ერთეულის ფუნქციებს საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ დაფინანსებული სასოფლო-სამეურნეო პროექტებისთვის, მათ შორის საქართველოს ირიგაციისა და მიწის ბაზრის განვითარების პროექტისთვის (GILMD) და IFAD-ის ახალი სოფლის მეურნეობის

მოდერნიზაციის, ბაზარზე წვდომის და მოქნილობის პროექტისთვის (AMMAR). ეს დეპარტამენტი ანგარიშვალდებულია უშუალოდ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს წინაშე.

წყალმომარაგებასთან დაკავშირებული სხვა ორგანიზაციები

ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო

ეკონომიკის სამინისტრო მელიორაციის კომპანიის 100%-იანი წილის მფლობელია. შპს „საქართველოს მელიორაციის“ მართვა სოფლის მეურნეობის სამინისტროს აქვს დაკისრებული.

ფინანსთა სამინისტრო

ფინანსთა სამინისტრო შესაბამის სამინისტროებთან ერთად შეიმუშავებს წლიურ ბიუჯეტს და უზრუნველყოფს დაფინანსებას სხვადასხვა სამინისტროებისთვის, მათ შორის სოფლის მეურნეობის სამინისტროსთვის.

გარემოს და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტრო

გარემოს ეროვნული სააგენტო ამ სამინისტროს ნაწილს წარმოადგენს. სამინისტრო გარემოს ეროვნული სააგენტოს საშუალებით პასუხისმგებელია საქართველოში წყლის ხარისხის მონიტორინგზე და დაცვაზე. ახალი კანონმდებლობის მიხედვით 2018 წლიდან გარემოს და ბუნებრივი რესურსების დაცვის სამინისტრო პასუხისმგებელი იქნება წყლის რესურსების გამოყოფაზე და 2021 წლიდან წყალის რესურსებით სარგებლობის გადასახადის აკრეფაზე.

ჰიდრომეტეოროლოგიის დეპარტამენტი

ეს დეპარტამენტი, რომელიც გარემოს ეროვნული სააგენტოს შემადგენლობაში შედის, პასუხისმგებელია მთელი ქვეყნის მასშტაბით მონაცემების შეგროვებაზე მდინარეებში წყლის ხარჯის და მეტეოროლოგიური პირობების შესახებ. ეს მონაცემების ძალიან მნიშვნელოვანი წყაროა წყალუზრუნველყოფის ანალიზისთვის რეაბილიტაციის სკრინინგის ეტაპზე (იხ. მე-5 თავი).

რეგიონული განვითარების და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო

ამ სამინისტროს შემადგენლობაში შედის მუნიციპალური განვითარების ფონდი, რომელიც მართავს განვითარების პროექტებს სხვადასხვა დარგებისთვის. წარსულში ფონდი მართავდა USAID-ის მიერ დაფინანსებულ სალთვის-ტირიფონის საირიგაციო სისტემის რეაბილიტაციის პროექტს და შესაძლოა ჩართული იქნეს მომავალი სარეაბილიტაციო პროექტების მართვაში.

სსიპ - საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტო

ეს სააგენტო აწარმოებს მიწის საკუთრების რეგისტრაციას, რომელიც ჯერ არ არის დასრულებული. მიწების რეგისტრაციის პროცესის დასრულება მნიშვნელოვანია მელიორაციის კომპანიისთვის სარწყავ წყალზე კონტრაქტების მოსამზადებლად, რწყვის ტარიფების

დასადგენად და გადასახადების შესაგროვებლად. ამჟამად რეგისტრირებულია საირიგაციო სისტემების მომსახურების ფართობზე არსებული მიწების მხოლოდ მცირე პროცენტი. სააგენტო იუსტიციის სამინისტროში მდებარეობს.

ენერგეტიკის და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისია

ეს კომისია განიხილავს და ამტკიცებს ენერგოკომპანიების და მუნიციპალური წყალმომარაგების კომპანიების ტარიფებს. მიჩნეულია, რომ მის პასუხისმგებლობაში შედის ასევე საირიგაციო მომსახურების ტარიფები, მაგრამ კანონი ამის საფუძველს არ იძლევა. რეალობაში კომისიამ დაამტკიცა საწყისი ტარიფები 2011 წელს და ამის შემდეგ არ მიუღია რაიმე გადაწყვეტილება საირიგაციო ტარიფების თაობაზე.

6. შპს „საქართველოს მელიორაცია“

საქართველოში 1990-იანი წლებიდან მოყოლებული ირიგაციის მართვას სხვადასხვა ტიპის ორგანიზაციები ახორციელებდნენ. 2000-იანი წლების შუა ხანებში შეიქმნა ოთხი შპს, სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული ორგანიზაციები, რომლებსაც აკლდათ დაფინანსება და გამოცდილება და საბოლოოდ ვერ გააგრძელეს ფუნქციონირება. ეს შპს-ები გადაკეთდა ერთიან სახელმწიფო კომპანიად შპს „საქართველოს მელიორაცია“, რომელიც ამჟამად ახორციელებს სახელმწიფო საირიგაციო ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაციას.

საბჭოთა პერიოდში ადგილობრივ დონეზე ქვედა რიგის სისტემებზე პასუხისმგებელი იყო საბჭოთა კოლექტიური მეურნეობები, რომლებიც შემდეგი 20 წლის განმავლობაში სხვადასხვა ორგანიზაციებმა შეცვალა. 2000-იანი წლების დასაწყისში ჩამოყალიბდა სამელიორაციო ასოციაციები, რომლებიც ყველაზე პერსპექტიული ჩანდა, მაგრამ მოგვიანებით ასოციაციები დაშალეს იდეოლოგიური მოსაზრებებიდან გამომდინარე, ვინაიდან აუცილებლად იქნა მიჩნეული სახელმწიფო მომსახურების პრივატიზაცია.

2012 წელს მელიორაცია ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პრიორიტეტად იქნა მიჩნეული ახალი მთავრობის მიერ და დაიწყო რეფორმა, რომელიც ამჟამადც მიმდინარეობს.

2012 წელს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს და შპს „საქართველოს მელიორაციის“ (შპს) ახალმა ხელმძღვანელებმა დაიწყეს სტრუქტურული რეფორმა, რომელიც კვლავ მიმდინარეობს. ამჟამინდელი საოპერაციო შემოსავალი, მთავრობის სუბსიდიების გამოკლებით, შეადგენს ხარჯების მხოლოდ 13%-ს. ამ რეფორმების წარმატება საბოლოო ჯამში დამოკიდებული იქნება ტარიფების სისტემის გარდაქმნაზე, სისტემების ეფექტურ ექსპლუატაციაზე და ადგილობრივ დონეზე სიცოცხლისუნარიანი ორგანიზაციების შექმნაზე.

ზოგადი ინფორმაცია

საირიგაციო და სადრენაჟო სისტემების მართვის სტრუქტურა მნიშვნელოვნად შეიცვალა საბჭოთა პერიოდის მერე. ყველაზე მნიშვნელოვანი ცვლილებები შეჯამებული სახით არის წარმოდგენილი ქვემოთ 6.1 ცხრილში.

ცხრილი 6.1. ირიგაციის და დრენაჟის დარგის საორგანიზაციო სტრუქტურის განვითარება

დონე	1990	1991		2005			2007	2010	2012	2015
ზედა რიგის	მელიორაციის სამინისტრო	მელიორაციის დეპარტამენტი		სამ. სისტემების დეპარტამენტი			4 შპს		კომპანია	საქ. მელიორაცია
ქვედა რიგის	კოლმეურნეობები		კოოპერატივები		სოფლის საკრებულოები	სამელიორაციო ასოციაციები		4 შპს	კომპანია	საქ. მელიორაცია

შენიშვნები: კოოპერატივი = სამელიორაციო მომსახურების კოოპერატივი

მელიორაციის სამინისტრო = მელიორაციის და წყალთა მეურნეობის სამინისტრო
მელიორაციის დეპარტამენტი = მელიორაციის და წყალთა მეურნეობის დეპარტამენტი
სამ. სისტემების დეპარტამენტი = სამელიორაციო სისტემების მართვის დეპარტამენტი
შპს = სახელმწიფო შპს (ოთხიდან ერთ-ერთს), რომლებიც დაფუძნდა საირიგაციო და სადრენაჟო სისტემების მართვისთვის.
კომპანია = გაერთიანებული საირიგაციო სისტემების მართვის კომპანია კომპანია
საქ. მელიორაცია = მელიორაციის კომპანია „საქართველოს მელიორაცია“.
კოლმეურნეობები = საბჭოთა და კოლექტიური მეურნეობები.

საბჭოთა პერიოდის ბოლოს მელიორაციის და წყალთა მეურნეობის სამინისტრო მართავდა ზედა რიგის სისტემებს და წყალს აწვდიდა მსხვილ საბჭოთა და კოლექტიურ მეურნეობებს, რომლებიც ანაწილებდნენ წყალს თავის ფართობებზე. საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის მიღების შემდეგ სამინისტრო გადაკეთდა მელიორაციის და წყალთა მეურნეობის დეპარტამენტად, რომელიც სოფლის მეურნეობის სამინისტროს შემადგენლობაში შედიოდა. დეპარტამენტს დაევალა ზედა რიგის სისტემების მართვა და კოლმეურნეობების დაშლის და მიწების კერძო მესაკუთრეებისთვის გადაცემის შემდეგ, ასევე ქვედა რიგის სისტემებით წყლის განაწილება.

2005 წელს დეპარტამენტს შეეცვალა სახელი და დაერქვა სამელიორაციო სისტემების მართვის დეპარტამენტი, ხოლო 2006 წელს დეპარტამენტი გაუქმდა. იმავე წელს, მის ნაცვლად დაფუძნდა ოთხი რეგიონალური შპს, რომლებსაც უნდა განეხორციელებინათ მაგისტრალური სისტემების მართვა თავის შესაბამის რეგიონში. ავტონომიური, თვითდაფინანსებადი შპს-ების იდეამ არ გაამართლა და 2012 წელს ორთხივე შპს-ს საფუძველზე შეიქმნა გაერთიანებული სამელიორაციო სისტემების კომპანია. მიუხედავად იმისა, რომ ყველა ზემოაღნიშნულ ორგანიზაციას აღებული ჰქონდა სისტემების თავიდან ბოლომდე მართვის პასუხისმგებლობა, პრაქტიკაში შეიქმნა ვაკუუმი მაგისტრალურ სისტემებს და ინდივიდუალურ მეურნეობებს შორის 1991 წლის შემდეგ, როდესაც დაიშალა კოლმეურნეობები. ამ ვაკუუმის შესავსებად იქმნებოდა სხვადასხვა ადგილობრივი ორგანიზაციები, რომლებიც შემდეგ იშლებოდა. თავიდან მთავრობამ ჩამოაყალიბა დაახლოებით 200 სამელიორაციო მომსახურების კოოპერატივი 200 000 ჰა მომსახურების ფართობზე. კოოპერატივები პასუხისმგებელი იყვნენ ყოფილი კოლმეურნეობების ფართობებზე მეორე რიგის სისტემების მართვაზე, ექსპლუატაციაზე და მოვლა-შენახვაზე და დეპარტამენტი მათ აწვდიდა წყალს. კოოპერატივების უმეტესობამ ვერ მოახერხა თავისი ფუნქციების შესრულება, ვინაიდან მათთვის გაწეული დახმარება მცირე იყო და მათ არ უტარდებოდათ ტრენინგი. კოოპერატივების საწევრო გადასახადები მაღალი იყო, ხოლო წევრთა ჩართულობის და გამჭვირავლობის დონე კი - დაბალი. შესაბამისად, ფერმერების ძალიან მცირე რაოდენობა გაწევრიანდა კოოპერატივებში.

კოოპერატივების წარუმატებლობის შემდეგ მთავრობამ ქვედა რიგის სისტემებზე პასუხისმგებლობა გადასცა სოფლის საბჭოებს, მაგრამ მათ არ ჰქონდათ სათანადო გამოცდილება და ფინანსური რესურსები სისტემების მართვისთვის და მოვლა-შენახვისთვის.

2001 წლიდან დაწყებული მთავრობამ დაიწყო სამელიორაციო ასოციაციების ჩამოყალიბება იმ ფართობებზე, სადაც ადრე კოოპერატივები ფუნქციონირებდნენ. დარეგისტრირებული იქნა ჯამში 259 ასოციაცია 237000 ჰა-ზე შიდასამეურნეო ქსელის სამართავად. მსოფლიო ბანკის მხარდაჭერით განხორციელებული ირიგაციის და დრენაჟის მომხმარებელთა ორგანიზაციების განვითარების პროექტმა (IDCDP)¹⁸. რეაბილიტაცია ჩაუტარა ჯამში 16573 ჰა მომსახურების ფართობის მქონე საირიგაციო სისტემებს და დახმარება გაუწია 22 ასოციაციას ამ სისტემებზე.

2006 წელს მკვეთრად შეიცვალა მთავრობის პოლიტიკა და გაუქმდა სამელიორაციო სისტემების მართვის დეპარტამენტი, რომელიც ზემოაღნიშნულ პროექტს ახორციელებდა და მის ნაცვლად დაფუძნდა ოთხი შპს. ამავე დროს დახმარება შეუწყდა სამელიორაციო ასოციაციების განვითარებასაც. თავდაპირველად სოფლის მეურნეობის ახლად დანიშნულმა მინისტრმა მოსთხოვა IDCDP-ს ასოციაციებთან დაკავშირებული საქმიანობის შეწყვეტა. მსოფლიო ბანკის წინააღმდეგობის შემდეგ 206 არსებული ასოციაციიდან პროექტმა 46-თან გააგრძელა მუშაობა. ამასთან ერთად, სამელიორაციო ასოციაციების ჯგუფი IDCDP-ის ფარგლებში შემცირდა 16-დან 7 თანამშრომლამდე. დარჩენილ თანამშრომლებს დამატებით დაეკისრათ შიდასამეურნეო ქსელის სამშენებლო სამუშაოების ზედამხედველობა. შესაბამისად, სამელიორაციო ასოციაციების ერთეული ფაქტიურად ვერ ასრულებდა თავის უშუალო დანიშნულებას, ანუ ვერ უწყვედა დახმარებას ასოციაციებს ინსტიტუციონალურ და პოტენციალის განვითარებაში¹⁹.

მიუხედავად იმისა, რომ სამელიორაციო ასოციაციების პროგრამის ჩაშლა მთავრობის პოლიტიკის მკვეთრმა ცვლილებამ გამოიწვია, ასევე აღსანიშნავია, შემდეგი ფაქტორები:

- ასოციაციების მცირე ზომა- საირიგაციო ასოციაციის საშუალო ზომა იყო 700 ჰა. ზოგი მათგანი 300 ჰა-ც იყო. შესაბამისად, ბევრ მათგანი ვერ აღწევდა სათანადო მასშტაბის ეკონომიკურ დონეს, რომელიც აუცილებელია რენტაბელური ფუნქციონირებისთვის;
- ზოგადად წყლის მიმწოდებელი ინფრასტრუქტურის ცუდი მდგომარეობა და ზედა რიგის სისტემების ახალი ოპერატორების (შპს-ები) გამოუცდელიობა;
- სახელმწიფო პოლიტიკა მიმართული იყო საირიგაციო ფართობის გაზრდისკენ, რეაბილიტირებული სისტემების ეფექტური ექსპლუატაციის და მოვლა-შენახვის საჭიროების გათვალისწინების გარეშე;
- საირიგაციო ტარიფების მკვეთრი ზრდა მანამდე, სანამ მოხდებოდა საირიგაციო ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაცია და ასოციაციების საშუალებით ფერმერებთან კონსულტირების გარეშე;
- დიდი დავალიანება და საირიგაციო ტარიფების ამოღების შეუძლებლობა;

¹⁸ ეს 43.7 მილიონი აშშ დოლარის მოცულობის პოექტი ხორციელდებოდა 2001-2009 წლებში და მისი მიზანი იყო როგორც ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაცია, ასევე ადგილობრივ დონეზე წყლის მართვის სტრუქტურების ხელშეწყობა.

¹⁹ სემ ჰ. ჯონსონ III, 20014 ირიგაციის მართვის გადაცემის გამოწვევები და შესაძლებლობებისამხრეთ უკრაინაში

- მთავრობის გარკვეული ნაწილის უარყოფითი განწყობა მონაწილეობაზე დაფუძნებული ირიგაციის და დრენაჟის მართვის პრინციპების მიმართ, რომელიც საფუძვლად დაედო ამ პროექტს;
- IDCDP პროექტის სამელიორაციო ასოციაციების კომპონენტის განადგურების *de facto* დაშვება მსოფლიო ბანკის მიერ;
- სამელიორაციო ასოციაციებისთვის იურიდიული საფუძვლის შესაქმნელად მელიორაციის კანონში ჩასმულ ხუთ მუხლში გათვალისწინებული შეზღუდვები;
- მომსახურების ფართობებზე სარწყავი წყლით სარგებლობის დაბალი დონე, რაც განაპირობებს ქვედა რიგის სისტემების არაეფექტურ ექსპლუატაციას.

დარჩენილი სამელიორაციო ასოციაციები ოფიციალურად დაიშალა 2010 წელს „მიწების მელიორაციის შესახებ“ საქართველოს კანონის 2010 წლის 17 დეკემბერს გაუქმებასთან ერთად.

იურიდიული საფუძველი

2012 წელს შეიქმნა საქართველოს გაერთიანებული სამელიორაციო სისტემების კომპანია (მელიორაციის კომპანია) ოთხი რეგიონული შპს-ს გაერთიანების საფუძველზე (რომლებიც ექვსი წლით ადრე დაფუძნდა, მაგრამ არაეფექტური აღმოჩნდა). ამასთან ერთად, კომპანიის (რომელსაც მაშინ ეწოდებოდა საქართველოს გაერთიანებული სამელიორაციო სისტემების კომპანია) მართვის ფუნქცია ეკონომიკის სამინისტროს ნაცვლად სოფლის მეურნეობის სამინისტროს დაეკისრა. კომპანია შეიქმნა 1994 წელს მიღებული მეწარმეთა შესახებ კანონის საფუძველზე, მისი ყველა ცვლილების და დამატების გათვალისწინებით. კომპანიის 100%-იანი წილის მფლობელი არის ეკონომიკის სამინისტროს სახელმწიფო ქონების მართვის სააგენტო. მელიორაციის კომპანია ფლობს ზედა რიგის საირიგაციო და სადრენაჟო ინფრასტრუქტურას და კონტრაქტის საფუძველზე უწევს მომსახურებას ფერმერებს სისტემის მომსახურების ფართობზე.

გარდა იმ ფაქტისა, რომ შპს „საქართველოს მელიორაცია“ სახელმწიფო საკუთრებაშია და გარკვეული თავისებურებები ახასიათებს, მას შეუძლია სხვა შპს-ების მსგავსად განახორციელოს თავისი საქმიანობა მოგების მიღების მიზნით და მის საქმიანობაზე არ არის დაწესებული რაიმე მარეგულირებელი შეზღუდვები.

შპს-ს საქმიანობის შემზღვეველი ფაქტორები არის მხოლოდ ის მიზნები, რომლებიც მის წესდებაშია მითითებული²⁰, კერძოდ:

ა) წყალსარგებლობის და სამელიორაციო მომსახურებასთან დაკავშირებული წყამომხმარებელთა მოთხოვნების გათვალისწინებით შპს-ს საქმიანობის დაგეგმვა და განვითარების პერსპექტივის განსაზღვრა მომსახურების ფართობზე (საირიგაციო სისტემის მომსახურების ფართობზე ერთ ან რამდენიმე მუნციპალიტეტში);

²⁰ შპს „საქართველოს მელიორაციის“ წესდება, 2015 წლის 2 ოქტომბერი

ბ) ფიზიკური და იურიდიული პირებისთვის სამელიორაციო მომსახურების განხორციელება, (ირიგაცია, დრენაჟი) სამელიორაციო სისტემების საშუალებით;

გ) სამელიორაციო სისტემებზე სათანადო საქმიანობის განხორციელება დადგენილი პროცედურების შესაბამისად;

დ) კადრების ტრენინგის და კვალიფიკაციის ამაღლების უზრუნველყოფა. თანამშრომლების პოტენციალის განვითარება კონფერენციების და სემინარების საშუალებით;

ე) ფიზიკურ და იურიდიულ პირებთან კონტრაქტების გაფორმება შემდეგ მომსახურებაზე: სამუშაოები, ირიგაცია და დრენაჟი.

ისევე როგორც სხვა კერძო კომპანიების წესდებებშია აღნიშნული, მელიორაციის კომპანიას აქვს უფლება განახორციელოს საქმიანობის ფართო სპექტრი წყალმომარაგების და სამელიორაციო მომსახურების სფეროში მოგების მიღების მიზნით.

თუმცა შპს კომერციულ ორგანიზაციას წარმოადგენს, მისი სტრუქტურა სახელმწიფო დეპარტამენტის სტრუქტურის მსგავსია. წესდების მე-6 მუხლის შესაბამისად კომპანიის ხელმძღვანელი გენერალური დირექტორია, რომელსაც სოფლის მეურნეობის მინისტრი ნიშნავს. კომპანიას არა აქვს დირექტორთა საბჭო ან სამეთვალყურეო საბჭო²¹.

შპს-ს საქმიანობის ზემოთ აღნიშნული თავისებურებები შემდეგია: პირველი, კომპანია ვერ ახერხებს სადრენაჟო მომსახურების გადასახადების მოთხოვნას მიუხედავად იმისა, რომ ფლობს სადრენაჟო ინფრასტრუქტურას და ანაზღაურებს გადატუმბვის ხარჯებს. ამის მიზეზია იურიდიული საფუძვლის არარსებობა სადრენაჟო ხარჯების მოთხოვნისთვის.

მეორე თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ კომპანია არ აწესებს საკუთარ ტარიფებს წყლის მიწოდებაზე. ტარიფების განსაზღვრა ევალება ენერგეტიკის და წყალმომარაგების მარეგულირებელ ეროვნულ კომისიას²². ამ გადაწყვეტილების იურიდიული საფუძველი სადავოა, ვინაიდან საირიგაციო და სადრენაჟო მომსახურების ტარიფების განსაზღვრა არ შედის კომისიის უფლებამოსილებაში. ფაქტიურად კომისიამ ძალაში დატოვა სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ ადრე შემუშავებული ტარიფები და 2012 წელს შპს-ს დაფუძნების შემდეგ ტარიფები არ შეცვლილა.

²¹ შპს-ს აქვს შიდა „აღმსარულებელი საბჭო“, მაგრამ ის შედგება გენერალური დირექტორისგან, აღმსარულებელი დირექტორისგან და ტექნიკური საბჭოს თავმჯდომარისგან. ეს უფრო საოპერაციო ორგანოა, ვიდრე მართვის მექანიზმი.

²² ეს კომისია ჩამოყალიბდა 2002 წლის 13 სექტემბრის ეროვნული მარეგულირებელი ორგანოების/სააგენტოების შესახებ კანონის საფუძველზე

მიმდინარე რეფორმები

2012 წლის ბოლოს საქართველოს მთავრობამ მელიორაციის დარგი ერთ-ერთ პრიორიტეტად დაასახელა და სოფლის მეურნეობის სამინისტროს და შპს „საქართველოს მელიორაციის“ ხელმძღვანელობამ დაიწყო რეფორმები, რომლებიც ამჟამადც მიმდინარეობს.

რეფორმების ძირითადი ასპექტებია:

- რეგიონული დეცენტრალიზაცია და უფლებამოსილების გაზრდა;
- შპს-ს ფარგლებში როლების და ფუნქციების განაწილება;
- ახალი ფინანსური მართვის სისტემის დანერგვა (საწარმოს რესურსების მართვის სისტემა), რომელიც თავს მოუყრის კომპანიის საქმიანობის სხვადასხვა ასპექტების შესახებ ინფორმაციას;
- კონტრაქტის გაფორმება Deloitte-თან კვლევის ჩატარებაზე, რომლის ფარგლებშიც შემუშავდება შპს-ს ახალი სატარიფო პოლიტიკა;
- აქტივების კომპლექსური ინვენტარიზაციის და შეფასების დაწყება;
- წყლის საცალო მიწოდების სხვადასხვა ტიპის კონტრაქტების გამოცდა პრაქტიკაში.

მოვლა-შენახვის და ექსპლუატაციის ხარჯები და დაფინანსება

ბოლო სამი წლის განმავლობაში, როდესაც მელიორაციის კომპანიამ გაზარდა მორწყული და დაშრობილი ფართობები და დაიწყო ინტენსიური რესტრუქტურისაცია, მისი ხარჯები 71%-ით გაიზარდა (იხ. ცხრილი 6.2) და ამჟამად შეადგენს 530 ლარჰს/ჰა-ზე²³. ამის ფონზე რწყვით მიღებული შემოსავალი მხოლოდ 7.5%-ით გაიზარდა. ხარჯების ზრდის ძირითადი მიზეზია რეფორმების ღირებულება და კომპანიის ფუნქციონირების მაღალი პროფესიონალური დონე. ამ ინვესტიციიდან შესაბამისი ამონაგების მისაღებად კომპანიამ მკვეთრად უნდა გაზარდოს როგორც სადრენაჟო, ასევე საირიგაციო მომსახურების ფართობი, რომ ფიქსირებული ხარჯები გადანაწილდეს და სისტემის მომსახურების ფართობზე არსებულმა ყველა მეურნეობამ უნდა შეიტანოს წვლილი კომპანიის შემოსავლებში.

ცხრილი 6.2 . შპს „საქართველოს მელიორაციის“ საოპერაციო ხარჯები და შემოსავალი

ათასი ლარი	2012	2013	2014	წილი	ცვლილება
ექსპლუატაციის მთლიანი შემოსავლები	4,235	3,947	4,244		7.5%
შემოსავლები მორწყვიდან		2,330	2,485		6.7%

²³ სავარაუდოდ 60 000 ჰა მომსახურების ფართობისთვის (43000ჰა სარწყავი და 25000 ჰა სადრენაჟო ფართობი)

სხვა საექსპლუატაციო შემოსავლები		1,617	1,759		8,8%
ექსპლუატაციის ხარჯები	-21,210	-30,943	-36,244	100%	70.9%
ელექტროენერჯია	-1,485	-688	-1,471	4.1%	113.8%
ექსპლუატაცია და მოვლა-შენახვა (ნაკლები გასამრჯელო)	-1,820	-6,711	-7,472	20.6%	310.5%
გასამრჯელო	-2,458	-6,592	-8,915	24.6%	262.7%
ზედნადები ხარჯები	-858	-735	-1116	3.1%	30.1%
მიწისა და საკუთრების გადასახდელი	-105	-371	-335	0.9%	219.0%
ამორტიზაცია	-14,484	-15,846	-16,935	46,7%	16.9%
საექსპლუატაციო დანაკარგები	-16,975	-32,000	-32,000		88.5%
მთლიანი არასაექსპლუატაციო აქტივობები	530	13,901	17,586		
სუბსიდია		11,600	14,000		
სხვა არასაექსპლუატაციო	186	2,254	3,285		
არასაექსპლუატაციო შემოსავლები					
ფინანსური ხარჯები	344	47	301		
მოგების გადასახდელი					
მთლიანი დანაკარგები	-16,445	-13,095	-14,414		

წყარო: შპს „საქართველოს მელიორაცია“

როგორც 6.2 ცხრილიდან ჩანს, ექსპლუატაციის და მოვლა-შენახვის ხარჯები მკვეთრად გაიზარდა (311%). ამის მიზეზია ის, რომ კომპანიამ დაიწყო წარსულში განუხორციელებელი მოვლა-შენახვის ვალდებულებების შესრულება. ასევე მნიშვნელოვნად გაიზარდა თანაშრომლების ხელფასების ხარჯი (263%), ვინაიდან მატულობს თანამშრომლების რაოდენობა და მათი პროფესიონალიზმის დონე. ხარჯების ეს ორი მუხლი ერთად მთლიანი ხარჯების თითქმის ნახევარს შეადგენს.

თუ მოვახდენთ საოპერაციო ხარჯების და შემოსავლების წრფივ ექსტრაპოლაციას საირიგაციო ფართობის 200 000 ჰა-მდე და სადრენაჟო ფართობის 100 000 ჰა-მდე გაზრდის გათვალისწინებით, როგორც ეს დაგეგმილი აქვს კომპანიას, მაშინ საოპერაციო ხარჯები გაოთხმაგდება და შეადგენს 159.90 მილიონ აშშ დოლარს 36.24 მილიონი აშშ დოლარის ნაცვლად. შემოსავალი ასევე გაიზარდება 4.24 მილიონი ლარიდან 19.74 მილიონ ლარამდე, მაგრამ ამასთან ერთად

აუცილებელი იქნება სახელმწიფო სუბსიდიების ზრდა, რომ შპს-მ შეიანარჩუნოს ფინანსური სიცოცხლისუნარიანობა.

აღსანიშნავია, რომ ზემოთ აღწერილი ხარჯების და შემოსავლების ზრდის წრფივი ტენდენცია ნაკლებად მოსალოდნელია. უპირველეს ყოვლისა, კომპანიის სათაო ოფისის ადმინისტრაციული ხარჯები მართალია, გაიზრდება, მაგრამ გაცილებით ნელი ტემპით, ვიდრე საირიგაციო და სადრენაჟო ფართობი. მეორე, ამჟამად რწყვის კონტრაქტები ალაგ-ალაგ არის გაფორმებული სისტემის მომსახურების ფართობზე. კომპანიამ უნდა მიიღოს ზომები, რომ გაიზარდოს კონტრაქტებით მოცული ფართობი. თუ კომპანიას სურს, რომ დააბალანსოს შემოსავლები და ხარჯები, მან უნდა გააფორმოს კონტრაქტები ახლად რეაბილიტირებული სისტემების მთელ მომსახურების ფართობზე. მესამე, ახლო მომავალში მოსალოდნელია ირიგაციის ტარიფების ზრდა. მეოთხე, ამჟამად დაშრობილი ფართობები იძლევა ძალიან მცირე შემოსავალს და მიმდინარეობს სადრენაჟო მომსახურების გადასახადის ამოღების მექანიზმის შემუშავება.

შპს „საქართველოს მელიორაცია“ ისევე იბეგრება, როგორც სხვა კომერციული კომპანიები. ის იხდის დღგ-ს და მოგების შემთხვევაში, მოგების გადასახადს. შპს „საქართველოს მელიორაცია“ გათავისუფლებულია ქონების გადასახადისგან.

რაც შეეხება შემოსავლებს, 2014 წელს საირიგაციო მომსახურების გადასახადებმა მთლიანი შემოსავლების მხოლოდ 11% შეადგინა. სადრენაჟო მომსახურების გადასახადების აკრეფა საერთოდ არ ხდება. 2014 წელს კომპანიამ დააშრო 25000 ჰა, მაგრამ ვერ მიიღო შემოსავალი, ვინაიდან მას არა აქვს მექანიზმი, რომ აიძულოს ფერმერებს სადრენაჟო მომსახურების გადასახადის გადახდა. რამდენიმე წელიწადია საირიგაციო მომსახურების გადასახადი უცვლელია და შეადგენს 75 ლარს/ჰა-ზე. ფაქტიურად მორწყული ფართობებიდან მხოლოდ 52%-ზე კონტრაქტები გაფორმებული და ფერმერებიდან გადასახადების ამოღება მხოლოდ 60%-ს შეადგენს. აქედან გამომდინარე, ინტენსიური მუშაობა საჭირო შემოსავლების გაზრდის მიზნით.

ტარიფების ამჟამინდელი დონე აშკარად ოპტიმალურზე დაბალია. ეს ეხება არა მარტო ტარიფის ოდენობას, არამედ სტრუქტურასაც. ტარიფი წარმოადგენს ჰა-ზე გადასახადს წყალმომხმარებლებთან გაფორმებული ნებაყოფილობითი კონტრაქტების საფუძველზე. 2015 წელს გაფორმდა 50 000-ზე კონტრაქტი, საირიგაციო მომსახურებაზე, კონტრაქტი, რომელიც მოიცავდა 43 000 ჰა-ს. დარგის კანონმდებლობის არარსებობის პირობებში შპს-ს არ შეუძლია ტარიფის გადახდა მოსთხოვოს ან რაიმე სახის გადასახადი დაუწესოს მას, ვისაც არა აქვს გაფორმებული კონტრაქტი შპს-თან. შპს-ს შეუძლია წყლის მიტაცების ფაქტზე, დააჯარიმოს წყალმომხმარებელი. დაგეგმილია რამდენიმე კომპონენტისგან შემდგარი გადასახადის მოდელზე გადასვლა, მაგრამ ამისთვის აუცილებელია ცვლილება კანონში.

რწყვის ტარიფები

სარწყავი წყალი წარმოადგენს კომერციულ/კერძო საშუალებას, ისევე როგორც სასუქი და მოხვნაა, რომლის ღირებულებაც მომხმარებლებმა უნდა გადაიხადონ. ამავე დროს ქვეყნის

მთავრობას მიაჩნია, რომ სარწყავი წყლის მიწოდება წარმოადგენს მძლავრ იარაღს სოფლად ეკონომიკური განვითარებისთვის, რომელიც დაკავშირებულია სოფლად ეკონომიკის უამრავ ასპექტთან და შესაბამისად ამ დარგისთვის გამოიყოფა სახელმწიფო დაფინანსება.

ორივე ამ პერსპექტივის შესათავსებლად შპს „საქართველოს მელიორაციამ“ უნდა განახორციელოს მაღალი ხარისხის საირიგაციო მომსახურება მაქსიმალურად დიდ ფართობზე და ამასთან რეგულარული მოვლა-შენახვის საშუალებით შეინარჩუნოს ინფრასტრუქტურა გამართულ სამუშაო მდგომარეობაში. შპს ასევე თვითდაფინანსებადი უნდა იყოს და უნდა იღებდეს ხარჯების დასაფარად საკმარის საოპერაციო შემოსავალს მომხმარებლებისგან ან სახელმწიფო წყაროებიდან.

თანხების მობილიზაცია მაგისტრალური სისტემის და ადგილობრივი ინფრასტრუქტურის დონეზე წყლის მიწოდების და სისტემის მოვლა-შენახვის უზრუნველსაყოფად სავარაუდოდ უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია, რომელიც განსაზღვრავს ირიგაციაში ახალი ინსტიტუციონალური სქემის წარმატება-წარუმატებლობას. ტარიფის და სუბსიდიების სტრუქტურა უნდა აკმაყოფილებდეს სხვადასხვა მონაწილე მხარეების განსხვავებულ მიზნებს:

- შპს „საქართველოს მელიორაცია“ დაინტერესებულია, მიიღოს ადეკვატური და გარანტირებული შემოსავლები;
- ფერმერებს სურთ, მიიღონ მაღალი ხარისხის საირიგაციო მომსახურება, მაგრამ ამასთან ერთად მინიმუმამდე შეამცირონ თავისი ხარჯი;
- სოფლის მეურნეობის სამინისტრო დაინტერესებულია სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების ხელშეწყობაში და სოფლის მეურნეობაზე დაფუძნებული მნიშვნელოვანი ეკონომიკური ზრდის მიღწევაში და ამასთან სოფლად მაცხოვრებელი ოჯახების შემოსავლების უზრუნველყოფაში;
- ფინანსთა სამინისტროს ინტერესთა სფეროს წარმოადგენს, როგორც ეკონომიკური ზდა, ასევე ბიუჯეტის ხარჯები;
- პოლიტიკოსების ინტერესებში შედის სოფლად მცხოვრები მაცხოვრებლების მოთხოვნათა დაკმაყოფილება და აქედან გამომდინარე, საკუთარი პოპულარობის ზრდა.

ტარიფების ნებისმიერი სქემის შემთხვევაში, აუცილებელია ექსპლუატაციის და მოვლა-შენახვის ხარჯების დიფერენცირება რეგიონების და სისტემების მიხედვით და შესაბამისი ტარიფების დაწესება. კონკრეტული სისტემიდან მიღებული შემოსავლები, ამავე სისტემისთვის უნდა იქნეს გამოყენებული, როგორც სამართლიანობის პრინციპიდან გამომდინარე, ასევე გადასახადების დაფარვის წასახალისებლად, რომ სარწყავი წყლის მომხმარებლებმა დაინახონ, რომ ისინი „თავისი“ სისტემისთვის იხდინ გადასახადებს. ტარიფების სხვადასხვა მოდელები უნდა შეფასდეს ნეტო შემოსავლის თვალსაზრისით²⁴, ვინაიდან ამ მოდელებში დოკუმენტაციის

²⁴ შემოსავალი გადასახადების ბილინგის და აკრეფის ხარჯების გამოკლების შემდეგ.

წარმოების, გადასახადების ამოღების და იძულებით გადახდევინების ხარჯები შეიძლება ძალიან გასხვავებული იყოს.

ტარიფები ორი, ფიქსირებული და ცვლადი, კომპონენტისგან უნდა შედგებოდეს²⁵. ამ კომპონენტებს სხვადასხვა ეფექტი აქვს სარწყავი წყლის მომხმარებლებზე და შპს „საქართველოს მელიორაციაზე“ და საჭიროა ამ ეფექტების გულდასმით შეფასება. რეაბილიტირებული სისტემის მომსახურების ფართობზე ყველა სასოფლო-სამეურნეო მიწის მფლობელებისთვის „რწყვის ხელმისაწვდომობის“ ფიქსირებული გადასახადის დაწესება მისცემს მათ სტიმულს, რომ გააფორმონ კონტრაქტი წყლის მიწოდებაზე და დაკავდნენ სარწყავი სოფლის მეურნეობით იმის ნაცვლად, რომ თავისი მიწა გამოიყენონ ურწყავი სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისთვის, სამოვრებად ან სხვა დაბალი ღირებულების მიზნებისთვის. ამ სტიმულის ეფექტურობისთვის აუცილებელია არსებობდეს ბილინგის, გადასახადების ამოღების და იძულებით გადახდევინების ქმედითი მექანიზმი.

მნიშვნელოვანია ტარიფის ფიქსირებული კომპონენტის შედარებითი ზომა. თუ ტარიფის ფიქსირებული კომპონენტი დიდი იქნება, გადასახადების ამოღების ეფექტურ მექანიზმთან ერთად, ეს შეასუსტებს შპს-ს დაინტერესებას, რომ მაღალი ხარისხის მომსახურება გაუწიოს მაქსიმალურად დიდი რაოდენობის წყალმომხმარებლებს, რადგან შპს-ს შემოსავალი არ იქნება მნიშვნელოვნად დამოკიდებული მის მიერ წყლის მიწოდების ეფექტურობაზე. მეორე მხრივ, მცირე ოდენობის ფიქსირებული კომპონენტის დაწესება ტარიფში, შეამცირებს შპს-ს გარანტირებულ შემოსავალს გვალვიან წელს ფიქსირებული ხარჯების დასაფარად. ეს ასევე შეამცირებს ფერმერების დაინტერესებას, რომ გააფორმონ კონტრაქტი საირიგაციო მომსახურებაზე.

ტარიფის ცვლადი კომპონენტი, რომელიც დაკავშირებულია ფაქტიურად მიწოდებულ წყლის მოცულობაზე, სტიმულს აძლევს კლიენტებს, მაგალითად წმო-ებს, რომ შეზღუდონ შპს-თვის შეკვეთილი წყლის მოცულობა და თავისი მომსახურების ფართობზე მაქსიმალურად ეფექტურად გამოიყენონ მიწოდებული წყალი. მეორე მხრივ, ეს საშუალებას აძლევს შპს-ს წყლის შეზღუდული მოცულობით მაქსიმალურად დიდ ფართობს მოემსახუროს თავისი კლიენტი წმოების საშუალებით.

წყლის მიწოდების გაზომვა და მოცულობაზე დამყარებული გადასახადები აძლევს კლიენტებს საშუალებას, რომ მოსთხოვოს შპს-ს საბითუმო წყლის კონტრაქტში განსაზღვრული მოცულობის მიწოდება და არ განახორციელოს გადახდა წყლის მიუწოდებლობის შემთხვევაში.

თუ მთლიანად ტარიფის დონე მაღალი იქნება, ეს ხელს შეუწყობს მიწების კონსოლიდაციას, რადგან ძალიან მცირე ფერმერებს მოუწევთ თავისი მიწის იჯარით გაცემა ან გაყიდვა. თუმცა

²⁵ თუმცა არსებობს გარკვეული თეორიული დემოკიდებულება ფიქსირებულ ხარჯებს და ტარიფის ფიქსირებული კომპონენტის დონეს შორის, მაგრამ სხვადასხვა თანაფარდობამ ტარიფის ფიქსირებულ და ცვლად კომპონენტებს შორის შეიძლება შეცვალოს ეს დამოკიდებულება და შედეგად ტარიფის ფიქსირებული კომპონენტი შეიძლება ფიქსირებულ ხარჯებში მეტი ან ნაკლები აღმოჩნდეს.

სოფლად მაცხოვრებელთა საარსებო წყაროზე ამგვარი ზემოქმედება საგულდაგულო ანალიზს საჭიროებს ალტერნატიული დასაქმების შესაძლებლობათა სიმწირის გათვალისწინებით.

წმო-ები თვითდაფინანსებადი უნდა იყოს და შპს „საქართველოს მელიორაციას“ უნდა უხდიდეს საბითუმო წყლის საფასურს მოცულობის საფუძველზე. თავის მხრივ, შპს-ს უნდა შეეძლოს მისი ფუნქციონირების დაფინანსება საირიგაციო და სადრენაჟო მომსახურებიდან მიღებული შემოსავლებით. თუ შეიზღუდება გადასახადების მოცულობა გარკვეული კატეგორიის ფერმერებისთვის მათი გადახდისუნარიანობის გათვალისწინებით, მაშინ ზოგიერთი სისტემისთვის აუცილებელი იქნება პირდაპირი სახელმწიფო სუბსიდიები.

7. სტრატეგიის კომპონენტები

საირიგაციო სისტემების რეაბილიტაცია და მოდერნიზაცია

რეზიუმე

საქართველოს დაგეგმილი აქვს სამიზნე გასარწყავებელი ფართობი 2025 წლისთვის გაზარდოს 200 000 ჰა-მდე. ეს დაახლოებით 112 000 ჰექტრით მეტია 2015 წელს მორწყულ ფართობზე. ეს ზრდა ძირითადად განპირობებული იქნება არსებული თვითდინებითი სარწყავი სისტემების რეაბილიტაციით. შესწავლილი იქნება გრუნტის წყლების გამოუყენებელი პოტენციალი და შემუშავდება კერძო სექტორის მიერ გრუნტის წყლების გამოყენების ხელშეწყობის ზომები, განსაკუთრებით წვეთური მორწყვისთვის, რომელიც 2025 წლისთვის მოიცავს სარწყავი ფართობის 10%-ს.

შპს „საქართველოს მელიორაცია“ (შპს)განახორციელებს 100-ზე მეტი პოტენციური პროექტის შეფასება-პრიორიტიზაციას ჰიდროლოგიური, ფინანსური, ეკონომიკური, ფინანსური ეკოლოგიური და სოციალური ასპექტების მიხედვით. შეიქმნება იმ სისტემების ჩამონათვალი, რომლებმაც გაიარეს წინასაკვალიფიკაციო შერჩევა. ამ სამუშაოს შესასრულებლად საჭირო 361 მილიონი აშშ დოლარი გამოიყოფა საქართველოს მთავრობის და საერთაშორისო დონორების სახსრებიდან. მოდერნიზაციის ინვესტიციები ძირითადად მიმართული იქნება წყალშოში და მარეგულირებელი ნაგებობების გაუმჯობესების და მართვის საინფორმაციო სისტემების დანერგვა-გაუმჯობესებისკენ.

შეიქმნება ახალი ერთეული ფერმერების მობილიზაციის და მათთან კონსულტირების და დიალოგის ხელშეწყობის მიზნით. ლოკალური სისტემების რეაბილიტაციის პროექტი მომზადდება ფერმერთან მჭიდრო კონსულტაციების საფუძველზე და წმო-ების განვითარება სისტემების რეაბილიტაციის პარალელურად განხორციელდება.

ირიგაციის გაფართოება

სახელმწიფო ინვესტიციები

განვითარების სახელმწიფო სტრატეგიის შესაბამისად ირიგაციის განვითარება უნდა შემოიფარგლოს წარსულში გასარწყავებულ ფართობებზე საირიგაციო სისტემების აღდგენით. ეს გამართლებულია იმ ფაქტორების გათვალისწინებით, თუ რა ხარჯებია გაღებული ამ ინფრასტრუქტურისთვის და ფერმერებს აქვთ თუ არა სარწყავი მიწათმოქმედების გამოცდილება წარსულში გასარწყავებულ ფართობებზე. დამოუკიდებლობის მოპოვებამდე თვითდინებით გასარწყავებული ფართობი 278000 ჰა-ს შეადგენდა. ვინაიდან სკრინინგის დროს გამოირიცხება საბჭოთა პერიოდის ზოგიერთი თვითდინებითი სისტემა, რომელიც არ აღმოჩნდება ეკონომიკურად სიცოცხლისუნარიანი, უფრო რეალისტურია 2025 წლისთვის 200 000 ფართობის გასარწყავების გეგმა. ეს მოიცავს შპს-ს მიერ უკვე ნაწილობრივ

რეაბილიტირებულ 88 000ჰა-ს და 112 000ჰა-ს, რომელზედაც ჩატარდება სისტემების კომპლექსური რეაბილიტაცია და მოდერნიზაცია.

საბჭოთა პერიოდში სისტემის პროექტირებისას არ იყო გათვალისწინებული ფინანსურ-ეკონომიკური მომგებიანობა და ხშირად გამოიყენებოდა თვითდინებითი და დაწნვეითი სისტემების კომბინაცია. ამჟამად თითქმის ყველა სატუმბ სადგურიანი სისტემა მწყობრიდან არის გამოსული. დაწნვეითი სისტემების ექსპლუატაცია გაცილებით უფრო ძვირადღირებულია, ვიდრე თვითდინებითი, ვინაიდან მას ემატება ელექტროენერჯის ხარჯები. ეს ხარჯები მძიმე ფინანსურ ტვირთად შეიძლება დააწვეს სისტემის ოპერატორს და სარწყავი წყლის მომხმარებლებს. შესაბამისად, სახელმწიფოს მიერ დაფინანსებული სამუშაოები უმჯობესია შემოიფარგლებოდეს თვითდინებითი სისტემების აღდგენა-რეაბილიტაციით.

კერძო ინვესტიციები

ზემოაღნიშნულის მიუხედავად, დაწნვეითი სისტემების საშუალებით შესაძლებელია წყლის უფრო ზუსტი კონტროლი და ამასთან წყალი ხელმისაწვდომია ნებისმიერ დროს სასოფლო-სამეურნეო კულტურისთვის და ფერმერს არ უწევს საირიგაციო სისტემის არხში წყლის გრაფიკით მიწოდების ლოდინი. სათანადო მართვის შემთხვევაში დაწნვეითი სისტემით წყლის მიწოდება შეიძლება იყოს რენტაბელური მაღალი ღირებულების კულტურების წარმოებისას, თუ ფერმერებს შეუძლიათ ხარჯების დაფარვა. არსებობს სახელმწიფო მაგისტრალური და მეორე რიგის არხებიდან კერძო სახსრებით წყლის გადატუმბვის ვარიანტიც.

- პირველი, თუ მსხვილი ფერმერები მოისურვებენ საკუთარი ტუმბოებით წყლის ამოტუმბვას სარეაბილიტაციო მაგისტრალური არხიდან, ეს ასპექტი გათვალისწინებული უნდა იქნეს სისტემის რეაბილიტაციის პროექტში. მელიორაციის კომპანიამ აღნიშნულ ფერმერებთან უნდა გააფორმოს შესაბამისი კონტრაქტი და სისტემის რეაბილიტაციამდე ფერმერებმა დეპოზიტზე წინასწარ უნდა შეიტანონ ერთი წლის წყლის გადასახადის ოდენობის თანხა;
- მეორე, თუ ფერმერთა ჯგუფს სურს სატუმბი სადგურების საშუალებით მიეწოდებოდეთ წყალი, მათ უნდა გააფორმონ შესაბამისი კონტრაქტი მელიორაციის კომპანიასთან. ამ კონტრაქტის მიხედვით ისინი ვალდებული იქნებიან ა) დაარეგისტრირონ თავის მიწის ნაკვეთები; ბ) გადაიხადონ კაპიტალური ხარჯების გარკვეული ნაწილი; გ) სრულად დაფარონ სატუმბი სადგურის და წყალმომარაგების ქსელის ექსპლუატაციის და მოვლა-შენახვის ხარჯები. ამგვარი მოდელი ძირითადად გამოიყენება ბოსტნეულისა და ხეხილისთვის, და ჯგუფის წევრ ფერმერებს შეიძლება ასევე დაევალოთ წვეთური მორწყვის აღჭურვილობის დამონტაჟება.

კიდევ ერთი პერსპექტიული სფერო კერძო ინვესტიციებისთვის არის გრუნტის წყლების ტუმბვა, ვინაიდან ქვეყანაში უხვად არის ეს რესურსი. ღრმა გრუნტის წყლების გამოყენება მცირემიწიანი ფერმერებისთვისაც კი შეიძლება იყოს ხელმისაწვდომი, ხოლო მსხვილი მეურნეობები ან ფერმერთა გაერთიანებები სავარაუდოდ შესძლებენ უფრო ღრმად მდებარე

გრუნტის წყლების გამოყენებას. სახელმწიფო სახსრების გამოყენება გრუნტის წყლების ათვისებისთვის არ არის მიზანშეწონილი, მაგრამ ეს რესურსი შეიძლება გამოყენებული იქნეს კერძო პირების მიერ. ვინაიდან ამჟამად გრუნტის წყლების კვლევები ძალიან მცირე მასშტაბით მიმდინარეობს, აუცილებელია სახელმწიფოს მხრიდან გარკვეული მხარდაჭერა, რომ ქვეყანაში დაიწყოს გრუნტის წყლების ირიგაციაში გამოყენება.

სახელმწიფო პროგრამები, რომლებიც ხელს უწყობს გრუნტის წყლების რესურსის გამოყენებას ირიგაციის მიზნებისათვის, უნდა მოიცავდეს შემდეგს:

- დაბალპროცენტიანი კრედიტი ჭაბურღილების მოსაწყობად;
- მცირე ადგილობრივი კონტრაქტორების ხელშეწყობა ჭების საბურღ ალჭურვილობაში ინვესტირებისთვის;
- სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების ჩაბმა ჭაბურღილების გამოყენებაში;
- კრედიტი და ნაწილობრივი თანადაფინანსებით დახმარება წვეთური რწყვის ალჭურვილობის შესყიდვა-მონტაჟისთვის.

წვეთური რწყვის განვითარება დაკავშირებულია გრუნტის წყლების რესურსის ათვისებასთან, ვინაიდან სუფთა გრუნტის წყლები ხელმისაწვდომია 24 საათი 7 დღე კვირაში. შესაბამისად, წვეთური სისტემა, რომელსაც სჭირდება სუფთა დაწნევითი წყლის ნაკადის მუდმივი მიწოდება, შესაძლებელია პირდაპირ იქნეს მიერთებული საირიგაციო ჭაბურღილზე.

ამ ქვედარგის განვითარებისთვის საჭირო იქნება გარეშე დახმარება საწყის ეტაპზე, მაგრამ მას შემდეგ რაც დაგროვდება მნიშვნელოვანი ცოდნა, გაჩნდებიან ბურღვითი სამუშაოების განმახორციელებელი კონტრაქტორები და ჩამოყალიბდება ბაზარი, ეს პოტენციურად მომგებიანი ქვედარგი თვითდაფინანსებადი უნდა გახდეს. განხორციელდება კვლევა გრუნტის წყლების შესასწავლად, განსაკუთრებით მაღალი ღირებულების სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოებისთვის საჭირო წვეთურ მორწყვასთან მიმართებაში. ამ კვლევის ფარგლებში შესწავლილი იქნება გრუნტის წყლების ხელმისაწვდომობა, ჭაბურღილების მოწყობის ხარჯები სხვადასხვა რეგიონებში, ბურღვითი კონტრაქტორების პოტენციური და შემუშავებული იქნება რეკომენდაციები კერძო სექტორის მიერ ირიგაციაში გრუნტის წყლების გამოყენების ხელშეწყობად.

პოტენციური ინვესტიციების სკრინინგი

ბოლო 25 წლის განმავლობაში საირიგაციო ინფრასტრუქტურის მასიური ამორტიზაციის გამო, თითქმის მთელ დამატებით გასასარწყავებელ ფართობზე სისტემები რეაბილიტაციას საჭიროებს. ტექნიკურ-ეკონომიკური კვლევის გარეშე გაურკვეველია კონკრეტული სისტემების ეკონომიკური სიცოცხლისუნარიანობა. რეაბილიტაციის მწირი სახსრების ეფექტურად გასანაწილებლად²⁶. აუცილებელია სისტემების პრიორიტეტიზაცია იმ სისტემების გამოსარიცხად, რომლებიც ვერ გახდება მდგრადი.

ამ მიზნით შემუშავებული იქნა სკრინინგის და პრიორიტეზაციის პროცესი. პოტენციურად სარეაბილიტაციო სისტემები ჯერ გაივლის სკრინინგს შემდეგი სამი პირველადი კრიტერიუმის მიხედვით:

- სათანადო წყალზრუნველყოფა
- ტექნიკური მტყუნების სერიოზული რისკის არარსებობა (სეისმური საშიშროება, ტრანსსასაზღვრო წყალმომარაგებასთან დაკავშირებული საკითხები და სხვა);
- ფერმერთა დაინტერესება სარწყავი მიწათმოქმედებით.

ის სისტემები, რომლებიც ვერ დააკმაყოფილებს რომელიმე კრიტერიუმის მოთხოვნებს, აღარ გადავა განხილვის შემდეგ ეტაპზე. იმ სისტემებს, რომლებიც სამივე კრიტერიუმის მოთხოვნებს დააკმაყოფილებს, ჩაუტარდება ორი ანალიზი (1) ეკონომიკური სოცოცხლისუნარიანობის და (2) ფინანსური მდგრადობის განსასაზღვრად. ორ ეტაპიანი სკრინინგის სისტემა გამოიყენება იმის გამო, რომ ეკონომიკური და ფინანსური ანალიზი მეტ მონაცემებს მოითხოვს და უფრო ძვირადღირებულია, ვიდრე კრიტერიუმებთან შესაბამისობის შემოწმება პირველ ეტაპზე. ეკონომიკური და ფინანსური ანალიზი ჩაუტარდება იმ სისტემებს, რომლებსაც არა აქვს წყალმომარაგების პრობლემები და ფერმერებმა გამოავლინეს თავისი დაინტერესება სარწყავი მიწათმოქმედებით.

სისტემები, რომლებიც აკმაყოფილებს ხუთივე კრიტერიუმს, შეფასდება სამი ფაქტორის მიხედვით მნიშვნელობის კოეფიციენტების გამოყენებით ინვესტიციის პრიორიტეტულობის დასადგენად. ეს სამი ფაქტორი და მათი მნიშვნელობის კოეფიციენტებია:

- ფერმერთა დაინტერესება (15%)
- ეკონომიკური სოცოცხლისუნარიანობა (50%)
- ზემოქმედება სიღარიბის დონეზე (35%)

პრიორიტეტიზაციის მეთოდოლოგიის სრული აღწერა მოცემულია მე-2 დანართში.

სარეაბილიტაციოდ შემოთავაზებულია 100-ზე მეტი სისტემა და მათი სისტემატიური სკრინინგისთვის საჭირო იქნება სპეციალური ერთეულის ჩამოყალიბება მელიორაციის კომპანიაში. ამ ერთეულისთვის საჭირო იქნება ჰიდროლოგიის, ეკონომიკის, ტექნიკურის რისკის შეფასების სპეციალისტები. სკრინინგის პროცესისთვის ასევე საჭიროა მონაცემები წარსულში მდინარეში წყლის ხარჯის შესახებ. ამ მიზნით სასურველია გაფორმდეს ხელშეკრულება გარემოს ეროვნული სააგენტოს ჰიდრომეტეოროლოგიის დეპარტამენტთან. სკრინინგის ერთეულს ყველაზე დიდი დატვირთვა ექნება რეაბილიტაციის პროგრამის პირველ

²⁶ საქართველოს მთავრობის სახსრები შეიძლება გამოყენებული იქნეს მთავრობის მიერ შერჩეული ნებისმიერი სისტემის სარეაბილიტაციოდ, პოლიტიკური ან სხვა მიზეზების საფუძველზე, თუ მთავრობის შიგნით მიღწეული იქნა შეთანხმება ამ საკითხზე. საერთაშორისო დონორები, როგორც წესი, ითხოვენ უფრო ობიექტურ ტექნიკურ, ეკონომიკურ და ფინანსურ კრიტერიუმებს პროექტზე თანხმობის გასაცემად.

წლებში, ხოლო მოგვიანებით, დატვირთვების შემცირებასთან ერთად ერთეულის სპეციალისტებს შეიძლება სხვა მოვალეობები დაეკისროს.

რეაბილიტაციის დაფინანსების მოთხოვნები

შემოთავაზებული სარეაბილიტაციო პროგრამის ხარჯები, რომელიც გაანგარიშებულია მსოფლიო ბანკის დაფინანსებული საქართველოს ირიგაციის და მიწის ბაზრის განვითარების პროექტის (GILMD) ფარგლებში სამი სისტემის რეაბილიტაციის ხარჯთაღრიცხვების საფუძველზე მოცემულია 7.1 ცხრილში.

ცხრილი 7.1. მსოფლიო ბანკის დაფინანსებული GILMD პროექტის ფარგლებში სამი სისტემის რეაბილიტაციის საანგარიშო ღირებულება

სქემა	ფართობი [ჰა]	მაგისტრალური არხი (აშშ დოლარი/ჰა)	მეორე და მესამე რიგის არხები (აშშ დოლარი/ჰა)	სულ (აშშ დოლარი/ჰა)
ზედა რუ	2,304	1,253	239	1,493
ქვემო სამგორი	9,500	440	1,217	1,656
ტბისი კუმისი	8,300	804	2,411	3,215
სულ	20,104	683	1,598	2,281

სამივე სისტემის მაგისტრალური არხის რეაბილიტაციის საშუალო ხარჯი 683 აშშ დოლარი/ჰა-ზე, ხოლო მეორე და მესამე რიგის არხების - 1,598 აშშ დოლარი/ჰა-ზე. სისტემის მოდერნიზაციის (თანამედროვე საინფორმაციო სისტემის დანერგვის და წყლის კონტროლის გაუმჯობესების) საანგარიშო ხარჯები შეადგენს 300 აშშ დოლარს/ჰა-ზე. შესაბამისად, სისტემის რეაბილიტაციის და მოდერნიზაციის საშუალო ხარჯები შეადგენს 2,581 დოლარს/ჰაზე 2015 წლის დოლარის კურსის შესაბამისად. ამ 2015 წლის მოცულობების საფუძველზე 112000 ჰა მომსახურების ფართობის მქონე საირიგაციო სისტემების რეაბილიტაციის ხარჯები 10 წლის განმავლობაში შეადგენს 361 მილიონ აშშ დოლარს²⁷ (ცხრილი 7.2).

ცხრილი 7.2. რეაბილიტაციის საანგარიშო ინვესტიციები (მილიონი აშშ დოლარი), 2016-2025

²⁷ ასევე იქნება დამატებითი ხარჯები ნაწილობრივ რეაბილიტირებული ფართობების სრულად რეაბილიტირებული/მოდერნიზებულ ფართობებზე გარდასაქმნელად.

წელი											
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	სულ
რეაბილიტირებული ფართობი (ჰა)	5,000	5,000	8,000	10,000	12,000	15,000	18,000	15,000	14,000	10,000	112,000
ერთეული ღირებულება (აშშ დოლარი/ჰა)	2,581	2,607	2,659	2,712	3,255	3,320	3,386	3,454	3,523	3,593	
საჭირო დაფინანსება (მილიონი აშშ დოლარი)	12.9	13.0	21.3	27.1	39.1	49.8	60.9	51.8	49.3	35.9	361.2

შენიშვნა: ივარაუდება 2%-იანი წლიური ინფლაცია და ჰექტარზე რეაბილიტაციის ღირებულების 20%-იანი ზრდა 2020 წლის შემდეგ, როდესაც დასრულებული იქნება შედარებით ნაკლები ღირებულების სისტემების რეაბილიტაცია.

ამ საინვესტიციო პროგრამის დაფინანსება მოხდება სახელმწიფო ბიუჯეტის ყოველწლიურად გამოყოფილი თანხებით, რასაც დაემატება საერთაშორისო მრავალმხრივი ან ორმხრივი კრედიტები. შპს-მ შეიძლება ასევე აიღოს კრედიტი ლოკალური სისტემების დასაფინანსებლად.

2012 წელს მთავრობის მხრიდან საირიგაციო სისტემების დაფინანსება მკვეთრად გაიზარდა. 7.3 ცხრილში ნაჩვენებია ბოლო სამი წლის დაფინანსება, რომელიც საშუალოდ შეადგენს 20 მილიონ წელიწადში.

ცხრილი 7.3 საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტის დაფინანსება საირიგაციო სისტემების რეაბილიტაციისთვის, 2012-2015 წწ

	ლარი	აშშ დოლარი
2013	48.6	21.1
2014	36.0	15.7
2015	52.5	22.8
შენიშვნა: კონვერტაცია ლარში: ლარი 2.3/აშშ დოლარი		

მთავრობის დაფინანსების გარდა, ამჟამად მიმდინარეობს საირიგაციო სისტემების რეაბილიტაციის ორი პროექტი. მსოფლიო ბანკის მიერ დაფინანსებული GILMD პროექტის ფარგლებში დაგეგმილია 2014-2019 წლებში 42 მილიონი აშშ დოლარის დახარჯვა რეაბილიტაციაზე. ჰოლანდიის მთავრობის მხარდაჭერით ჩატარდება ზემო სამგორის საირიგაციო სისტემის რეაბილიტაცია 15.5 მილიონი ევროს (17.2 მილიონი აშშ დოლარი) გრანტით (თანადაფინანსებით).

ამგვარად, მომავალი ათი წლის განმავლობაში ფინანსურმა დახმარებამ ჯამში 259 მილიონი აშშ დოლარს შეადგენს. იმის გათვალისწინებით, რომ დონორების დაფინანსებული ორი პროექტის

დასრულების შემდეგ, მათ იმავე მოცულობის შემდეგი პროექტები ჩაენაცვლება, მთლიანი დახმარების მოცულობა შეადგენს 319 მილიონ აშშ დოლარს. დაგეგმილი 112 000 ჰა-ს გასარწყავებისთვის დამატებით საჭირო იქნება დაახლოებით 42 მილიონი აშშ დოლარი. ამასთან ერთად, შპს „საქართველოს მელიორაციის“ მიერ ნაწილობრივ რეაბილიტირებულ 88 000 ჰა-ზე საჭირო იქნება დამატებითი დაფინანსება სისტემების რეაბილიტაციის დასრულების და მოდერნიზაციისთვის.

მეორე მხრივ ასევე შესაძლებელია, რომ იმ სისტემების მომსახურების ფართობი, რომლებიც წარმატებით გაივლიან სკრინინგს, 112 000 ჰა-ზე ნაკლები იქნება და ამ შემთხვევაში ნაკლები სახსრები იქნება საჭირო. საქართველოს მთავრობა უზრუნველყოფს თანხებს, რომელიც საჭიროა ჯამში 200 000 ჰა მომსახურების ფართობის მქონე სისტემების სრულყოფილი რეაბილიტაციის და მოდერნიზაციისთვის.

სისტემების მოდერნიზაცია

როგორც ზემოთ იქნა აღნიშნული, ამორტიზირებული სისტემების რეაბილიტაციის გარდა, დაუყოვნებლივ საჭიროა სისტემების მოდერნიზაციაში ინვესტირება. სისტემების მოდერნიზაციის უმთავრესი კომპონენტია ხარჯშომი ნაგებობების და აღჭურვილობის მოწყობა, ასევე მონაცემთა შეგროვება-გადაცემის აპარატურის მონტაჟი, რომელიც რეალური დროის რეჟიმში გადასცემს ინფორმაციას რეაბილიტირებულ სისტემებში წყლის ხარჯის შესახებ. ამასთან ერთად, აუცილებელია მონაცემთა გადამამუშავებელი და გადაწყვეტილების მიღების ხელშემწყობი თანამედროვე სისტემების მოწყობა სისტემაზე და რეგიონულ დონეზე შეგროვებული ინფორმაციის გამოსაყენებლად და სისტემის ეფექტური მართვის განსახორციელებლად.

შესაგროვებელი ინფორმაციის ტიპი და გადაწყვეტილების მიღების ხელშემწყობი სისტემა დამოკიდებულია სისტემის მართვის შერჩეულ მოდელზე. ასევე ბევრ ადგილას საჭიროა წყლის მარეგულირებელი ნაგებობების მშენებლობა. ესენია გადამღობი ნაგებობები და გრძელთხემიანი წყალსაგდებები არხში წყლის დონის დასარეგულირებლად. ახალი ტექნოლოგიების და მართვის პროცედურების დასაანერგად აუცილებელია პერსონალის ინტენსიური ტრენინგი ახალ ტექნოლოგიებსა და პროცედურებში.

სისტემის მოდერნიზაციის მეორე ასპექტია წვეთური მორწყვის სისტემების გავრცელება მეურნეობებში. ამჟამად წვეთური მორწყვა შედარებით მცირე ფართობზე გამოიყენება, მაგრამ მისი გამოყენება გაფართოვდება ამ მეთოდის უპირატესობების გამო, განსაკუთრებით ბოსტნეულისა და ხილის შემთხვევაში. რწყვის ამ მეთოდისათვის საჭიროა წყლის უწყვეტი ხარჯი, რაც ნიშნავს, რომ ფერმერს უნდა ჰქონდეს წვდომა იმ არხთან, სადაც ყოველთვის მოედინება წყალი, ან ცალკეულმა ფერმერებმა ან ფერმერთა ჯგუფებმა უნდა მოაწყონ ტბორები, სადაც დაგროვდება წყლის მარაგი, წყლის მიწოდების შეწყვეტის შემთხვევაში გამოსაყენებლად. სისტემების რეაბილიტაციის და მოდერნიზაციის დაგეგმვისას გასათვალისწინებელია წვეთური მორწყვის ტექნოლოგიის მოსალოდნელი გაფართოება. ამ ტექნოლოგიის პოპულარიზაციისთვის

არსებითი მნიშვნელობა აქვს ფერმერთათვის კრედიტების უზრუნველყოფას წვეთური მორწყვის აღჭურვილობის შესაძენად და ტბორების მოსაწყობად. ახალი პროექტი სწორედ ამგვარი დახმარების წყარო შეიძლება გახდეს და სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ და შპს-მ ეს საკითხები პროექტთან ერთად უნდა განიხილოს.

ზემოაღნიშნულის გარდა, ზოგიერთ არხში საკმარისი დაწნევაა, რომ ფერმერებმა შესძლონ წვეთური და დაწვინებითი მორწყვის განხორციელება ტუმბოების გარეშე. ამ დაწნევის გამოსაყენებლად უნდა მოეწყოს დამატებითი სიფონები დრეკადი რეზინის შლანგებით, რომლებზედაც ფერმერები დაამაგრებენ წვეთური ან დაწვინებითი მორწყვის აღჭურვილობას ან დაწნევითი გვერდითი მილები. ეს შესაძლებლობები განხილული უნდა იქნეს ფერმერთან ერთად პროექტირების პროცესში და, თუ შესაძლებელია, გათვალისწინებული უნდა იქნეს პროექტში. ზოგადი სტრატეგიის განხილვისა და დამტკიცების შემდეგ დაგეგმილია მოდერნიზაციის ცალკე სტრატეგიის მომზადება მოდერნიზაციაში ინვესტირებისთვის.

წყალმოსარგებლებთან კონსულტაციები

ყველა საირიგაციო სისტემის საბოლოო მიზანია სიცოცხლისუნარიანი და მომგებიანი ადგილობრივი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების განვითარება. აქედან გამომდინარე, ფერმერები საირიგაციო სისტემების არსებით ელემენტს და მნიშვნელოვან დაინტერესებულ მხარეს წარმოადგენენ რეაბილიტაციის პროცესში. რეაბილიტაციის სამ ეტაპზე, სისტემების შერჩევის, პროექტირების და მშენებლობის დროს, აუცილებელია ფერმერთან კონსულტირება და დიალოგი.

შერჩევა

როგორც ზემოთ არის აღნიშნული და დაწვრილებითაა არის აღწერილი მე-2 დანართში, ფერმერთა დაინტერესება წარმოადგენს ერთ-ერთი კრიტერიუმს სკრინინგის და შერჩევის ეტაპზე. მწყობრიდან გამოსული სისტემების შემთხვევაში შპს-ს მობილიზატორებმა ორგანიზება უნდა გაუწიონ მოსახლეობასთან შეხვედრებს, რომლებზედაც ფერმერებს წარედგინება სისტემის რეაბილიტაციის გეგმა და შეფასდება მათი ინტერესი საირიგაციო სისტემის მომსახურების მიმართ. დაინტერესების დონის განსასაზღვრად შეიძლება შეგროვებული იქნეს ფერმერთა ხელმოწერები მიმართვაზე. დაინტერესების კიდევ ერთი მაჩვენებელია ფერმერების საჯარო რეესტრის საგენტოში დარეგისტრირებული ნაკვეთების რაოდენობა. მოსახლეობასთან შეხვედრებზე საჭიროა ადგილობრივი მიწათმფლობელების სტიმულირება მიწის ნაკვეთების დასარეგისტრირებლად, რაც ძალიან მნიშვნელოვანია სისტემის მართვისთვის მომავალში.

პროექტირება

პროექტირების ეტაპზე ფერმერთან კომუნიკაციის მიზანია, რომ (ა) ფერმერებს წარედგინოს ზედა რიგის ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაციის პროექტის ძირითადი თავისებურებები; (ბ) ფერმერებისგან მიღებული იქნეს რჩევები ქვედა რიგის ინფრასტრუქტურის შესახებ, როგორცაა

მესამე რიგის არხების განლაგება, გზების და არხების გადაკვეთის ადგილები, საექსპლუატაციო მოთხოვნები, წყლის უწყვეტი ან პერიოდული მიწოდება და სხვა. ამ მიზნით შპს-ს ორგანიზატორებმა უნდა მოაწყონ ადგილობრივ მოსახლეობასთან შეხვედრები სარეაბილიტაციო სისტემის მომსახურების მთელ ფართობზე. ამ შეხვედრებზე მოსახლეობას წარედგინება რეაბილიტაციის გეგმები და გაიმართება ზემოაღნიშნულ საკითხებზე მსჯელობა. ფერმერების და შპს-ს მობილიზატორების გარდა ამ შეხვედრებს უნდა დაესწროს დამპროექტებელი კომპანიის ინჟინერი.

ზემოაღნიშნულ შეხვედრებზე ფერმერებს შეუძლიათ აირჩიონ წარმადგენლები სისტემის ფერმერთა კომიტეტში. ეს კომიტეტი იქნება კომუნიკაციის რგოლი ფერმერებს და მელიორაციის კომპანიას შორის პროექტირების და მშენებლობის ეტაპზე და შემდგომ პერიოდშიც.

მსოფლო ბანკის დაფინანსებით სარეაბილიტაციო პირველი სამი სისტემის პროექტი²⁸ მომზადდა პროექტის დაწყებამდე და ითვალისწინებს მხოლოდ მაგისტრალური არხის რეაბილიტაციას. ამ პროექტებში ასევე არ არის შეტანილი მოდერნიზაციის ელემენტები. ამ სისტემების შემთხვევაში მეორე რიგის არხების და ადგილობრივი დონის ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაციის პროექტები მოგვიანებით მომზადდება და მოდერნიზაციის ელემენტებიც იქნება შეტანილი პროექტებში. ზემოაღნიშნული სისტემების მეორე რიგის ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაციის პროექტების მომზადებისას ჩატარდება ფერმერებთან კონსულტაციები, როგორც ეს ზემოთ არის აღწერილი.

GILMD პროექტის ფარგლებში განხილული სხვა სისტემების და დამატებითი სარეაბილიტაციო სისტემების შემთხვევაში სამივე კომპონენტი, ანუ ზედა რიგის ინფრასტრუქტურა, ქვედა რიგის ინფრასტრუქტურა და მოდერნიზაციის ელემენტები ერთად უნდა დაპროექტდეს ეფექტური და კომპლექსური პროექტის მისაღებად²⁹. ამ პროექტის მომზადების საწყის ეტაპზევე უნდა ჩატარდეს ფერმერებთან კონსულტაციები.

მშენებლობა

მშენებლობის ეტაპზე ფერმერთა კომიტეტი, რომელიც პროექტირების ეტაპზე შეიქმნება, ჩაატარებს რეგულარულ შეხვედრებს შპს-ს თანამშრომლებთან, რომლებსაც ევალებათ მშენებლობის ხარისხის კონტროლი. ამ შეხვედრებზე ფერმერთა წარმომადგენლებს მიეწოდებათ ინფორმაცია მშენებლობის მიმდინარეობის შესახებ და მათ შეუძლიათ შპს-ს შეატყობინონ მშენებლობის პრობლემების შესახებ. ამგვარი შეხვედრების შედეგად ფერმერები ჩართული იქნებიან რეაბილიტაციის პროცესში და მელიორაციის დეპარტამენტს მათი სახით ექნება ინფორმაციის მნიშვნელოვანი წყარო კონტრაქტორის საქმიანობის შესახებ.

²⁸ GILMD პროექტი

²⁹ თუმცა არ არის აუცილებელი ზედა და ქვედა რიგის გამანაწილებელი ქსელები ერთდროულად აშენდეს.

მონიტორინგი და ზედამხედველობა

მშენებლობის ხარისხი, განსაკუთრებით, როდესაც მშენებლობას მცირე ადგილობრივი კონტრაქტორი აწარმოებს, ან დაბალია ან ძალიან დაბალი. შპს პასუხისმგებელი იქნება სისტემების მართვაზე რეაბილიტაციის დასრულების შემდეგ და უნდა გააძლიეროს სისტემების პროექტირების და მშენებლობის ხარისხის მონიტორინგის პოტენციალი. უხარისხოდ დაპროექტებული და აშენებული სისტემები, შპს-თვის გადაცემის შემდეგ, საჭიროებს რემონტის და მოვლა-შენახვის დიდ ხარჯებს და ამგვარი სისტემების ექსპლუატაცია უფრო რთულია და ძვირადღირებული.

მშენებლობის პროცესში ფერმერთა წარმომადგენლებთან შეხვედრები იძლევა სასარგებლო ინფორმაციას კონტრაქტორის საქმიანობის შესახებ. შპს-მ შემდეგ მტკიცე პოზიცია უნდა დაიკავოს რეაბილიტირებული სისტემების მიღების ან უარყოფის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას ამ სისტემების მშენებლობის ხარისხის და მართვის და მოვლა-შენახვის სავარაუდო ხარჯების გათვალისწინებით.

საჭირო რეფორმები

- შპს „საქართველოს მელიორაციამ“ უნდა ჩამოაყალიბოს და ტრეინინგი ჩაუტაროს ინვესტიციების სკრინინგის ერთეულს. ეს ერთეული პასუხისმგებელი იქნება შემოთავაზებული სარეაბილიტაციო პროექტების წინასწარ ჰიდროლოგიურ, ეკონომიკურ და ფინანსურ ანალიზზე.
- სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ უნდა უზრუნველყოს მდინარეების ხარჯების შესახებ ჰიდრომეტრული სამსახურის მიერ შეგროვებული ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა, რაც შესაძლებელს გახდის ჰიდროლოგიური სკრინინგის ჩატარებას;
- სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ უნდა იყოს ინიციატორი საქართველოს მთავრობასთან გრუნტის წყლების პოტენციალის შესწავლის საკითხში და შეძლებისდაგვარად განახორციელოს პროგრამები, რომლებიც ხელს შეუწყობენ გრუნტის წყლების ათვისებას და წვეთური რწყვის სისტემების დანერგვას, ასევე მცირე რეზერვუარების მოწყობას წვეთური მორწყვის სისტემისთვის;
- შპს-მ უნდა გააძლიეროს შესაბამისი სამსახური, რომ განახორციელოს რეაბილიტაციის ხარისხის მონიტორინგი იმ საირიგაციო სისტემებზე, რომელთა ექსპლუატაცია და მოვლა-შენახვა მისი პასუხისმგებლობა იქნება.
- შპს-მ უნდა მოამზადოს გეგმა წყლის გაზომვის და კონტროლის სისტემების მოდერნიზაციის ინვესტიციებისთვის და უნდა შეიმუშავოს სარეაბილიტაციო სისტემების ზედა რიგის ინფრასტრუქტურის ექსპლუატაციის გეგმები.

ზედა რიგის სისტემების მართვა

რეზიუმე

საშუალო ვადიან პერსპექტივაში შპს „საქართველოს მელიორაცია“ განაგრძობს ფუნქციონირებას, როგორც სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული კომპანია. ეს უზრუნველყოფს კომპანიაში ფინანსურ დისციპლინას და შედეგებზე ორიენტაციას, რაც ახასიათებს ამგვარ ორგანიზაციებს. თუმცა, ვინაიდან შპს იღებს სახელმწიფო სუბსიდიებს, ის ეცდება ნულოვანი მოგებით იმუშავოს იმის ნაცვლად, რომ მოუტანოს მოგება მთავრობას. სოფლის მეურნეობის სამინისტრო ჩამოაყალიბებს ფართო შემადგენლობის სამეთვალყურეო საბჭოს, რომლის შემადგენლობაში შევლენ მოწინავე ექსპერტები სახელმწიფო სექტორიდან და არასამთავრობო ორგანიზაციებიდან.

შპს გახდება წყლის საბითუმო მიწოდებელი ადგილობრივი ორგანიზაციებისთვის, რომლებიც გაანაწილებენ წყალს და ექსპლუატაციას გაუწევენ ქვედა რიგის ინფრასტრუქტურას ინდივიდუალური მეურნეობებისთვის წყლის მისაწოდებლად. ამ პროცესების ხელშესაწყობად სოფლის მეურნეობის სამინისტრო ორგანიზებას და დახმარებას გაუწევს ადგილობრივ ორგანიზაციებს, რომლებიც მოემსახურებიან ინდივიდუალურ მომხმარებლებს. ამ ორგანიზაციების დაფუძნების შემდეგ შპს გააფორმებს მათთან კონტრაქტებს წყლის საბითუმო მიწოდებაზე.

მარეგულირებელი ორგანო მიაწოდებს შპს-ს ექსკლუზიურ ლიცენზიას საირიგაციო და/ან სადრენაჟო მომსახურება განახორციელოს გარკვეულ ფართობზე. შპს განახორციელებს ზედა რიგის სისტემების, მათ შორის კაშხლების, მაგისტრალური არხების, მარეგულირებელი ნაგებობების და მაგისტრალებიდან წყალგამშვებების ექსპლუატაციას და მოვლა-შენახვას და დანერგავს თანამედროვე მონაცემებზე დაფუძნებულ მართვის სისტემებს წყლის მიწოდებაში, ინფრასტრუქტურის მოვლა-შენახვაში და ფინანსურ და ადმინისტრაციულ მართვაში. ახლო მომავალში შპს გააგრძელებს მოვლა-შენახვის და სარემონტო სამუშაოების განხორციელებას საკუთარი თანამშრომლების საშუალებით. დროთა განმავლობაში მან შეიძლება კონტრაქტი გააფორმოს კერძო კომპანიებთან, თუ მათი სამუშაოების ხარისხი და ხარჯები მისაღები აღმოჩნდება.

საორგანიზაციო სტრუქტურა

მთელს მსოფლიოში ზედა რიგის სისტემების მართვის ორგანიზაციებს ორიდან ერთ-ერთი ფორმა აქვთ. პირველი და ყველაზე მარტივი ვარიანტია სახელმწიფო დეპარტამენტი, რომელიც დარგობრივი სამინისტროს ნაწილს წარმოადგენს. ეს ყველაზე მარტივი ფორმაა, ვინაიდან დეპარტამენტის სტრუქტურა სამინისტროს სტრუქტურის ასლს წარმოადგენს. დეპარტამენტი იღებს სახსრებს სახელმწიფო ბიუჯეტიდან და სახელმწიფო და საჯარო სამსახურის წესების და დებულებების შესაბამისად ფუნქციონირებს. ის სახელმწიფო ხაზინას აბარებს აკრედიტ გადასახადებს. სამწუხაროდ, ამგვარი ორგანიზაცია ხშირად სათანადოდ ვერ მართავს

სისტემებს, არაეფექტური და არაპროდუქტიულია მთელი რიგი მიზეზების გამო. მას არა აქვს მომხმარებლების წინაშე ანგარიშგების პასუხისმგებლობა, ხშირად განიცდის პოლიტიკურ ზეწოლას თანამშრომელთა აყვანისას, რის შედეგადაც აქვს გაბერილი შტატები და დაბალი კვალიფიკაციის პერსონალი. ამგვარ ორგანიზაციას არა აქვს მუშაობის ეფექტურობის გაუმჯობესების სტიმული.

მეორე მოდელი არის გარკვეული ტიპის სააგენტო ან სხვა ნახევრად ავტონომიური ორგანიზაცია, რომელსაც მართავს დირექტორთა საბჭო და ეს ორგანიზაცია ნაწილობრივ მაინც დამოკიდებულია იმ შემოსავლებზე, რომელსაც იღებს თავისი საქმიანობით. ზოგჯერ ამგვარ ორგანიზაციებს „ნახევრად-სახელმწიფოს“ უწოდებენ, ვინაიდან მათ აქვთ, როგორც სახელმწიფო, ასევე კერძო ორგანიზაციის თვისებურებები, მათ შეუძლიათ საკუთარი ბიუჯეტის და სამუშაო პროგრამების მომზადება, რომლებიც საბჭომ უნდა დაამტკიცოს, თავისი თანამშრომლების აყვანა-გათავისუფლება და ხელფასების დადგენა საკუთარი წესების და პროცედურების შესაბამისად. ამგვარ ორგანიზაციებს არ ევალებათ მოგება მიიღონ, მაგრამ ივარაუდება, რომ ისინი თვითდაფინანსებადი უნდა იყოს, თუმცა შეიძლება ასევე იღებდეს სახელმწიფო სუბსიდიებს.

საქართველომ მესამე მოდელი აირჩია. ზედა რიგის სისტემის მმართველი ორგანიზაცია წარმოადგენს სახელმწიფო კომერციულ ორგანიზაციას, დაფუძნებულს „მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს 1994 წლის კანონის შესაბამისად. ის მოგებაზე ორიენტირებულია და, რაც კიდევ უფრო მნიშვნელოვანია, უნდა იყენებდეს ბიზნესის მართვის თანამედროვე პრაქტიკას ეფექტიანი ექსპლუატაციის უზრუნველსაყოფად.

მსოფლიოში არ არსებობს წარმატებული კომერციული საირიგაციო და სადრენაჟო კომპანიები. „კომერციული“ ამ შემთხვევაში ნიშნავს ინვესტორებისთვის მოგების მოტანაზე ორიენტირებულ სტრუქტურას. მიზეზი იმაშია, რომ სხვა მომსახურებისგან, მაგალითად, წყალმომარაგებისგან ან ენერგომომარაგებისგან, განსხვავებით საირიგაციო მომსახურებას ნაკლებად აქვს დანახარჯის სრულად ამოღების პოტენციალი. მოგებაზე ორიენტირებული მოდელის კიდევ ერთი უარყოფითი ასპექტია ინფრასტრუქტურაში ჩასადები ინვესტიციის დიდი მოცულობა და ამონაგების მიღების მცირე პოტენციალი. კიდევ ერთი პრობლემა იმაში მდგომარეობს, რომ თუმცა ირიგაცია (თესლების და სასუქების მსგავსად) კერძო წარმოებისთვის საჭირო მასალაა, ის ამასთან ერთად საზოგადოებრივი ხასიათის მომსახურებაა და ხშირად ძნელია მომსახურებაზე უარი ეთქვას იმ მომხმარებლებს, რომლებსაც არა აქვთ გაფორმებული კონტრაქტი ან ვერ იხდის გადასახადს. საქართველოს შემთხვევაში რისკის გაცილებით მაღალია ინფრასტრუქტურის ამორტიზაციის, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ბაზრის სიმცირის, მეურნეობების მცირე ზომის, ნაკვეთების გაფანტულობის, ფუნქციონალური მიწის ბაზრის არარსებობის გამო და რაც ყველაზე მთავარია, ბევრ ადგილას ირიგაცია წარმოადგენს წვიმის წყალზე დამატებით მორწყვის დამხმარე საშუალებას.

ზემოაღნიშნულის გარდა, ორგანიზაციის კორპორატიულ ფორმას არა აქვს სახელმწიფო ან ნახევრად სახელმწიფო ორგანიზაციისთვის დამახასიათებელი თვისებურებები, მაგალითად

კერძო საკუთრების იძულებით გასხვისების უფლება, მომსახურების არეალში იძულებით ჩართვის უფლება, გადასახადების გადახდის იძულების და ურჩ გადამხდელისთვის სანქციების დაწესების უფლებები.

მეორე მხრივ, საირიგაციო უწყებების უმრავლესობა მცირე და საშუალო შემოსავლიან ქვეყნებში ეფექტურობის და ეფექტიანობის თვალსაზრისით გაცილებით ჩამორჩებიან ამავე ქვეყნების სათანადოდ მართულ კერძო კომპანიებს. მელიორაციის კომპანიის ამჟამინდელი კორპორატიული სტატუსი ანიჭებს მას შესაძლებლობას, რომ დანერგოს მართვის თანამედროვე მეთოდები კომპანიის შიგნით და ჩამოაყალიბოს ეფექტურობაზე და ეფექტიანობაზე ორიენტირებული ორგანიზაცია. ეს უაღრესად რთული გარდამავალი ეტაპია ირიგაციის უწყებებისთვის, მაგრამ კორპორატიული ფორმის პოტენციური აბალანსებს მის სირთულეებს. ამ სამი საორგანიზაციო ფორმის ზოგიერთი დადებითი და უარყოფითი მხარეები წარმოდგენილია ქვემოთ 7.4 ცხრილში.

ცხრილი 7.4 საორგანიზაციო თავისებურებები

ორგანიზაცია	იძლებით გასხვისების უფლება	დაბეგვრის უფლება	მოქნილობა	შედეგზე ორიენტირება
დეპერტამენტი	დიახ	დიახ	დაბალი	დაბალი
ხელისუფლება	დიახ	დიახ	ზომიერი	ზომიერი
კომპანია	არა	არა	მაღალი	მაღალი

საშუალო ვადიან პერსპექტივაში მელიორაციის კომპანია გააგრძელებს ფუნქციონირებას, როგორც კორპორატიული ერთეული და გამოიყენებს ამ პოტენციალს მუშაობის ეფექტურობის ასამაღლებლად. თუმცა სავარაუდოდ გაგრძელდება დიდი მოცულობით სახელმწიფო სუბსიდიების აუცილებლობა, ამიტომ კომპანიის მიერ კერძო კაპიტალის ბაზარზე ინვესტიციების მოძიება უნდა გადაიდოს იმ დრომდე, როდესაც მელიორაციის კომპანია შესძლებს სუბსიდიების გარეშე ფუნქციონირებას. ამავე დროს, მთავრობისგან სუბსიდიების მიღების შემთხვევაში შპს-ს მიზანი უნდა იყოს დეფიციტის გარეშე ფუნქციონირება ირიგაციის და დრენაჟის მომსახურებიდან მოგების მიღების ნაცვლად.

ამჟამად შპს-ს ხელმძღვანელობა უშუალოდ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს წინაშე არის ანგარიშვალდებული. კორპორატიული მართვის შემთხვევაში მას მართავს დირექტორთა საბჭო, რომლის შემადგენლობაც გაცილებით უფრო მრავალფეროვანი იქნება. ამჟამინდელი მექანიზმი უნდა გადაისინჯოს, რომ გათვალისწინებული იქნეს ალტერნატიული შეხედულებები და უფრო ფართო გამოცდილება. ამგვარად, მმართველობა გაძლიერდება სხვადასხვა სპეციალობის და

გამოცდილების პირთა მოზიდვის საშუალებით. ამასთან კომპანია გახდება უფრო სტაბილური და პოლიტიკური ზემოქმედება შემცირდება.

უპირველეს ყოვლისა, დაფუძნდება შპს „საქართველოს მელიორაციის“ სამეთვალყურეო საბჭო, რომელშიც შევლენ სახელმწიფო სექტორის და არასამთავრობო ორგანიზაციების გამოცდილი სპეციალისტები. სამეთვალყურეო საბჭო შეიკრიბება ორჯერ-ოთხჯერ წელიწადში შპს-ს წინაშე არსებული მნიშვნელოვანი პოლიტიკური საკითხების განსახილველად და კომპანიის მენეჯმენტისთვის რჩევების მისაცემად.

კორპორატიული მოდელის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემაა, რომ მომსახურების პროვაიდერ კერძო კომპანიას არა აქვს შესაძლებლობა, აიძულოს პოტენციური კლიენტები, რომ შეისყიდონ მისი მომსახურება. ამასთან ერთად, შპს-ს და მასთან ერთად წმო-ების ფინანსური სიცოცხლისუნარიანობისთვის აუცილებელია, რომ რეაბილიტირებული მომსახურების ფართობზე ყველა ფერმერმა გადაიხადოს მთლიანი გადასახადის, როგორც მინიმუმ, რაღაც ნაწილი. საქართველოს მთავრობა აძლევს შპს „საქართველოს მელიორაციას“ ლიცენზიას გარკვეულ ფართობზე მომსახურების განხორციელებაზე. შესაბამისი კანონმდებლობის საშუალებით ამგვარი უფლება მიენიჭება წმო-ებს, რომლებსაც შეუძლიათ სისტემის ფარგლებში არსებულ მიწათმფლობელებს მოსთხოვონ საირიგაციო ტარიფის ნაწილის გადახდა. ეს სტიმულს მისცემს ფერმერებს, ისარგებლონ რეაბილიტაციის შედეგად მათთვის ხელმისაწვდომი საირიგაციო მომსახურებით.

საირიგაციო მომსახურების განმახორციელებელი ავტონომიური რეგიონული ორგანიზაციების ჩამოყალიბების ადრეული მცდელობები რიგი მიზეზების გამო ჩაიშალა ძირითადად არ არსებობდა უპირატესობა ასეთი ტიპის დამოუკიდებელი რეგიონალური უწყების შესაქმნელად. ასეთი მიდგომა გამოიწვევა ადმინისტრაციული ხარჯების გაზრდას შესაბამისი შემოსავლებისა და მომსახურების ხარისხის გაუზრდელად. სისტემების ან რეგიონების ინდივიდუალური საბუღალტრო აღრიცხვის უპირატესობები იოლად და იაფად შეიძლება იქნეს მიღწეული სათანადოდ შემუშავებული ხარჯების აღრიცხვის სისტემის საშუალებით, რომელსაც მთელი ქვეყნის მასშტაბით მოქმედი უწყება განახორციელებს.

ზედა რიგის სისტემების მართვა

ზედა რიგის სისტემების მართვის პროცედურები დამოკიდებულია რიგ ფაქტორებზე, მათ შორის ინფრასტრუქტურის მდგომარეობაზე, წყლის გაზომვის და კონტროლის პოტენციალზე, პერსონალის კვალიფიკაციაზე, წყალურუნველყოფაზე და, რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, ქვედა რიგის სისტემების მმართველი ორგანიზაციის (რომელიც წყალს აწვდის ფერმერებს) ტიპზე და მასშტაბზე. ადგილობრივი ორგანიზაციის ზომის მიხედვით განისაზღვრება, თუ სად იქნება პასუხისმგებლობის გადაცემის წერტილი და შესაბამისად რა პასუხისმგებლობა დაეკისრება და რა კადრები დასჭირდება ზედა რიგის სისტემების ორგანიზაციას. ამ ფაქტორების დადგენის შემდეგ შესაძლებელია ზედა რიგის სისტემების ექსპლუატაციის დეტალური გეგმის შედგენა.

შპს-მ მოახდინა ველზე საქმიანობის რესტრუქტურის რეორგანიზაცია და გადაწყვეტილებების მიღების პასუხისმგებლობა დააკისრა თავის ოთხ რეგიონულ ოფისს შესაბამისი სისტემების ფარგლებში. რეგიონებში ველზე საქმიანობას ხელმძღვანელობს დაახლოებით 20 სერვის-ცენტრი. თითოეული მათგანი პასუხისმგებელია ან ერთ დიდ სისტემაზე ან რამდენიმე პატარაზე. თითოეულ სერვის-ცენტრს ჰყავს 15-20 თანამშრომელი. ეს არის მტკიცე საფუძველი, რომელზედაც უნდა აიგოს სისტემის მართვა.

ამჟამად ყველა რეგიონში განლაგებულია ცენტრალიზებული აღჭურვილობის რეზერვი, რომელიც გამოიყენება მსხვილ სისტემაზე არსებულ აღჭურვილობასთან ერთად. რეგიონული რეზერვის აღჭურვილობა გადაეცემა კონკრეტულ სისტემებს მათი მოთხოვნის საფუძველზე. შესაძლებელია მომავალში გარკვეული ტიპის მოვლა-შენახვის სამუშაოებისთვის კონტრაქტორები იქნეს დაქირავებული. თუმცა ადგილობრივი კონტრაქტორების პოტენციური შეზღუდულია და მათ მიერ სამუშაოების შესრულების დაბალმა ტემპებმა შეიძლება პრობლემები გამოიწვიოს. უფრო მეტიც, კომპანიას გადაეცა 11 მილიონი აშშ დოლარის ღირებულების ახალი ჩინური ტექნიკის 300 ერთეული, რის გამოც კომპანიის მიერ საკუთარი ძალებით მოვლა-შენახვის და რემონტის სამუშაოების განხორციელების ხარჯები საკმაოდ დაბალია. საშუალო ვადიან პერსპექტივაში, მელიორაციის კომპანია თვითონ განახორციელებს მოვლა-შენახვის და რემონტის სამუშაოებს, ამასთან მონიტორინგს გაუწევს ხარჯებს და შეამოწმებს ადგილობრივი კონტრაქტორების შესაძლებლობებს ამ მომსახურების განხორციელების თვალსაზრისით.

მომავალში შპს-მ შეიძლება კონტრაქტის საფუძველზე დაიქირავოს კერძო ფირმები, რომლებიც განახორციელებენ მაგისტრალური და მეორე რიგის არხების მენეჯმენტს წმო-ებისთვის. ამგვარი სისტემა შეიძლება ამოქმედდეს იმ შეთხვევაში, თუ ის შეამცირებს ხარჯებს და დამტკიცებული იქნება მარეგულირებელი ორგანოს მიერ.

მომავალში ზედა რიგის სისტემების მართვა უფრო მეტად იქნება მონაცემებზე დაფუძნებული, ვიდრე ამჟამად. ახლა სისტემებზე მცირეა წყლის საზომი წერტილების რაოდენობა და წყლის მიწოდება ძირითადად გაანგარიშებებს ეფუძნება და არა ხარჯის გაზომვას. ზოგიერთი სისტემის მაგისტრალურ არხებში უბრალოდ გაშვებულია წყალი ყოველგვარი რეგულირების და კონტროლის გარეშე. სისტემის მოდერნიზაციის უმთავრესი ასპექტები იქნება წყლის გაზომვა, მონაცემთა შეგროვება, გადაცემა, გადამუშავება და გადაწყვეტილების მიღების ხელშეწყობა. ამის მსგავსად, მიმდინარე მოვლა-შენახვა უნდა ეფუძნებოდეს გეოგრაფიული მონაცემების ბაზებს. ამჟამად მიმდინარეობს ამ მონაცემთა ბაზების შემუშავება აქტივების მართვის პროგრამული უზრუნველყოფის და პროცედურების საფუძველზე. მესამე სფერო, რომელშიც თანამედროვე საინფორმაციო ტექნოლოგიებს შეუძლიათ ორგანიზების და სისტემის მუშაობის ეფექტურობის ამაღლება, არის ადმინისტრაციულ მონაცემთა ბაზა, რომელიც მოიცავს პერსონალის მონაცემებს, ფინანსურ ანგარიშებს, სარწყავი მიწების საკუთრების დოკუმენტებს, საირიგაციო და სადრენაჟო მომსახურების კონტრაქტებს და გადახდებს. მონაცემებზე დაფუძნებული მართვისთვის საჭიროა წყლის გაზომვის და მონაცემთა გადაცემის მოწყობილობებისა და

კომპიუტერების, პროგრამული უზრუნველყოფა, საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები, ინტენსიური ტრენინგი პერსონალისთვის.

ამგვარი ტექნოლოგიების პირდაპირ დანერგვა არსებულ ადმინისტრაციულ და ექსპლუატაციის მექანიზმების ფარგლებში შეუძლებელია. ახალი ტექნოლოგიების გათვალისწინებით შეიცვლება პროცედურები და გაუქმდება ბევრი ნაბეჭდი ფორმა და დოკუმენტი. ბევრ ქვეყანაში ფერმერებთან კომუნიკაციისთვის გამოიყენება მობილური ტელეფონების ინტერნეტი და მოკლე ტექსტური შეტყობინებები (SMS). ამ მეთოდით შესაძლებელია ფერმერებს ეცნობოთ რწყვის გრაფიკი და სხვა საჭირო ინფორმაცია.

აუცილებელია კომპანიის მასშტაბით ჩამოყალიბდეს მონაცემთა ბაზის სისტემა, რომელიც იძლევა მონაცემთა მიმოცვლის საშუალებას განყოფილებებს, სერვის ცენტრებს, რეგიონულ ოფისებს და კომპანიის სათავო ოფისს შორის. ამ საინფორმაციო სისტემას უნდა ჰქონდეს საკუთარი ინტერნეტ-პორტალი, რომლის საშუალებითაც საზოგადოებას ექნება გარკვეული ინფორმაციის, მაგალითად წყალსაცავებში წყლის დონის, ხარჯების და სხვა, მიღების საშუალება.

საჭირო რეფორმები

- სოფლის მეურნეობის სამინისტრო ჩამოაყალიბებს შპს-ს სამეთვალყურეო საბჭოს, სადაც შევლენ სახელმწიფო სექტორის და არასამთავრობო ორგანიზაციების წარმომადგენლები;
- შპს შექმნის მონაცემებზე დაფუძნებულ მართვის სისტემებს ყველა რეაბილიტირებულ სისტემაზე და ხელს შეუწყობს პერსონალის პოტენციალის განვითარებას მათი უფრო ეფექტურად გამოყენების მიზნით.

ლოკალური სისტემების მართვა

რეზიუმე

პირველადი ორგანიზაციები, რომლებიც პასუხისმგებელი იქნებიან ინდივიდუალური მეურნეობებისთვის წყლის მიწოდებაზე, იქნება ფერმერების მიერ მართული წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციები (წმო). აუცილებელია წმო-ების შესახებ კანონის მომზადება და მიღება ამ პროცესის ხელშესაწყობად. ირიგაციის მართვის ორმხრივი სტრუქტურის ჩამოსაყალიბებლად, შპს მის პასუხისმგებლობაში არსებულ საირიგაციო სისტემებს დაჰყოფს უფრო მცირე ფართობებად ჰიდროტექნიკური ერთეულების საზღვრების შესაბამისად. ეს ფართობები იქნება დაახლოებით 1000ჰა ან მეტი მასშტაბის ეკონომიის უზრუნველსაყოფად. ისინი მოიცავს მართვის უფრო მცირე ლოკალურ ერთეულებს. შესაძლებელია საჭიროებისამებრ უფრო მცირე ერთეულები შექმნაც.

წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციები ჩამოყალიბდება გამოყოფილი ფართობის ფარგლებში მცხოვრები ფერმერების უმეტესობის თანხმობის საფუძველზე. ამის შემდეგ წმო მიიღებს უფლებას, გამოიყენოს ადგილობრივი საირიგაციო ინფრასტრუქტურა მისი ფართობის

საზღვრებში. წმო-ეს ექნება თავის ფართობზე ბითუმად შესყიდული წყლის მიწოდების და ფერმერებისგან საირიგაციო ტარიფების აკრეფის ექსკლუზიური უფლება. წყლის ბითუმად მიწოდებას განახორციელებს შპს, რომელსაც ექნება კონტრაქტი წმო-თან ან სხვა ადგილობრივ ორგანიზაციასთან. წმო-ებმა შეიძლება საკუთარი წევრები დაიქირავონ ქვედა რიგის სისტემის ექსპლუატაციისთვის ან კონტრაქტი გააფორმონ კერძო ფირმასთან თავის ფართობზე ექსპლუატაციის და მოვლა-შენახვის მომსახურების განსახორციელებლად.

წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციები ჩამოყალიბდება გამოყოფილი ფართობის ფარგლებში მცხოვრები ფერმერების უმრავლესობის თანხმობის საფუძველზე. ამის შემდეგ წმო მიიღებს უფლებას, გამოიყენოს ადგილობრივი საირიგაციო ინფრასტრუქტურა მისი ფართობის საზღვრებში. წმო-ეს ექნება თავის ფართობზე ბითუმად შესყიდული წყლის მიწოდების და ფერმერებისგან საირიგაციო ტარიფების აკრეფის ექსკლუზიური უფლება. წყლის ბითუმად მიწოდებას განახორციელებს შპს, რომელსაც ექნება კონტრაქტი წმო-თან ან სხვა ადგილობრივ ორგანიზაციასთან. წმო-ებმა შეიძლება საკუთარი წევრები დაიქირავონ ქვედა რიგის სისტემის ექსპლუატაციისთვის ან კონტრაქტი გააფორმონ კერძო ფირმასთან თავის ფართობზე ექსპლუატაციის და მოვლა-შენახვის მომსახურების განსახორციელებლად.

თუ რეფერენდუმზე ფერმერები უარყოფენ წმო-ს იდეას, მაშინ შპს ან პირდაპირ გაუწევს მომსახურებას ინდივიდუალურ ფერმერებს ან დაიქირავებს კერძო ფირმას, რომელიც განახორციელებს ქვედა რიგის სისტემების ექსპლუატაციას და აკრეფს საცალო გადასახადებს ფერმერებისგან. სავარაუდოდ მცირე წყალმომხმარებლებისთვის პირდაპირი მომსახურების განხორციელება შეწყდება 5-7 წელიწადში.

სოფლის მეურნეობის სამინისტრო ან შპს „საქართველოს მელიორაციის“ ფარგლებში ან სხვა სტრუქტურაში შექმნის წმო-ების დახმარების ერთეულს, რომელიც შეიმუშავებს წმო-ების ორგანიზების პროცედურებს, ტრენინგებს ჩაუტარებს და დახმარებას გაუწევს წმო-ების გამგეობებს, მენეჯერებს და თანამშრომლებს წმო-ს დაფუძნებიდან მინიმუმ 5 წლის განმავლობაში.

წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციები: ფორმალური და არაფორმალური

მიუხედავად იმისა რომ ჯერ-ჯერობით ლოკალურ დონეზე არ არსებობს ფორმალური ორგანიზაციები, საირიგაციო სისტემების უმეტესობაზე არაფორმალური ორგანიზაციები ახორციელებენ წყლის განაწილებას და (ხანდახან) მესამე რიგს არხების წმენდასაც კი. ამგვარი სქემა ძირითადად ეფუძნება სოფლის ხელმძღვანელი პირის ან პატივცემული ადამიანის მხრიდან წყლის განაწილების, არხების წმენდის და წყალმომხმარებლებს შორის დავების მოგვარების ორგანიზებას. ამ შემთხვევაში ირიგაციის გადასახადის აკრეფის შემთხვევაში ინდივიდუალური ფერმერები იქნებიან პასუხისმგებელი საირიგაციო უწყებისთვის თანხების გადახდაზე.

არაფორმალური მექანიზმი მოიცავს ლოკალურ „აგენტს“, რომელიც უკავშირდება სისტემის მმართველს საირიგაციო მომსახურებასთან დაკავშირებით და ანაწილებს წყალს

ინდივიდუალურ ფერმერებს შორის. აგენტი ასევე კრეფს გადასახადებს ფერმერებისგან და უხდის თანხას საირიგაციო უწყებას და შესაძლოა იტოვებს წინასწარ შეთანხმებულ პროცენტს თავისი მომსახურებისთვის. ეს სქემა გამოიყენება ჩინეთში და დროებით შპს-მ გამოიყენა ქვემო სამგორზე, სადაც დაიქირავა აგენტი.

არაფორმალური სქემის შემთხვევაში გაფორმდება ერთიანი კონტრაქტი ერთი და იმავე არხით მოსარგებლე ფერმერებს და მაგისტრალური სისტემის მენეჯერს შორის. ერთიანი კონტრაქტის ფარგლებში ფერმერები იკისრებენ ერთმანეთში წყლის განაწილების მოვალეობას და ერთად იქნებიან პასუხისმგებელი შეღავათიანი გადასახადის გადახდაზე. ტარიფზე დაწესებული შეღავათი საკმარისად დიდი უნდა იყოს, რომ ცალკეული ფერმერების მიერ გადასახადის გადაუხდელობის შემთხვევაშიც კი სხვებისთვის 13ა-ზე გადასახდელი თანხა საკმარისად მცირე იყოს. სავარაუდოდ, ის წევრები, რომლებიც ვერ გადაიხდიან გადასახადს, მომავალში გაირიცხებიან ჯგუფიდან და ახალ კონტრაქტში აღარ იქნებიან გათვალისწინებულები.

ამჟამად, ლოკალურის სიტემების მართვის მცირე მასშტაბებიდან მსხვილ მასშტაბებზე გადასვლის პროცესში მნიშვნელოვანი საკითხი დგება დღის წესრიგში. მიმდინარე დისკუსიებში წამოჭრილი საკითხი მცირეა და არაფორმალური. როდესაც უფრო დიდი ჯგუფები და ფორმალური პროცედურები განიხილება, აუცილებელი იქნება ოფიციალური ორგანიზაციის შექმნა, რომელსაც ექნება იურიდიული სტატუსი, ფულის აკრეფის და განკარგვის უფლება, კლიენტების წინაშე პასუხისმგებლობის სისტემა და სხვა. ამგვარი ორგანიზაციის მინიმალური ზომა უნდა უზრუნველყოფდეს მის რენტაბელურ ფუნქციონირებას. ეს უკავშირდება პაუშალურ ხარჯებს, რომლებიც საჭიროა ოფისის შექმნისა და თუნდაც მინიმალური რაოდენობის პერსონალის დაქირავებისათვის. საქართველოს პირობებში ეს ოპტიმალური ზომა შეიძლება იყოს 10003ა. მსხვილი ლოკალური ორგანიზაციის უპირატესობა იმაშია, რომ ის იძლევა მოცულობის მიხედვით წყლის საფასურის დაწესების საშუალებას. როდესაც შპს-ს კლიენტი ინდივიდუალური მეურნეობაა (მათი მცირე ზომის გათვალისწინებით), ეს არ არის ეკონომიკურად მიზანშეწონილი.

ამჟამად შპს-ს გაფორმებული აქვს კონტრაქტები ინდივიდუალურ ფერმერებთან, რომელთა მიწის ნაკვეთები საშუალოდ 13ა ან ნაკლები ზომისაა. შესაბამისად კონტრაქტების რაოდენობა ძალიან დიდია და ეს მძიმე ტვირთად აწვება შპს-ს. ზოგ ფართობზე შპს ქირაობს მარეგულირებლებს კონტრაქტების გაფორმების, ფერმერებისთვის წყლის მიწოდების და წყალსარგებლობის მონიტორინგის მიზნით, მაგრამ უმრავლეს შემთხვევაში ფერმერები თვითონ ახორციელებენ წყლის განაწილებას და ქვედა რიგის არხების წმენდას. თუმცა ამგვარი მექანიზმი სპონტანურია და არარეგულარული და ყოველთვის ვერ უზრუნველყოფს მომსახურების სათანადო ხარისხს, რომელიც საჭიროა მაღალშემოსავლიანი სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისთვის და რეაბილიტაციის შემდეგ ლოკალური სისტემების გამართულ მდგომარეობაში შესანარჩუნებლად.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, თუმცა ადგილზე არსებობს არაფორმალური მექანიზმები, რომლებიც შეიძლება ეფექტური იყოს კონტრაქტების რაოდენობის შესამცირებლად, ეს პროცესი სისტემის მენეჯერმა უნდა მართოს, მაინც აუცილებელია მცირე ჯგუფებთან კონტრაქტების გაფორმების და აგენტებიდან უფრო ფორმალურ სქემაზე გადასვლა. ლოკალურ დონეზე უნდა ჩამოყალიბდეს ფორმალური ორგანიზაცია. ამისთვის საჭიროა სამართლებრივი ბაზისი და სპეციალიზირებული ერთეული ამ ახალი ორგანიზაციების დახმარებისა და განვითარებისთვის.

ზოგიერთ ქვეყანაში არსებული კანონმდებლობა ადაპტირებული იქნა წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციებისთვის (წმო) სპეციალური კანონის მიღების ნაცვლად. ამგვარი სიტუაციაა თურქეთში, სადაც 25 წლის განმავლობაში გამოყენებული იქნა ადგილობრივი მმართველობის შესახებ კანონი წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციების ჩამოსაყალიბებლად ქვეყნის მთელს სარწყავ ფართობებზე. თუმცა ეს გამონაკლისია და არა წესი და წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციების შესახებ სპეციალური კანონი გაცილებით უფრო ეფექტური ინსტრუმენტია.³⁰

საქართველოში წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციებისთვის შესაფერისი ერთადერთი კანონი არის „სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების შესახებ“ საქართველოს კანონი, მაგრამ კოოპერატივებს გარკვეული შეზღუდვები აქვს საირიგაციო მომსახურებასთან მიმართებაში, რის გამოც ისინი არ გამოდგება ამ მიზნისთვის, ეს შეზღუდვებია:

- კოოპერატივის ფუნდამენტალური პრინციპია სოფლის მეურნეობიდან მოგების მიღება, ხოლო წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციების მიზანია მოგებაზე არაორინტირებული მომსახურების განხორციელება ყველა ფერმერისთვის კონკრეტულ არეალში
- კოოპერატივები ჩვეულებრივ იქმნება განსახლების საზღვრებში და არა ჰიდროტექნიკური ერთეულის მიხედვით, რის გამოც ისინი არ გამოდგება საირიგაციო მომსახურების განსახორციელებლად
- კოოპერატივები, როგორც წესი ძალიან მცირე ზომისაა, მოიცავს მხოლოდ რამდენიმე წევრს, რაც არასაკმარისია სიცოცხლისუნარიანი წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციის ჩამოსაყალიბებლად
- კანონი ზღუდავს კოოპერატივებს არაწევრთათვის მომსახურების განხორციელებაში
- კოოპერატივში წევრობა ნებაყოფლობითია და მათ არა აქვთ შესაძლებლობა დაავალდებულონ ვინმე, რომ გაწევრიანდეს ან მოითხოვონ გადასახადი არაწევრთათვის გაწეულ მომსახურებაზე.

შედარებით მცირე არაოფიციალური ადგილობრივი ორგანიზაციების ნაცვლად ახალი ტიპის ორგანიზაციებზე გადასავლელად აუცილებელია იურიდიული საფუძველი, რომელსაც უზრუნველყოფს სპეციალური კანონი წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციების შესახებ. 7.6

³⁰ თურქეთმა ახლახან მიიღო სპეციალური კანონი წყალმომხმარებელთა ასოციაციების შესახებ.

ცხრილში ქვემოთ ნაჩვენებია ლოკალური ორგანიზაციების სხვადასხვა ფორმების თავისებურებები.

ცხრილი 7.6 ლოკალური ორგანიზაციების ფორმები

ორგანიზაცია	წევრების #	მომსახურების ფართობი საზღვრები	უფლების სუბიექტი	მიზანი
სოფლის ლიდერი	5 – 100	სოფელი	არა	მომსახურება
ადგილობრივი წარმომადგენელი	5 – 50	სოციალური/ჰიდრავლიკური	არა	მომსახურება/ შემოსავალი
არაფორმალური ჯგუფი	3-10	სოციალური/ჰიდრავლიკური	არა	მომსახურება/ შემოსავალი
სს კოოპერატივი	5-50	სოციალური	დიახ	შემოსავალი/ მომსახურება
წყალმომხმარებელთა ორგანიზაცია	250-1,000+	ჰიდრავლიკური	დიახ	მომსახურება
ფრანშიზა	250-1,000+	ჰიდრავლიკური	დიახ	შემოსავალი

წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციები საქართველოში

2000-იან წლების დასაწყისში წყალმომხმარებელთა ასოციაციების ჩამოყალიბების მცდელობა წარუმატებელი აღმოჩნდა ზემოთ აღნიშნული მიზეზების გამო. ის ადგილი, რომელიც უნდა შეევსო ასოციაციებს, ანუ გამხდარიყვნენ მაკავშირებელი რგოლი ზედა რიგის სისტემების მმართველ ორგანიზაციას და მომხმარებელს შორის, ცარიელი დარჩა და ეს უარყოფითად მოქმედებს სისტემის ექსპლუატაციაზე. როგორც ზემოთ იყო განხილული, არ არსებობს რაიმე სხვა ალტერნატივა ამ ნიშის შესავსებად, წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციების გარდა.

დღეს ვითარება მნიშვნელოვნად განსხვავდება 2000-იან წლების დასაწყისისგან და არსებობს საფუძვლიანი იმედი, რომ შესაძლებელი იქნება წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციების წარმატებული პროექტის განხორციელება.

- 10 წელი გავიდა მას შემდეგ, რაც მთავრობამ შეუწყვიტა დახმარება სამელიორაციო ასოციაციებს და კოლექტივიზაციის მოგონებები უკვე 25 წელია წარსულს ჩაბარდა.

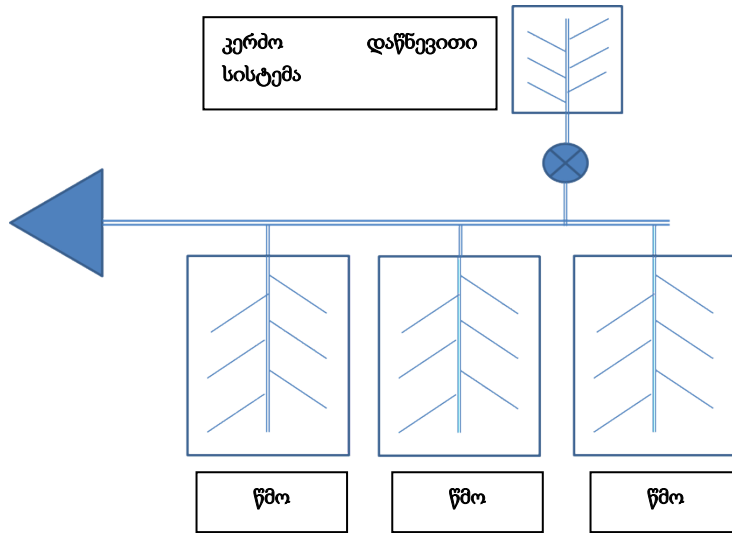
- ამჟამად აღიარებულია მასშტაბების დიდი მნიშვნელობა და ახალი წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციები უფრო მსხვილი იქნება, ვიდრე სამელიორაციო ასოციაციები იყო.
- ამჟამად არსებობს რეგიონში სიცოცხლისუნარიანი წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციების ჩამოყალიბების 20 წლიანი გამოცდილება, რომელიც გამოყენებული იქნება საქართველოში წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციების პროგრამის შემუშავება-განხორციელებისთვის.
- სამინისტრო, შპს და საქართველოს მთავრობა აღიარებენ ადგილობრივ დონეზე წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციების აუცილებლობას და მზად არიან გაუწიონ გრძელვადიანი დახმარება.
- შპს კომპლექსურ რეფორმას ახორციელებს, რომელსაც ახასიათებს ახლებური აზროვნება და პრაქტიკულ შედეგებზე ორიენტაცია. ამ რეფორმირების პერიოდში იოლი ინება წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციების ინტეგრირება ახალ სისტემაში.
- მიმდინარეობს ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაციის მასშტაბური პროგრამა, რომელიც უზრუნველყოფს განახლებულ წყალგამანაწილებელ სისტემებს ახალი წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციებისთვის.
- წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციების ფინანსური დახმარება შესაძლებელია გამოიყოს დონორების მიერ დაფინანსებული პროექტებიდან.

წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციების კონკრეტული ფორმა უნდა ჩამოყალიბდეს მელიორაციის კომპანიასთან და სოფლის მეურნეობის სამინისტროსთან მჭიდრო თანამშრომლობის საფუძველზე და გასათვალისწინებელია შემდეგი მნიშვნელოვანი ასპექტები:

- წყალმომხმარებელთა ორგანიზაცია იქნება იურიდიული პირი შესაბამისი ვალდებულებებით და პასუხისმგებლობით;
- წყალმომხმარებელთა ორგანიზაცია თავისი წარმომადგენლობითი კრების საშუალებით ანგარიშვალდებულია იმ ფერმერების წინაშე, რომლებსაც ის ემსახურება.
- წყალმომხმარებელთა ორგანიზაცია უნდა იყოს თვითდაფინანსებადი, მომსახურების გადასახადებით მიღებული შემოსავლით ის უნდა ფარავდეს თავის საოპერაციო ხარჯებს და უხდიდეს შპს-ს წყლის საბითუმო მიწოდების ღირებულებას.
- წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციას უნდა ჰქონდეს მხოლოდ ერთი მიზანი (წყლის მიწოდება) და მთელს ფინანსურ აქტიურ სალდოს წმო დაიტოვებს.

შპს-ს და წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციას შორის ურთიერთობის სქემას ნაჩვენებია 7.1 სურათზე.

სურათი 7.1 სისტემის ორმხრივი მართვის სქემა

200 000 ჰა სარწყავ ფართობზე საჭირო იქნება დაახლოებით 200 წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციის ჩამოყალიბება. მცირე სისტემებზე შეიძლება 1000ჰა-ზე ნაკლები ფართობის ორგანიზაციები ჩამოყალიბდეს, ხოლო დიდ სისტემებზე შეიძლება უფრო მსხვილი მასშტაბის ორგანიზაციების დაარსება ეკონომიის მისაღწევად. გამოცდილების დაგროვებასთან ერთად მიმდებარე სისტემებმა შეიძლება ითანამშრომლონ ან საბოლოოდ გაერთიანდნენ საოპერაციო ხარჯების შესამცირებლად. მიმდებარე მცირე სისტემებზე დაარსებულ ორგანიზაციებში თანამშრომლებმა შეიძლება ორ ორგანიზაციაში იმუშაონ, თუ არ არის საჭირო სრულ განაკვეთზე მათი მუშაობა. აქედან გამომდინარე, ორგანიზაციების რაოდენობა გარკვეულ წილად ცვალებადი იქნება და შეიძლება შეიცვალოს დროთა განმავლობაში.

წმომ-ები კონტრაქტს გააფორმებენ შპს-თან საბითუმო წყლის მიწოდებაზე. ამ კონტრაქტებში ასევე დადგენილი იქნება მესამე რიგის სისტემების გადაცემა წმომ-ებისთვის მათი მიერ შესაბამისი მომსახურების განსახორციელებლად და ამასთან ერთად განსაზღვრული იქნება ექსპლუატაციის გარკვეული სტანდარტები, რომლებიც შენარჩუნებული უნდა იყოს სათანადო მოვლა-შენახვის საშუალებით. გრძელვადიან პერსპექტივაში შესაძლებელია ლოკალური ინფრასტრუქტურა მუდმივ საკუთრებაში გადაეცეს წმომ-ებს.

წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციების განვითარება სისტემების რეაბილიტაციასთან ერთად უნდა მოხდეს. თავიდანვე ორგანიზაციამ მონაწილეობა უნდა მიიღოს რეაბილიტაციის

პროექტის განხილვაში და ეს საფუძველს ჩაუყრის თანამშრომლობას, რომელიც დასრულდება წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციის ჩამოყალიბებით და ქვედა რიგის სისტემების მართვაზე პასუხისმგებლობის მასზე დაკისრებით. სპეციალურად მომზადებული მოსახლეობასთან ურთიერთობის სპეციალისტები პასუხისმგებელი იქნებიან საორგანიზაციო სამუშაოებზე.

წმო-ების ორგანიზების სამუშაოები უნდა დაიწყოს ტარიფის მატების შესახებ განცხადებით. აღნიშნული საშუალებას მისცემს წმო-ების ორგანიზატორებს ყურადღება გაამახვილონ იმ ფაქტზე, რომ წმოების მიერ შემოთავაზებული ირიგაციის მოსამხურება უფრო იაფი იქნება ვიდრე შპს საქართველოს მელიორაციის მიერ პირდაპირ ფერმერებისათვის მიწოდებული მოსახურების ღირებულება. ყველაზე მთავარი აღნიშნულ პროცესში არის ის, რომ ფერმერებმა უნდა დაინახონ წმო, როგორც ხარჯების შემცირების საშუალება უფრო მაღალი გადასახადების გადახდის სანაცვლოდ.

რაც შეეხება დრენაჟს, ამ მიზნით ფერმერთ ორგანიზების დიდი აუცილებლობა არ არსებობს. დრენაჟს არ სჭირდება ექსპლუატაცია (ან ძალიან მცირე ექსპლუატაცია სჭირდება) და მოვლა-შენახვას ყველაზე ეფექტურად განახორციელებს რეგიონული უწყება, როგორცაა შპს. დრენაჟის მოვლა-შენახვისთვის საჭირო დაფინანსება მიიღება გადასახადებისგან, რომელიც დაწესდება დაშრობილ ფართობებზე და უნდა გადაეცეს შპს-ს.

შპს „საქართველოს მელიორაციის“ ახალი გამოცდილება ქვედა რიგის სისტემების მართვასთან დაკავშირებით

2014 წელს მელიორაციის კომპანიამ დაიწყო ექსპერიმენტი ქვემო სამგორის საირიგაციო სისტემის მარჯვენა ნაპირზე 340 ჰა-ზე, რომელსაც ორი მეორე რიგის არხი ემსახურება. ავტორიტეტული ადგილობრივი ფერმერი იქნა არჩეული ადგილობრივი ფერმერების წარმომადგენლად მელიორაციის კომპანიასთან ურთიერთობაში და მათ შორის წყლის გამანაწილებლად. შემდეგ კომპანიამ ის იქირავა, როგორც “მარეგულირებელი“ და მისი ვალდებულებები მოიცავდა შემდეგ ასპექტებს:

- მისი მომსახურების ფართობზე ფერმერთა ჩამონათვალის მომზადება;
- ფართობზე ყველა ფერმერის წყლის კონტრაქტის ხელმოწერა კომპანიის სახელით;
- ფერმერთა წყალზე მოთხოვნების შეგროვება და სისტემის მენეჯერისთვის მათი გადაცემა
- წყლის განაწილება
- წყალსარგებლობის მონიტორინგი იმ ფერმერთა მხრიდან უკანონო სარგებლობის აღსაკვეთად, რომლებსაც არ გაუფორმებიათ კონტრაქტი.

მარეგულირებელი არ ატარებს მოვლა-შენახვის სამუშაოებს სისტემაზე, არ აგროვებს სარიგაციო მომსახურების გადასახადს ფერმერებისგან. კონტრაქტის მქონე ფერმერები გადასახადს პირდაპირ შპს-ს საბანკო ანგარიშზე რიცხავენ.

ფერმერები, რომლებიც უკანონოდ იღებენ წყალს, ჯარიმდებიან შპს-ს მიერ. თუმცა მსხვილ ფერმერებს ხანდახან ჯარიმების გადახდა ურჩევნიათ, ვიდრე საირიგაციო გადასახადის, რადგან ეს უფრო იაფი უჯდებათ. ამის გამო შპს-ს აკლდება შემოსავლები, ვინაიდან ჯარიმები სახელმწიფო ბიუჯეტში ირიცხება და არა შპს-ს ანგარიშზე.

ეს მოდელი წარმატებული აღმოჩნდა და კომპანიამ შემდეგ იქირავა 12 მარეგულირებელი ქვემო სამგორზე და მოიცვა მთელი სისტემა. ეს მოდელი ასევე სხვა სისტემებზე იქნა გამოყენებული. მისი უარყოფითია ასპექტებია: ა) ადგილობრივ დონეზე არხების წმენდის და მოვლა-შენახვის ორგანიზების სირთულე; ბ) კონტრაქტების დიდი რაოდენობა, ვინაიდან კონტრაქტები უფორმდება ცალკეულ ფერმერებს და არა ფერმერთა ჯგუფებს; გ) საირიგაციო სისტემის მთლიანად მოცვის შეუძლებლობა, ვინაიდან კონტრაქტები ნებაყოფლობითია და დ) დიდი ხარჯები.

შპს ატარებს კიდევ ერთ ექსპერიმენტს კახეთის რეგიონის გურჯაანის რაიონში. ამ ფერმერებს მოჰყავთ ყურძენი და ატამი. მათი მეურნეობები საშუალო ზომისაა, დაახლოებით 5-8ჰა, თუმცა არის რამდენიმე მსხვილი მეურნეობა 100ჰა-ზე მეტი ფართობის ვენახებით.

შპს-ს მიერ შემოთავაზებული კონცეფციის მიხედვით შპს გაუწევს რეაბილიტაციას მაგისტრალურ არხს და მოაწყობს დაწნევით მილსადენს და მიმწოდებელ სისტემას 720 ჰა მომსახურების ფართობზე, რომელიც არხის ზემოთ არის განლაგებული. წყალი პერიოდულად გადაიტუმბება 12 რეზერვუარში. ამ რეზერვუარებიდან ფერმერები წყალს გადატუმბავენ თავისი ტუმბოებით წვეთური მორწყვის სისტემებში. ფერმერები თანახმანი არიან გადაიხადონ სატუმბი სადგურის, მილსადენის და რეზერვუარების მშენებლობის ინვესტიციის 25% და აანაზღაურონ სისტემის ექსპლუატაციისთვის საჭირო ელექტროენერჯის ხარჯები. სეზონური ელექტროენერჯის ხარჯები შეადგენს 200-300 ლარს/ჰა-ზე და ფერმერები გადაიხდიან ამ თანხას საირიგაციო მომსახურების გადასახადთან ერთად, რომელიც ამჟამად არის 75 ლარი/ჰა. ფერმერები შეიძენენ საკუთარ წვეთური მორწყვის დანადგარებს და მათ ასევე განზრახული აქვთ თავიანთი მიწის ნაკვეთების საჯარო რეესტრში დარეგისტრირება. ამჟამად ფერმერები ყიდულობენ წყალს ავტოცისტერნებიდან 800/1000 ლარად ჰა-ზე, ამიტომ ზემოაღნიშნული სქემის დანერგვით მათ დიდი თანხები დაეზოგებათ.

შპს-ს იმედი აქვს, რომ დანერგავს ამ მოდელს მომსახურების მთელ ფართობზე. ამ შემთხვევაში საშუალო და მასხვილ მეურნეობებს, რომლებსაც მოჰყავთ ორი მაღალი ღირებულების პროდუქტი (საექსპორტო ღვინო და უმაღლესი ხარისხის ატმები შიდა ბაზრისთვის) აქვთ შესაძლებლობა და სურვილი, რომ დაფარონ დაწნევითი საირიგაციო სისტემის ექსპლუატაციის ხარჯები და თავისი წვლილი შეიტანონ სისტემის მშენებლობის კაპიტალური ხარჯების დაფარვაშიც. მელიორაციის კომპანიის ხედვით, მომავალში კომპანიის თვითღირებით სისტემებზე შეიქმნება წმო-ები ან სხვა ორგანიზაციები, რომლებიც შეისყიდნიან წყალს შპს-გან და გაანაწილებენ ფერმერებს შორის.

შპს-ს ზემოაღნიშნული კლიენტი ორგანიზაციები შეიძლება სხვადასხვა ტიპის იყოს, ვინაიდან კომპანია აფორმებს მათთან კონტრაქტებს და ეს კონტრაქტები შეიძლება ადაპტირებული იქნეს

იმის მიხედვით, თუ რა ტიპის ორგანიზაციაა კლიენტი. ფაქტიურად სხვადასხვა ტიპის კლიენტების არსებობა ხელს შეუწყობს დიდი გამოცდილების დაგროვებას სხვადასხვა მოდელების ძლიერი და სუსტი მხარეების თაობაზე.

ლოკალური სისტემების ექსპლუატაცია და მოვლა-შენახვა

წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციის მიერ განხორციელებული საქმიანობა დამოკიდებულია ორგანიზაციის ზომაზე. დაახლოებით 1000-ზე მეტი ფართობის წყალმომხმარებელთა ორგანიზაცია გააფორმებს კონტრაქტს შპს-თან, გაზომავს და აღწესდებულ წყლის მოცულობას, შეიმუშავებს წყლის მიწოდების გრაფიკს ფერმერებთან ერთად, ამუშავებს ფარებს და წყალგამწვებ ნაგებობებს გრაფიკის განსახორციელებლად და განახორციელებს მიმდინარე მოვლა-შენახვის სამუშაოებს, მაგალითად მცენარეებისგან და ნატანისგან წმენდა, არხებზე და მცირე ნაგებობებზე. წმო-ების მხარდაჭერის ერთეული შეიმუშავებს საოპერაციო პროცედურებს, რომლებიც შეიძლება ადაპტირებული იქნეს ინდივიდუალური წმო-ებისთვის.

წყალმომხმარებელთა ორგანიზაციის ფუნქციებში შედის ასევე მომსახურების ხელშეკრულებების გაფორმება ფერმერებთან, ინვოისების მომზადება, მომსახურების გადასახადის აკრეფა, სათანადო ზომების მიღება გადასახადების ამოსაღებად და სტანდარტული ადმინისტრაციული ამოცანები, როგორცაა პერსონალის მართვა და ფინანსური აღრიცხვა.

საჭირო რეფორმები

- საქართველოს მთავრობამ უნდა მიიღოს კანონი წმო-ების შესახებ ან უფრო ფართო მელიორაციის კანონს უნდა დაემატოს ნაწილი წმო-ების შესახებ, რომელშიც წარმოდგენილი იქნება წმოს განსაზღვრება და საფუძველი წმო-ების დაფუძნების და ფუნქციონირების სახელმძღვანელოდ.
- შპს მარეგულირებელი ორგანოს თანხმობით, გამოაცხადებს საირიგაციო ტარიფების ახალ სისტემას, რომლის მიხედვითაც წმო-ების მომსახურების შემთხვევაში გადასახადების გაცილებით დაბალი იქნება;
- სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ინიციატივით ჩამოყალიბდება წმო-ების მხარდაჭერის ერთეული წმო-ების ჩამოყალიბებისა და დახმარების მიზნით ქვეყნის ყველა საირიგაციო სისტემაზე;
- შპს თავის თავზე აიღებს ყველა სახელმწიფო საირიგაციო სისტემის მართვის პასუხისმგებლობას, რაც მისცემს მას საშუალებას ლოკალურ სისტემებზე უფლებები გადასცეს წმო-ებს და გადაცემის შემდეგ განახორციელოს მათი მდგომარეობის მონიტორინგი.

რწყვის ტარიფები

რეზიუმე

სარწყავი წყალი წარმოადგენს სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისთვის საჭირო კომერციულ მასალას და ამასთან მძლავრ ინსტრუმენტს სოფლად ეკონომიკური განვითარებისთვის. შესაბამისად, დასაშვებია, რომ ამ დარგისთვის გამოყოფილი იქნეს სახელმწიფო დაფინანსება, ამასთანავე ის წარმოადგენს სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისთვის საჭირო კერძო პირების მიერ შესასყიდ ინსტრუმენტს.

დამოუკიდებელი მარეგულირებელი ორგანო დაადგენს საბითუმო წყლის მიწოდების ტარიფს შპს-ს მიერ მართული სისტემების სხვადასხვა ტიპებისთვის. ტარიფები უნდა ფარავდეს ზედა რიგის სისტემის გრძელვადიანი ექსპლუატაციის, მოვლა-შენახვის და ამორტიზაციის ხარჯებს და ამასთან უზრუნველყოფდეს მცირე ღირებულების და მდგრად მომსახურებას წყალმოსარგებლებისთვის.

წყლის საბითუმო მიწოდების ტარიფი (საბითუმო ტარიფი) შედგება ორი, ფიქსირებული და ცვლადი, ნაწილისგან. ტარიფის ფიქსირებული ნაწილი წარმოადგენს სასოფლო-სამეურნეო მიწის ფართობის მიხედვით გადასახადს სისტემის საზღვრებში. ტარიფის ცვალეზადი ნაწილი ეფუძნება წყლის თითოეული ორგანიზაციისთვის (იქნება ეს წმო, მუნიციპალიტეტი, კომერციული მეურნეობა თუ სხვა ლოკალური ოპერატორი) მიწოდებული წყლის გაზომილ მოცულობას შპს-ს და საცალო წყლის მიმწოდებელს შორის გაფორმებულ კონტრაქტში მითითებული განაკვეთების შესაბამისად.

წმო-ები დაადგენენ და აკრიფავენ საკუთარ საცალო გადასახადებს, რომელშიც გათვალისწინებული იქნება კონტრაქტში მითითებული საბითუმო ტარიფი. საცალო ტარიფები ეფუძნება გრძელვადიანი ექსპლუატაციის და მოვლა-შენახვის ხარჯებს, საბითუმო წყლის მიწოდების ხარჯების ჩათვლით. მას უშუალოდ წყალმომხმარებლებისგან ამოიღებს ადგილობრივი დონის მომსახურების პროვიდერი (წმო).

საქართველოს მთავრობა სისტემების რეაბილიტაციისთვის საწყისი კაპიტალის გამოყოფით მხარს დაუჭერს ეკონომიკური განვითარების მიზნებს - სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაფართოებას და სოფლად მოსახლეობის შემოსავლების ზრდას. მთავრობამ შეიძლება გამოყოს პირდაპირი სუბსიდიები ფერმერთა გარკვეული ჯგუფებისთვის მათი გადახდისუნარიანობის შესაბამისად და ამით დაეხმაროს მათ რწყვის ტარიფის დაფარვაში.

ტარიფების სტრუქტურა და სუბსიდიები

ტარიფების სტრუქტურა

წყლის საბითუმო მიწოდება

დამოუკიდებელი მარეგულირებელი ორგანო აწესებს რეგულირებად საბითუმო ტარიფს შპს-ს მმართველობაში არსებული თითოეული სისტემისთვის. ტარიფები მოიცავს ზედა რიგის სისტემების ექსპლუატაციის და მოვლა-შენახვის ხარჯებს და ცენტრალური ადმინისტრირება-კოორდინირების დასაბუთებულ ხარჯებს, ასევე ამორტიზაციის (გამოცვლის) ხარჯებს. სისტემების მოვლა-შენახვა მოიცავს ამორტიზირებული აქტივების რემონტს და გამოცვლას საჭიროების მიხედვით, რომ უზრუნველყოფილი იქნეს მუდმივად მაღლი დონის მომსახურება. ეს მიდგომა განსხვავდება მოძველებულ „რეაბილიტაცია-განადგურება-რეაბილიტაცია“ მოდელისგან, რომლის მიხედვითაც სისტემის აქტივები ნადგურდება და ფუჭდება პერიოდული რეაბილიტაციებს შორის.

ვინაიდან არ არსებობს კონკურენცია, ტარიფებს განიხილავს და დაამტკიცებს გარე მარეგულირებელი ორგანო, რომ უზრუნველყოს მაქსიმალურად დაბალი ღირებულების და ამასთან გარანტირებული მომსახურება ფერმერებისთვის. რეგულირების ხარჯების დასაფარად ტარიფის შემადგენლობაში შევა ასევე მცირე გადასახადი რეგულირების ხარჯებისთვის., რომელიც პირდაპირ მარეგულირებელ ორგანოს უნდა გადაეხადოს.

საბითუმო ტარიფი შედგება ორი, ფიქსირებული და ცვლადი კომპონენტისგან. ფიქსირებული კომპონენტი ეფუძნება სასოფლო-სამეურნეო მიწის ფართობს ლოკალური საცალო წყლის მიწოდებელი ორგანიზაციის საზღვრებში, როგორც განსაზღვრულია მარეგულირებელი ორგანოს მიერ შპს-თვის გაცემულ საექსპლუატაციო ლიცენზიაში. ცვლადი კომპონენტი ეფუძნება მომხმარებლისთვის მიწოდებული გაზომილი წყლის მოცულობას. ტარიფის ეს კომპონენტი გაანგარიშდება ლოკალურ საცალო წყლის მიწოდებლისთვის მიწოდებული წყლის გაზომილი მოცულობის მიხედვით კონტრაქტში დადგენილი ერთეული განფასებების საფუძველზე.

საბითუმო ტარიფი შეიძლება მოიცავდეს მოგების ნაწილს, მაგრამ სანამ შპს სახელმწიფო საკუთრებაშია ეს ნაწილი ნულს შეადგენს. თუ შპს მოიზიდავს კერძო კაპიტალს, ტარიფის განაკვეთში შეიძლება გათვალისწინებული იქნეს ამ კაპიტალის დაფინანსების ნაწილი მარეგულირებელი ორგანოს ნებართვით. თუ შპს-ს რაიმე წილის მფლობელი კერძო სექტორის საწარმო გახდება, მარეგულირებელმა ორგანომ შეიძლება დაუშვას კერძო სექტორის წილის ეკვივალენტი მოგება კაპიტალზე.

საცალო მომსახურების განხორციელება

საცალო ტარიფებს დაადგენს წმო-ები საბითუმო ტარიფების გათვალისწინებით, რომელიც შეტანილია შპს-თან კონტრაქტში. საცალო ტარიფი ეფუძნება გრძელვადიანი ექსპლუატაციის და მოვლა-შენახვის ხარჯებს, საბითუმო წყლის მიწოდების ხარჯების ჩათვლით. ის შედგება

ფიქსირებული და ცვლადი კომპონენტებისგან. საცალო ტარიფი აიკრიფება ინდივიდუალური წყალმომხმარებლებისგან წმო-ების მიერ ან გამოყენებული წყლის მოცულობის ან წმო-ს მიერ არჩეული სხვა სისტემის შესაბამისად.

დროებითი ღონისძიების სახით, ზოგიერთ არარეაბილიტირებულ და არამოდერნიზებულ სისტემაზე, შპს-მ შეიძლება გააგრძელოს, როგორც საბითუმო, ასევე საცალო საირიგაციო მომსახურების განხორციელება ინდივიდუალური ფერმერებისთვის. ამ შემთხვევაში შპს მარეგულირებელ ორგანოს დასამტკიცებლად წარუდგენს ცალ-ცალკე საბითუმო და საცალო წყლის მიწოდების ტარიფებს და გააერთიანებს მათ იმ ფერმერების ბილინგთან, ვისაც პირდაპირ გაუწევს მომსახურებას. პირდაპირი მომსახურების გაწევა შეწყდება 5-7 წელიწადში, როდესაც ინდივიდუალურ მომხმარებლებს მომსახურებას გაუწევენ წმო-ები ან მსგავსი ლოკალური დონის საცალო მომსახურების მიმწოდებლები.

ფინანსური დახმარება

ეკონომიკური განვითარების მიზნების მისაღწევად საქართველოს მთავრობა ხელს შეუწყობს სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისთვის საჭირო რესურსების განვითარებას და სოფლად შემოსავლების უზრუნველყოფას საირიგაციო სისტემების რეაბილიტაციისთვის სუბსიდიების გამოყოფის გზით. ეს შეიძლება იყოს საბიუჯეტო ან დონორებისგან მიღებული სახსრები. სისტემების საწყისი რეაბილიტაციის გარდა, ფინანსური დახმარება შეიძლება საჭირო იყოს შემდგომ ეტაპზე საილარიზის შემცირების და სოფლად ეკონომიკური განვითარების უზრუნველსაყოფად ან იმის გამო, რომ სასოფლო-სამეურნეო წარმოების გაუმჯობესების მიუხედავად, ფერმერების მიერ გადახდილი თანხები არასაკმარისია მომსახურების ხარჯების სრულად დასაფარად.

იმ შემთხვევაში, თუ რწყვის სრული ღირებულება აღემატება წყალმომხმარებელთა გარკვეული კატეგორიის გადახდისუნარიანობას, საქართველოს მთავრობა ამ კატეგორიას გამოუყოფს ფინანსურ დახმარებას, რომ მათ შესძლონ მდგრადი საირიგაციო მომსახურების სრული ღირებულების გადახდა. ეს დახმარება შეიძლება განხორციელდეს სადებეტო ბარათზე სუბსიდიის თანხის განთავსებით. ამგვარ ბარათებს ფერმერები იყენებენ სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისთვის საჭირო მასალების შესაძენად და იღებენ მათ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სასოფლო-სამეურნეო პროექტების მართვის სააგენტოდან. ამ მოდელის უპირატესობა იმაშია, რომ დახმარება გაიცემა იმ ფერმერებზე, რომლებიც მართლა საჭიროებენ ამგვარ დახმარებას მეურნეობის მცირე ზომის ან დაბალი ღირებულების სასოფლო-სამეურნეო კულტურების წარმოების გამო, ხოლო დანარჩენი ფერმერები გადაიხდიან სრულ ღირებულებას. უარყოფითი მხარე იმაში მდგომარეობს, რომ ფერმერებს გაუჩნდებათ სტიმული, მოიყვანონ დაბალი ღირებულების სასოფლო-სამეურნეო კულტურები, არსებობს კორუფციის და მიკერძობის მეტი ალბათობა და ადმინისტრაციულად ამგვარი გადასახადები უფრო რთული სამართავია. ამასთან ერთად საჭიროა ზუსტი ინფორმაცია მიწის ნაკვეთების ზომების და მეურნეობების შემოსავლების შესახებ, რაც ამჟამად არ არის ხელმისაწვდომი.

აღსანიშნავია, რომ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ მართული სასუქებისა და სხვა მასალების სუბსიდირების ამჟამინდელი სქემის მოქმედების ვადა დასრულდა 2016 წლის ბოლოს. თუ საქართველოს მთავრობა მიიღებს საირიგაციო ტარიფების სუბსიდირების სქემას, ამის მიხედვით გახანგრძლივდება სასოფლო-სამეურნეო პროექტების მართვის სააგენტოს სქემაც.

ფინანსური დახმარების საჭიროების და ზოგადად ირიგაციის განვითარების პროექტების ზემოქმედების და ეფექტურობის შეფასების მიზნით სოფლის მეურნეობის სამინისტრო შეიტანს ცვლილებებს მონაცემთა შეგროვების პროგრამებში, რომ განაცალკევოს სტატისტიკური მონაცემები სარწყავი და ურწყავი მიწათმოქმედების შესახებ.

საჭირო რეფორმები

- გარე მარეგულირებელმა ორგანომ უნდა შეიმუშავოს საბითუმო წყლის მიწოდების ტარიფების მექანიზმი;
- საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ უნდა დახვეწოს სასოფლო-სამეურნეო სტატისტიკური მონაცემების შეგროვების პროცედურები, რომ განაცალკევოს მონაცემები სარწყავი და ურწყავი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მოდელების, მოსავლიანობის და წარმოების დონეების შესახებ.
- სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ უნდა შეისწავლოს ფერმერების შემოსავლები და გადახდისუნარიანობა;
- სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ უნდა შეიმუშავოს ცალკეული ფერმერებისთვის ფინანსური დახმარების მექანიზმი, შპს-ს და მისი მარეგულირებელი ორგანოს მიერ მოწოდებული ინფორმაციის საფუძველზე.

დარგის რეგულირება

რეზიუმე

შპს „საქართველოს მელიორაცია“ წარმოადგენს მონოპოლისტ მომსახურების პროვაიდერს, რომელსაც აქვს გადასახადების მიღების უფლება. აქედან გამომდინარე, აუცილებელია დამოუკიდებელი ზედამხედველობა იმ ხარჯებზე, რომლის დაკისრებასაც შპს აპირებს თავის კლიენტებზე ტარიფების სახით და ასევე შპს-ს მიერ წმო-ებისთვის ან უშუალოდ ფერმერებისთვის განხორციელებული მომსახურების ხარისხის მონიტორინგი და უზრუნველყოფა. ეს ამოცანა დაეკისრება ენერგეტიკის და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნულ კომისიას. იქ, სადაც არსებობს წმო-ები, კომისია დააწესებს საბითუმო ტარიფს წმო-ებისთვის. იქ, სადაც წმო-ები არ არის და შპს საბითუმოსთან ერთად, საცალო ტარიფებს აწესებს, მარეგულირებელი ორგანო ორივე ტარიფს განიხილავს.

მომსახურების ხარისხის რეგულირება შესაძლებელია შპს-ს და წმო-ებს შორის გაფორმებული კონტრაქტების სპეციალური დებულებების საშუალებით, სადაც

განსაზღვრული უნდა იყოს სანქციები შეთანხმებული საირიგაციო მომსახურების განუხორციელებლობის შემთხვევაში. ენერგეტიკის და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნულ კომისია გადაწყვეტს დავებს, რომლებიც შეიძლება წამოიჭრას შპს-ს და მის კლიენტებს შორის.

რეგულირების მესამე ასპექტია წმო-ებისთვის გადაცემული ინფრასტრუქტურის სათანადო მოვლა-შენახვა. ეს შეიძლება მიღწეული იქნეს კონტრაქტებში შესაბამისი დებულებების შეტანის და პერიოდული ერთობლივი ინსპექტირების საშუალებით.

განხილვა

ვინაიდან შპს „საქართველოს მელიორაცია“ წარმოადგენს მონოპოლისტ მომსახურების პროვაიდერს, აუცილებელია კლიენტებისთვის დადგენილი ტარიფების კონტროლის და დავების მოგვარების დამოუკიდებელი მექანიზმის ჩამოყალიბება. ეს უფლებამოსილება მიენიჭება ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნულ კომისიას. ამჟამად ეს კომისია არეგულირებს ელექტროენერჯის, ბუნებრივი აირის და სასმელი წყლის მიმწოდებელი კომპანიების საქმიანობას. ამ კომისიას ჰყავს სამი წევრი და 110 თანამშრომელი, აქვს დიდი გამოცდილება და ცოდნა. კომისიის წლიური ბიუჯეტი არის 8 მილიონი ლარი, რომელსაც ის იღებს რეგულირების საფასურის ფორმით კომპანიებისგან და შესაბამისად დამოუკიდებელია ცენტრალური ბიუჯეტისგან.

ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნულ კომისია შპს-თან მიმართებაში ოთხ მარეგულირებელ ფუნქციას შეასრულებს. ესენია (1) ლიცენზირება (2) ტარიფების დადგენა; (3) დავების გადაწყვეტა (4) მომსახურების რეგულირების ხარისხი. ტარიფის დადგენისას კომისია განიხილავს შპს-ს მიერ წარმოდგენილ ფინანსურ წინადადებს და შემოთავაზებულ ტარიფებს და დაადგენს დასაშვებ (ან ზღვრულ) ტარიფებს. ვინაიდან კომისიას უკვე ჰყავს ტარიფების განსაზღვრის სპეციალისტები, რეგულირების ხარჯი მხოლოდ მცირედ გაიზრდება.

რესურსების საერთო საორგანიზაციო დაგეგმვის (ERP) საბუღალტრო აღრიცხვის შემოღება შპს-ში ხელს შეუწყობს დეტალური ინფორმაციის უზრუნველყოფას შპს-ს საოპერაციო ხარჯების შესახებ პირველ პერიოდში. ამგვარი ინფორმაცია უაღრესად მნიშვნელოვანია მარეგულირებელი ორგანოს მიერ ტარიფების განხილვისათვის. ორივე ზემოაღნიშნული მოდელისთვის საჭირო იქნება სპეციალური ტრენინგები პერსონალისთვის საირიგაციო ტარიფის დადგენის და მომსახურების განხორციელების საკითხებში. ასევე აუცილებელი იქნება გარე ფირმის დაქირავება შპს-ს ანგარიშების ანალიზის და ხარჯების საფუძვლიანობის განხილვის მიზნით, თუ ამგვარ ფირმას ექნება სათანადო კვალიფიკაცია და მისი მომსახურების ხარჯები ნაკლები იქნება, ან იმ შემთხვევაში, თუ გასაანალიზებელი საკითხი რთულია და საჭიროებს მაღალკვალიფიციური სპეციალისტების გარედან მოწვევას.

ლოკალურ დონეზე წმო-ების ერთ-ერთი უპირატესობა იმაშია, რომ ისინი თვითრეგულირებადია. წმო-ს ფარგლებში ფერმერები განსაზღვრავენ მომსახურების რა

ხარისხი სურთ და რამდენად ხელმისაწვდომია ის მათთვის, წმომ-ს შიდა მმართველობითი სტრუქტურის საშუალებით ადგენენ ტარიფებს და მონიტორინგს უწევენ მომსახურებას. თუ მომსახურება არ შეესაბამება დადგენილ დონეს წმომ-ს გამგეობამ უნდა დააყენოს წმომ-ს დაქირავებული მენეჯერის პასუხისმგებლობის საკითხი და მიიღოს შესაბამისი ზომები, მენეჯერის გათავისუფლების ჩათვლით. თუ გამგეობა ვერ მიიღებს საჭირო ზომებს, წმომ-ს წევრებს შეუძლიათ რიგგარეშე საერთო კრების მოწვევა და გამგეობის გამოცვლა.

რეგულირების შიდა მექანიზმის გარდა, აუცილებელია წმომ-ების გარე კონტროლი, რომ მართვის პროცედურები სამართლიანი და გამჭვირვალე იყოს. ზედამხედველი უწყების ამოცანაა, რომ წმომ სათანადოდ აწარმოებდეს საბუღალტრო აღრიცხვას და კანონმდებლობის შესაბამისად ახორციელებდეს თავის საქმიანობას, მაგალითად, პერიოდულად ატარებდეს გამგეობის შეხვედრებს და საერთო კრებებს. წმომ-ს ზედამხედველ უწყებას არა აქვს უფლება გადასინჯოს წმომ-ს მიერ კანონიერად მიღებული გადაწყვეტილება ან წმომ-ს გადაწყვეტილება თავისი გადაწყვეტილებით ჩაანაცვლოს. ზედამხედველი უწყების მოვალეობები ძირითადად მოიცავს წმომ-ს ანგარიშების და წარდგენილი დოკუმენტაციის ყოველწლიურ შემოწმებას, მაგრამ ასევე ითვალისწინებს ინსპექტირებას ჩატარებას, თუ აღმოჩენილი იქნა რაიმე დარღვევა ან ეს ინსპექტირება მოითხოვს წმომ-ს წევრებმა. საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტრო მომავალში მიიღებს გადაწყვეტილებას თუ სად შეიქმენება წმომ-ების მონიტორინგის და ზედამხედველობის ერთეული.

საირიგაციო და სადრენაჟო ინფრასტრუქტურის მესაკუთრის კიდევ ერთი ამოცანაა სხვა მხარისთვის გადაცემული ინფრასტრუქტურის განადგურების თავიდან აცილება. აუცილებელია სტანდარტების დადგენა და რეგულარული ერთობლივი ინსპექტირების განხორციელება და ეს დებულებები შეტანილი იქნება შპს-ს და მის კლიენტებს შორის გასაფორმებელ კონტრაქტებში.

საჭირო რეფორმები

- საქართველოს მთავრობამ ენერჯეტიკის და წყალმომარაგების მარეგულირებელ კომისიას უნდა დააკისროს საირიგაციო საბითუმო მომსახურებაზე პასუხისმგებლობა;
- კომისიამ უნდა გააძლიეროს თავისი პოტენციური ირიგაციის დარგში კონტრაქტების და ტარიფების სპეციალისტების მოზიდვით, საჭიროებისამებრ გარე პარტნიორების დახმარებით;
- შპს ლოკალური მომსახურების მიმწოდებლებისთვის შეიმუშავებს მომსახურების კონტრაქტის ნიმუშს, რომელიც უნდა მოიცავდეს საირიგაციო მომსახურების სტანდარტებს, ინფრასტრუქტურის ფიზიკური მდგომარეობის სტანდარტებს და ინსპექტირების პროცედურებს მარეგულირებელი ორგანოს მიერ დასამტკიცებლად.

8. განხორცილება

საჭირო რეფორმები

ზემოთ წარმოდგენილი მსჯელობის გათვალისწინებით აუცილებელია იურიდიული და ადმინისტრაციული ზომების გატარება სიცოცხლისუნარიანი და დინამიკური სარწყავი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ჩამოყალიბების მიზნით. ეს მოიცავს წინა თავებიდან ამოღებული შემდეგი რეფორმების გატარების აუცილებლობას.

ირიგაციის გაფართოება

- შპს-ში ინვესტიციების სკრინინგის ერთეულის ჩამოყალიბება, რომელიც პასუხის აგებს შემოთავაზებული საინვესტიციო პროექტების ჰიდროლოგიურ, გეოლოგიურ და ფინანსურ ანალიზზე;
- სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ უნდა უზრუნველყოს ჰიდრომეტეოროლოგიური სამსახურის მიერ შეგროვებული მდინარეების ხარჯების შესახებ ინფორმაციის ხელმისაწვდომობა, რაც შესაძლებელს გახდის სკრინინგის ჩატარებას;
- სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ უნდა მოახდინოს ინიცირება საქართველოს მთავრობასთან გრუნტის წყლების პოტენციალის შესწავლისა და განხორციელოს პროგრამები, რომლებიც ხელს შეუწყობენ გრუნტის წყლების ათვისებას კერძო პირების მიერ და წვეთური რწყვის სისტემების დანერგვას, ასევე მცირე რეზერვუარების მოწყობას წვეთური მორწყვის სისტემისთვის;
- შპს-მ უნდა გაამდიეროს შესაბამისი ერთეული, რაც მისცემს ამ უკანასკნელს საშუალებას უფრო აქტიურად განხორციელოს საირიგაციო სისტემების რეაბილიტაციის ხარისხის მონიტორინგი;

- შპს-მ უნდა მოამზადოს სახელმძღვანელო წყლის აღრიცხვის და კონტროლის სისტემების მოდერნიზაციის ინვესტიციებისთვის და უნდა შეიმუშავოს სარეაბილიტაციო სისტემების ზედა რიგის ინფრასტრუქტურის ექსპლუატაციის გეგმები.

ზედა რიგის სისტემების მართვა

- სოფლის მეურნეობის სამინისტრო ჩამოაყალიბებს შპს-ს სამეთვლყურეო საბჭოს რომელშიც შევლენ სახელმწიფო და არასახელმწიფო სექტორის წარმომადგენლები;
- შპს შექმნის მონაცემებზე დაფუძნებულ მართვის სისტემებს ყველა რეაბილიტირებულ სისტემაზე და ხელს შეუწყობს პერსონალის პოტენციალის განვითარებას მათი უფრო ეფექტურად გამოყენების მიზნით.

ადგილობრივი დონის სისტემების მართვა

- საქართველოს მთავრობამ უნდა მიიღოს კანონი წმო-ების შესახებ ან უფრო ფართო შინაარსის მელიორაციის კანონი, რომელშიც შევა წმო-ების შესახებ დებულებები. ეს შესაძლებელს გახდის წმო-ების ჩამოყალიბებას და ფუნქციონირებას;
- მარეგულირებელი ორგანოს თანხმობით შპს-მ უნდა გამოაცხადოს საირიგაციო ტარიფების ახალი სისტემა, რომლის მიხედვით გადასახადები წმო-ების მომსახურების შემთხვევაში გაცილებით დაბალი იქნება, ვიდრე შპს-ს მხრიდან პირდაპირი მომსახურების შემთხვევაში;
- სოფლის მეურნეობის სამინისტრო ჩამოაყალიბებს წმო-ების მხარდაჭერის ერთეულს წმო-ების ჩამოყალიბების და დახმარების მიზნით ქვეყნის ყველა საირიგაციო სისტემაზე;
- შპს თავის თავზე აიღებს ყველა სახელმწიფო საირიგაციო სისტემის მართვის პასუხისმგებლობას, რაც მისცემს მას საშუალებას ადგილობრივი დონის სისტემებზე უფლებები გადასცეს წმო-ებს და გადაცემის შემდეგ განახორციელოს მათი მდგომარეობის მონიტორინგი.

რწყვის ტარიფები

- მარეგულირებელმა ორგანომ უნდა შეიმუშავოს საბითუმო ტარიფების სისტემა;
- სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ უნდა გადასინჯოს სასოფლო-სამეურნეო სტატისტიკური მონაცემების შეგროვების პროცედურები, რომ განაცალკევოს მონაცემები სარწყავი და ურწყავი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მოდელების, მოსავლიანობის და წარმოების დონეების მიხედვით.
- სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ უნდა შეისწავლოს ფერმერების შემოსავლები და გადახდისუნარიანობა;

- სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ უნდა შეიმუშავოს ცალკეული ფერმერებისთვის ფინანსური დახმარების მექანიზმი შპს-ს და მარეგულირებელი ორგანოს მიერ წარმოდგენილი ინფორმაციის საფუძველზე.

დარგის რეგულირება

- საქართველოს მთავრობამ წყალმომარაგების და ენერგეტიკის მარეგულირებელ კომისიას უნდა დააკისროს საირიგაციო საბითუმო მომსახურებაზე პასუხისმგებლობა
- კომისიამ უნდა გააძლიეროს თავისი პოტენციური ირიგაციის დარგში კონტრაქტების და ტარიფების სპეციალისტების მოზიდვით, საჭიროებისამებრ გარე პარტნიორების დახმარებით;
- ლოკალური მომსახურების მიმწოდებლებისთვის შპს შეიმუშავებს მომსახურების კონტრაქტის ნიმუშს, რომელიც უნდა მოიცავდეს მოსახურების სტანდარტებს, ინფრასტრუქტურის ფიზიკური მდგომარეობის სტანდარტებს და ინსპექტირების პროცედურებს ენერგეტიკის და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის მიერ დასამტკიცებლად.

სტრატეგიის ღონისძიებების განხორციელებაზე პასუხისმგებლობა

8.1 ცხრილში წამოთვლილია სტრატეგიის ძირითადი ღონისძიებები და მათ გატარებაზე პასუხისმგებელი მხარეები.

ცხრილი 8.1 ღონისძიებათა განხორციელების მატრიცა

ამოცანა	ქმედება	განმახორციელებელი				
		საქართველოს მელიორ.	სოფ. მეურ. სამინისტ.	სემეკი	საქ. მთავრობა	პარლამენტი
განვითარება						
1	საინვესტიციო სკრინინგის ერთეულის დაფუძნება	X				
2	წვდომა მდინარის დინების ჰიდრომეტრიულ მონაცემებზე		X		X	
3	გრუნტის წყლების კვლევის ინიცირება		X			
4	სამშენებლო ზედამხედველობის გაძლიერება	X				
5	სისტემის მოდერნიზაციის გეგმის	X				

	მომზადება					
მაგისტრალური სისტემის მენეჯმენტი						
6	შპს საქართველოს მელორაციის სამეთვალყურეო საბჭოს შექმნა		X			
7	მონაცემებზე დაფუძნებული საირიგაციო მენეჯმენტის სისტემის დანერგვა	X				
მენეჯმენტი ლოკალურ დონეზე						
8	წყალმომხმარებელთა ახალი კანონის მომზადება და მიღება	X	X		X	X
9	ახალი სატარიფო სისტემის მიღება	X		X		
10	წყალმომხმარებელთა მხარდამჭერი ერთეულის შექმნა	X	X			
11	სახელმწიფოს კუთვნილი ყველა საირიგაციო სისტემის შპს საქართველოს მელორაციაში გაერთიანება				X	
ტარიფები						
12	ტარიფებისა და რეგულაციების ახალი სისტემის მომზადება			X		
13	სასოფლო-სამეურნეო სტატისტიკური მონაცემების შეგროვების გადასინჯვა სარწყავი და ურწყავი მიწათმოქმედების განსაცალკევებლად		X			
14	ფერმერების მიერ საირიგაციო ტარიფების გადახდის უნარის შეფასება		X			
15	ფერმერებისთვის ფინანსური დახმარების მექანიზმის შემუშავება	X	X		X	
რეგულირება						
16	მარეგულირებელი კომისიისთვის საბითუმო საირიგაციო მომსახურების რეგულირების დაკისრება				X	X
17	მარეგულირებელი კომისიის პოტენციალის გაძლიერება საირიგაციო		X	X		

	სექტორის რეგულირებისთვის				
18	სანიმუშო მომსახურების კონტრაქტების შემუშავება წმომ-ებისთვის, რომელშიც გათვალისწინებული იქნება ინფრასტრუქტურის მდგომარეობის რეგულირება	X	X	X	

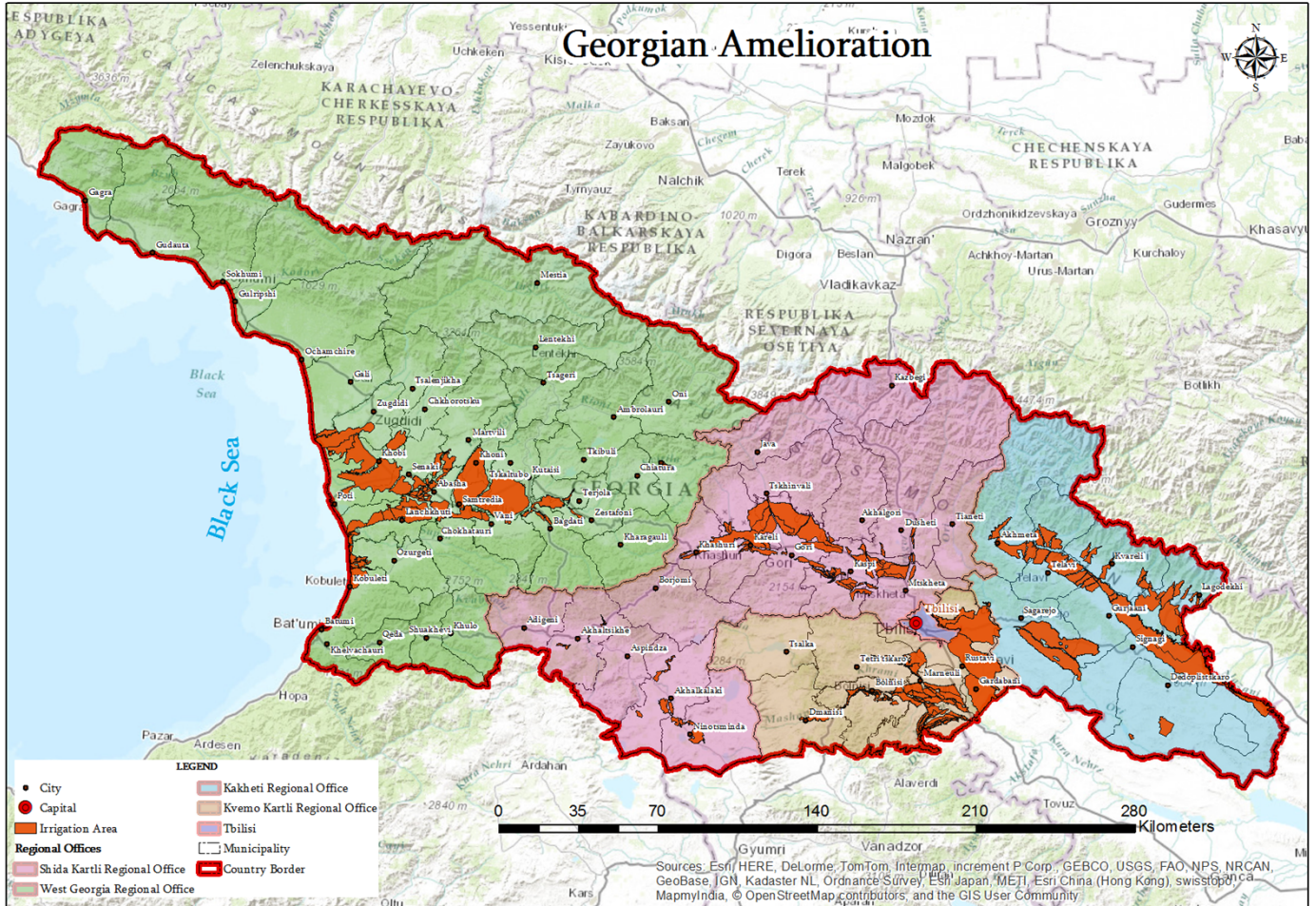
შემდგომი ნაბიჯები

რეფორმის პროცესის შემდგომი ნაბიჯია სამოქმედო გეგმის მომზადება, რომელშიც გათვალისწინებული იქნება საჭირო სამართლებრივი ინსტრუმენტების შემუშავება, სისტემების ექსპლუატაციის გეგმები და სახელმძღვანელო პრინციპები, პოტენციალის განვითარება, რომელიც საჭიროა ახალი პროცედურების და პრაქტიკის ეფექტურად განსახორციელებლად. პოტენციალის განვითარებაში დახმარება ძირითადად მიმართული იქნება შპს-კენ და განხორციელდება შპს-ს საშუალებით. ზოგადი საჭიროებებია:

- დახმარება ჰიდრომელიორაციის ახალი კანონის და წმომ-ების შესახებ კანონის მომზადებაში;
- კომპიუტერული აღჭურვილობა, ტრეინინგი და დახმარება წმომ-ების მხარდაჭერის ახალი ერთეულისთვის;
- კომპიუტერული აღჭურვილობა, ტრეინინგი და დახმარება შპს-ს ახალი სარეაბილიტაციო პროექტების სკრინინგის ერთეულისთვის;
- გარემოს ეროვნული სააგენტოს ჰიდრომეტრულ სამსახურთან თანამშრომლობა ბოლოდროინდელი მონაცემების მისაღებად;
- სახელმძღვანელო პრინციპების მომზადება სისტემების მოდერნიზაციისთვის;
- ტრეინინგი ბიუჯეტის შედგენის და გრძელვადიანი დაგეგმვის საკითხებში სამინისტროს, შპს-ს სერვის-ცენტრების და დეპარტამენტების ხელმძღვანელებისთვის;
- თანამედროვე ხარჯშომი მოწყობილობების და მონაცემთა შეგროვების სისტემების მონტაჟი მსხვილი საირიგაციო სისტემების ძირითად წერტილებში;
- შპს-ს სერვის-ცენტრის პერსონალის ტრეინინგი საინფორმაციო სისტემების გამოყენებაში;
- შერჩეულ სისტემაზე მართვის ავტომატიზაციის პილოტ-პროექტის განხორციელება;
- შპს-ს სერვის-ცენტრის პერსონალის ტრეინინგი მოვლა-შენახვის და აქტივების მართვის საკითხებში;

შპს და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო განსაზღვრავენ პოტენციალის განვითარების კონკრეტულ საჭიროებებს უცხოელი კონსულტანტების დახმარებით (თუ საჭირო იქნება). ასევე აუცილებელია ინტენსიური დახმარება წმომ-ების განვითარებისთვის.

დანართი 1. სარწყავი ფართობები და შპს-ს რეგიონული საზღვრები

დანართი 2. სარეაბილიტაციო სისტემების სკრინინგის მეთოდოლოგია

რეზიუმე

შესაბამისობის კრიტერიუმები [რომლებსაც სისტემა აკმაყოფილებს ან ვერ აკმაყოფილებს]

1. საკმარისი რაოდენობის წყლის ხელმისაწვდომობა
2. ტექნიკური მტყუნების რაიმე მნიშვნელოვანი რისკის არარსებობა (სეისმური, ტრანსსასაზღვრო წყალმომარაგება)
3. წყლის მიწოდება-განაწილებაზე გაფორმებული კონტრაქტების რაოდენობა ფერმერებთან ან ფერმერთა ადგილობრივ ორგანიზაციებთან (ამჟამად მოქმედი სისტემები).

ეკონომიკური და ფინანსური კრიტერიუმებით შემდგომ შეფასებას ექვემდებარება მხოლოდ ის სისტემები, რომლებიც აკმაყოფილებს ზემოთ ჩამოთვლილ კრიტერიუმებს.

4. ეკონომიკური სიცოცხლისუნარიანობა
5. ფინანსური მდგრადობა

შესაბამისი სისტემების პრიორიტეტიზაცია (რეიტინგი)

1. იმ ფერმერების პროცენტული ოდენობა, რომლებსაც ამჟამად გაფორმებული აქვთ კონტრაქტი წყლის მიწოდებაზე და იხდიან გადასახადებს (მნიშვნელობის კოეფიციენტი 15%)
2. ეკონომიკური სიცოცხლისუნარიანობა (მნიშვნელობის კოეფიციენტი 50%)
3. სიღარიბეზე ზემოქმედება (მნიშვნელობის კოეფიციენტი 35%)

შენიშვნები

- პირველ რიგში სისტემა შეფასდება პირველი სამი შესაბამისობის კრიტერიუმის მიხედვით. ის სისტემები, რომლებიც აკმაყოფილებს შესაბამისობის კრიტერიუმებს შეფასდება მე-4 და მე-5 კრიტერიუმების მიხედვით. ის სისტემები, რომლებიც ხუთივე კრიტერიუმს დააკმაყოფილებს, გადავა პრიორიტეტიზაციის ეტაპზე.
- სადრენაჟო სისტემებისთვის საჭირო იქნება შერჩევის ცალკე სისტემის გამოყენება.

შესაბამისობის კრიტერიუმები (რომლებსაც სისტემა ან აკმაყოფილებს ან ვერ აკმაყოფილებს)

1. საკმარისი რაოდენობის წყალურუნველყოფა ($RWS_s > 2.0$; $RWS_m > 1.5$)

განმარტება

- ფარდობითი წყალმომარაგება (RWS) = წყაროში ხელმისაწვდომი წყლის მოცულობას/კულტურების ჯამური წყალმოთხოვნილება.
- $RWS_s = RWS$ მთელი სავეგეტაციო პერიოდისთვის; $RWS_m = RWS$ სავეგეტაციო პერიოდის თითოეული თვისთვის.
- წყალუზრუნველყოფის გაანგარიშება ეფუძნება მდინარეში წყლის ხარჯის გაზომვის წარსულ მონაცემებს, ზედა ბიეფში არსებული ჰიდროელექტროსადგურების ზემოქმედების გათვალისწინებით.
- წყალუზრუნველყოფა სისტემის წყალამღებ კვანძში გაანგარიშდება ქვედა ბიეფში ირიგაციისთვის, მუნციპალური, გარემოსდაცვითი და სხვა მიზნებისთვის წყალმოთხოვნილების გამოკლებით.
- სამინისტროს/კომპანიას სურვილისამებრ შეუძლია RWS სამიზნე სიდიდეების რეგულირება ყველა განხილულ სისტემასთან მიმართებაში.

შენიშვნები

- ფარდობითი წყალმომარაგების (RWS) სიდიდე თითოეული სისტემისთვის გაანგარიშდება ბოლო პერიოდის საშუალო წყალმისაწვდომობის გაყოფით გაანგარიშებულ კულტურების წყალმოთხოვნილებაზე (პოტენციური ევაპოტრანსპირაცია -PET) სისტემის რეაბილიტაციის შემდგომი პერიოდის სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მოდელის საფუძველზე. არსებობს სპეციალური პროგრამული უზრუნველყოფა ამ გაანგარიშებების განსახორციელებლად. ამის შემდეგ განისაზღვრება კრიტერიუმი, მაგალითად, რომ RWS უნდა შედგენდეს > 2.0 სავეგეტაციო სეზონისთვის და ვთქვათ, > 1.5 -ს სავეგეტაციო სეზონის თითოეული თვისთვის.
- ამ მიდგომის საშუალებით ავტომატურად დაჯამდება და გათვალისწინებული იქნება სისტემაში წყლის დანაკარგი და არ იქნება საჭირო ტექნიკური ეფექტურობის შესახებ ცალკე ვარაუდების შემუშავება.
- მაგალითად, 2.0 RWS ნიშნავს, რომ მდინარეში ხელმისაწვდომი წყლის ოდენობა ორჯერ აღემატება ფერმერთა კულტურების წყალმოთხოვნილებას და დანარჩენი ოდენობა უზრუნველყოფს ტექნიკური და წყლის მართვის დეფექტებით გამოწვეული დანაკარგების კომპენსირებას და უსაფრთხოების მარაგს.
- ყოველთვიური კრიტერიუმი ნაკლებად მკაცრია, ვინაიდან ივარაუდება, რომ წყლის შედარებით ინტენსიური მართვა კრიტიკული მნიშვნელობის პერიოდებში შეამცირებს წყლის დანაკარგს და არამიზნობრივ გამოყენებას.
- ყოველთვიური მარაგის გაანგარიშებისას გათვალისწინებული იქნება ზედა ბიეფში ჰიდროელექტროსადგურის რეზერვუარიდან ტიპიური წყალგაშვების გრაფიკი. ქვედა ბიეფში წყალმოთხოვნილება (ტრანსსასაზღვრო მოთხოვნების ჩათვლით) უნდა

გამოაკლდეს მდინარეში წყლის ხარჯს წყალაღების წერტილში და მივიღებთ ნეტო წყალუზრუნველყოფას.

2. ტექნიკური მტყუნების სერიოზული რისკის არარსებობა

განმარტება

- ტექნიკური მტყუნება ნიშნავს ძირითადი კონსტრუქციის, როგორცაა მაგისტრალური არხი ან კაშხალი, ჩამონგრევას ან დარღვევას. სერიოზული რისკი ნიშნავს, რომ არსებობს რთულად გასასწორებელი და დიდ ხარჯებთან დაკავშირებული ტექნიკური მტყუნების წარმოქმნის საფუძვლიანი შესაძლებლობა. მაგალითად, კონსტრუქციები, რომლებიც განლაგებულია აქტიურ სეისმურ ზონაში, არასტაბილურ გრუნტზე ან არამდგრად საფუძველზე.

შენიშვნები

- რისკების შეფასება მოხდება სისტემის საპროექტო დოკუმენტაციის განხილვის, შემსწავლელი ვიზიტების და გაერთიანებული სამელიორაციო სისტემის კომპანიის ადგილობრივ თანამშრომლებთან დისკუსიების საფუძველზე და განისაზღვრება „რისკის არსებობა/არარსებობა“.

3. კონტრაქტები ადგილობრივ ფერმერებთან³¹

განმარტება

- გაერთიანებული სამელიორაციო სისტემების კომპანიას გაფორმებული აქვს კონტრაქტები სისტემის ამჟამინდელი მომსახურების ფართობის მინიმუმ 50%-ზე მცხოვრებ ფერმერებთან. კონტრაქტები შეიძლება გაფორმებული იყოს ინდივიდუალურ ფერმერებთან, ან ფერმერების რაიმე სახის გაერთიანებასთან.

შენიშვნები

- „ამჟამინდელი სარწყავი ფართობი“ წარმოადგენს ფართობს, რომელსაც აქვს სათანადო წყალმომარაგება და მუშა მდგომარეობაში მყოფი განამაწილებელი სისტემა, რომელსაც შეუძლია ამ ფართობზე წყლის მიწოდების უზრუნველყოფა.

³¹ იმ შემთხვევაში, თუ სისტემა სრულიად გამოსულია მწყობრიდან, აუცილებელია განსხვავებული პროცედურის გამოყენება, მაგალითად ფერმერებთან შეხვედრა, დაინტერესების შესაფასებლად

4. ეკონომიკური სიცოცხლისუნარიანობა

განმარტება

- მოგების შიდა ნორმა (EIRR) > 10%.
- ნეტო მიმდინარე ღირებულება (NPV) > 0

შენიშვნები

- ეკონომიკური სიცოცხლისუნარიანობა განისაზღვრება ეკონომიკური მოგების შიდა ნორმის (EIRR) და ნეტო მიმდინარე ღირებულების (NPV) საფუძველზე.
- აუცილებელია მოსავლიანობის და ნეტო მოგების სტანდარტული სიდიდეების განსაზღვრა სასოფლო-სამეურნეო კულტურების მიხედვით, რაც ხელს შეუწყობს ეკონომიკურ სკრინინგს.
- სენსიტიურობის ანალიზის შედეგად არ უნდა იქნეს გამოვლენილი სერიოზული რისკები ეკონომიკური სიცოცხლისუნარიანობის მიღწევისთვის.
- ფინანსთა სამინისტროს/სოფლის მეურნეობის სამინისტროს შეუძლია განსაზღვროს ეკონომიკური მოგების შიდა ნორმის მინიმუმი.
- ამჟამად გაერთიანებული სამელორაციო სისტემების კომპანია ავტომატურად აღარ უარყოფს სატუმბიან სისტემებს და ამტკიცებს, რომ ამგვარი სისტემები სიცოცხლისუნარიანია წვეთოვანი რწყვის სისტემებთან კომბინაციაში, თუ ფერმერები მოისურვებენ ამგვარ სისტემებში ინვესტირებას. სისტემების სიცოცხლისუნარიანობა უნდა დადასტურდეს ეკონომიკურ ანალიზში.

5. ფინანსური მდგრადობა

განმარტება

- მთლიანი მოგების ზრდა (GM) > 2 -ჯერ სისტემის ექსპლუატაციის და მოვლა-შენახვის ხარჯებთან შედარებით.

შენიშვნები

- ამის მიზანია, რომ სისტემის ექსპლუატაციის და მოვლა-შენახვის ხარჯების სრულად დაფარვასთან ერთად, უზრუნველყოფილი იქნეს ფერმერების მთლიანი მოგების ზრდა, როგორც ექსპლუატაციის ინიციატივა.
- განმარტებაში მოცემული სიდიდე 2 ასახავს თანაბარ განაწილებას სამელორაციო სისტემების კომპანიის დამატებით ღირებულებას და ფერმერებს შორის. ეს სიდიდე შეიძლება გაზარდოს სამელორაციო სისტემების კომპანიამ/სამინისტრომ, მაგრამ არ უნდა იქნეს 2-ზე ქვემოთ შემცირებული.

- მდგრადობა განისაზღვრება მხოლოდ საექსპლუატაციო ხარჯების თვალსაზრისით. იმ სახსრებიდან დაფინანსებული ინვესტიციებისთვის, რომლებიც კაპიტალის ხარჯების ანაზღაურებას საჭიროებენ, აუცილებელი იქნება ხარჯების განსაზღვრების მოდიფიცირება.

შესაბამისი სისტემების პრიორიტეზაცია (რეიტინგი)

1. ფერმერები, რომლებთანც გაფორმებულია წყლის მიწოდების კონტრაქტები და იხდიან საირიგაციო მომსახურების გადასახადს (მნიშვნელობის კოეფიციენტი 15%)

განმარტება

- სისტემის მომსახურების ფართობის პროცენტი, რომელსაც ამუშავებენ ის ფერმერები, ვისთანაც მელიორაციის კომპანიას გაფორმებული აქვს კონტრაქტები და რომლებიც იხდიან სამელიორაციო მომსახურების გადასახადს.

შენიშვნები

- ქულები ეფუძნება ზემოთ განსაზღვრული ფართობის პროცენტულ ოდენობას განსახილველი სისტემის ფართობთან მიმართებაში და 1-ელი კრიტერიუმის მნიშვნელობის კოეფიციენტს.
- ეს კრიტერიუმი უპირატესობას ანიჭებს იმ სისტემებს, რომლებიც ნაწილობრივ მაინც, მუშა მდგომარეობაშია. ის ასევე გვიჩვენებს რამდენად დაინტერესებული არიან ფერმერები სარწყავი მიწათმოქმედებით და რამდენად იხდიან საირიგაციო მომსახურების გადასახადს.
- მუშა მდგომარეობაში მყოფი სისტემების უმრავლესობის რეაბილიტაციის შემდეგ ამ კრიტერიუმის მნიშვნელობა უნდა შემცირდეს ან ეს კრიტერიუმი უნდა გადაისინჯოს, ვინაიდან საჭირო იქნება ყურადღების გადატანა მწყობრიდან სრულებით გამოსულ სისტემებზე.
- ქვემოთ წარმოდგენილია ამ კრიტერიუმის გამოყენების მაგალითი.

ფერმერთა დაინტერესება

მნიშვნელობის კოეფიციენტი 15%

სისტემა	კონტრაქტია ნი და გადამხდე- ლი ფერმერ- ების ფართობი	ქულ- ები	შეწონილი ქულები
A	78%	78	12
B	52%	52	8
C	100%	100	15
D	86%	86	13
E	40%	40	6
F	22%	22	3

2. ეკონომიკური სიცოცხლისუნარიანობა (მნიშვნელობის კოეფიციენტი 50%)

განმარტება

- ნაწილი 1: ეკონომიკური მოგების შიდა ნორმა (EIRR) (მნიშვნელობის კოეფიციენტი 25%)
- ნაწილი 2: ნეტო მიმდინარე ღირებულება (NPV) 10% დისკონტით (მნიშვნელობის კოეფიციენტი 25%)

შენიშვნები

- 1-ელი ნაწილის ქულები ეფუძნება ეკონომიკური მოგების შიდა ნორმას (EIRR) ყველაზე მაღალ EIRR -თან მიმართებაში და მე-2 კრიტერიუმის 1-ელი ნაწილის მნიშვნელობის კოეფიციენტს;
- მე-2 ნაწილის ქულები ეფუძნება ნეტო მიმდინარე ღირებულებას (NPV) და მე-2 კრიტერიუმის მე-2 ნაწილის მნიშვნელობის კოეფიციენტს;
- მთლიანი ქულები ეფუძნება კრიტერიუმის 1-ელი და მე-2 ნაწილის შეწონილი ქულების ჯამს;
- ქვემოთ წარმოდგენილია ამ კრიტერიუმის გამოყენების მაგალითი.

ეკონომიკური სიცოცხლისუნარიანობა

სისტემა	EIRR	ქულა	შეწონილი ქულა	NPV (1000 აშშ დოლარი)	ქულა	შეწონილი ქულა	ჯამური შეწონილი ქულა
			25%			25%	50%
A	55%	86	21	25 000	46	12	33
B	38%	59	15	17 000	31	8	23
C	16%	25	6	54 000	100	25	31
D	64%	100	25	15 000	28	7	32
E	45%	70	18	30 000	56	14	31
F	14%	22	5	43 000	80	20	25

3. სიღარიბეზე ზემოქმედება (მნიშვნელობის კოეფიციენტი 35%)

განმარტება

- 1-ელი ნაწილი: ბენეფიციარი ფერმერების რაოდენობა 100ჰა-ზე (მნიშვნელობის კოეფიციენტი 15%)
- მე-2 ნაწილი: რეაბილიტაციის ხარჯები ჰა-ზე (მნიშვნელობის კოეფიციენტი 10%)

შენიშვნები

- ქულები ეფუძნება კრიტერიუმის 1-ელი და მე-2 ნაწილის შეწონილ ქულის ჯამს.
- ბენეფიციარების რაოდენობის შეფასება კარგი საშუალებაა მიწის საკუთრების თვალსაზრისით ყველაზე ღარიბი ფერმერების დასაგენად. თუმცა ყველაზე მცირემიწიანი ფერმერებისთვის პრიორიტეტის მინიჭებას თავისი უარყოფითი მხარეებიც აქვს, ვინაიდან ასეთი ფერმერები შეიძლება ნაკლებად იყვნენ დაინტერესებული გადასახადების გადახდით. ამ ინდიკატორის კიდევ ერთი სისუსტე იმაში მდგომარეობს, რომ მიწის ხარისხი ძალიან განსხვავებულია სხვადასხვა რეგიონებში და შესაბამისად მიწის ნაკვეთის ზომის მიხედვით შედარება არაზუსტი შეიძლება აღმოჩნდეს. მესამე უარყოფითი ასპექტია ის, რომ ეს შეფასება ითვალისწინებს მხოლოდ უშუალო სასოფლო-სამეურნეო სარგებლის განაწილებას და უგულებელყოფს ისეთ პოზიტიურ ზემოქმედებას, როგორცაა სოფლის მეურნეობაში, სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისთვის საჭირო მასალების წარმოებაში და

გადამამუშავებელ საწარმოებში დასაქმებას. აღნიშნულის მიუხედავად, შერჩევის ეს კრიტერიუმი მაინც გამოიყენება მისი სიმარტივის და პოლიტიკოსთა მხრიდან მისი მოწონების გამო.

- აღსანიშნავია, რომ ეს კრიტერიუმი გამოყენებული უნდა იქნეს თითოეული პროექტის საკუთრებაში არსებულ ფართობთან და არა მეურნეობის ფართობთან მიმართებაში. ეს ფართობები შეიძლება განსხვავებული იყოს იჯარის და კოოპერატიული საქმიანობის გათვალისწინებით.
- საირიგაციო მიწის ფართობის 1ჰა-ზე საჭირო ინვესტიციის კრიტერიუმი, EIRR-ის გაანგარიშების მიუხედავად, ხელს უწყობს პროექტის ფინანსების უფრო დიდ ფართობზე და მეტ ბენეფიციარს შორის განაწილებას. ამასთან ერთად, ძვირიანი პროექტები, როგორც წესი, უფრო რთულია და შესაბამისად უფრო სარისკო, ვინაიდან მეტი ვარაუდი უნდა გაკეთდეს და მეტი საფრთხე არსებობს, რომ პრობლემები იჩენს თავს. ეს კრიტერიუმი შეზღუდავს იმ პროექტების რაოდენობას, რომლებშიც გათვალისწინებულია ახალი რეზერვუარების მშენებლობა, თუმცა სრულად არ გამორიცხავს ამგვარ პროექტებს.
- ქვემოთ წარმოდგენილია ამ კრიტერიუმის გამოყენების მაგალითი.

სისტემა	ფერმერთა რაოდენობა (#/100 ჰა)	ქულები	შეწონილი ქულები	რეაბილიტაციის ხარჯები (\$/ჰა)	რეაბილიტაციის ხარჯები (ჰა/\$1000)	ქულები	შეწონილი ქულები	შეწონილი ქულები სულ
კოეფიციენტი			15%	20%			35%	
A	98.00	100	15	\$ 1000	1.00	50	10	25
B	75.00	77	11	\$850	1.18	59	12	23
C	96.00	98	15	\$2700	0.37	19	4	18
D	55.00	56	8	\$500	2.00	100	20	28
E	18.00	18	3	\$1280	0.78	39	8	11
F	45.00	46	7	\$ 2150	0.47	23	5	12

კომბინირებული შეფასება და რეიტინგი

საირიგაციო სისტემების შერჩევა

სისტემა	შესაბამისობის კრიტერიუმები (1=აკმაყოფილებს, 0=არ აკმაყოფილებს)				
	1.წყალ-უზრუნველყოფა	2. ტექნიკური მტყუნების რისკების #	3. წყლის განაწილების ადგილობრივი ფერმერული ორგანიზაციების არსებობა	4. ეკონომიკურად სიცოცხლის უნარიანი	5. ფინანსურად მსგრადი
A	1	1	1	1	1
B	1	1	1	1	1
C	1	1	1	1	1
D	1	1	1	1	1
E	1	1	1	1	1
F	1	1	1	1	1
G	1	1	1	0	არ გამოიყენება
H	0	1	1	არ გამოიყენება	არ გამოიყენება

შესაბამისი სისტემების პრიორიტიზაცია (რეიტინგი)			
1. ფერმერთა დაინტერესების შეწონილი ქულა (15%)	2. ეკონომიკური სიცოცხლის უნარიანობის შეწონილი ქულა (50%)	3. სიღარიბეზე ზემოქმედების შეწონილი ქულა (35%)	შეწონილი ქულა სულ
12	33	25	70
8	23	23	54
15	31	18	65
13	32	28	73
6	31	11	48
3	25	12	40

რეიტინგი
2
4
3
1
5
6
ვერ მიიღო
ვერ მიიღო